ARH Diss. B-26423

TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL

M. Vilbaste

AJALOO-ALASTE ÕPILASEKSKURSIOONIDE JUHENDAMISEST TALLINNA MUUSEUMIDES

Diplomitöö

Juhendaja: dotsent H. Palamets

TARTU 1974

S I S S E J U H A T U S

Ajaloo-alased ekskursioonid on ajaloo õpetamise tähtis vorm ja oluline koostisosa: nad tutvustavad õpilasi inimühiskonna arengu seaduspärasustega, ajalooliste nähtuste ja sündmustega. Ekskursioonidel konkretiseeruvad õpilaste kujutlused ajaloolistest protsessidest, sellest elu-olust, milles need protsessid kulgesid, tegevuskohast, materiaalse ja vaimse kultuuri mälestistest. Ajaloo-alased ekskursioonid nii vabas õhus kui ka muuseumides põhinevad metoodiliselt õpetamise näitlikkuse printsiibil, aidates kaasa õpitu seostamisele tegeliku eluga. Näitliku materjali mõtestamine arendab omakorda ajaloo-alast mõtlemist, kujundab marksistlikku maailmavaadet.

Käesolev diplomitöö käsitleb ajaloo-alaste õpilasekskursioonide juhendamist Tallinna muuseumides. Ekskursioonide metoodikat vaadeldakse nii ajalooõpetaja kui ka muuseumitöötaja seisukohalt. Ajalooõpetaja ja muuseumitöötaja probleemid on selles osas erinevad (eriti suur erinevus on eeltöös, mida ekskursiooniks valmistumisel peab tegema õpetaja ja mida muuseumitöötaja). On ilmne, et koostöö on vajalik. Muuseumitöötaja peab ekskursiooni juhendades samuti lähtuma õppekasvatustöö nõuetest, arvestama ajaloo õpetamise programme ja õpilaste vanuselisi iseärasusi.

Koostöö kooli ja muuseumi vahel on enamasti olemas. Aja jooksul on välja kujunenud kooli ja muuseumi nõuete ühtlustamine, mis baseerub nõukogulikele demokraatlikele suundadele pedagoogikas ja museoloogias.[1] Põhilised koostöö vormid, mis on kasutusel ka praegu, leiduvad metoodilises soovituses muuseumitöötajale ja pedagoogile: "Muuseumide kasutamisest koolide õppekasvatustöös", mis ilmus 1939.a. Moskvas.[2]

Õpilastele korraldatavad ekskursioonid muuseumi on kahesugused. Ekskursioon on kas otseselt õppekursuse osa või on tal iseseisev kultuurhariduslik ülesanne.Neid kahte liiki õpilasekskursioone me muuseumitöös sageli ei erista. Kui õpetajal on kindel eesmärk, kui ekskursioon on allutatud ajaloo programmile ja tutvustab ainult kindlat teemat, üht programmi lõiku, siis enamasti juhib ta ise ekskursiooni ega kasuta muuseumitöötaja abi. Kultuurhariduslikku, õpilaste silmaringi avardavat ekskursiooni juhivad aga tavaliselt muuseumitöötajad. Alati pole see aga nii: mõnikord "ütleb õpetaja, et ta ei vaja ekskursioonijuhti, kuid ei lisa ka

---

1 Н.С.Зузыкина. Из истории массовой научно-просветительной работы советских музеев (1917-1945 гг.) - "Вопросы массовой научно-просветительной работы",Сб.,М.,1972.
В.Г.Лурье.Из истории массовой работы музеев 1945-1967 гг. (Исторический очерк) - "Вопросы массовой работы музеев", Сб.,М.,1972.

2 Об использовании музеев в учебно-воспитательной работе школ. В помощь музейному работнику и педагогу. М., 1939.

ise vajalikke seletusi, arvates,et kõik on niigi arusaadav, õpilased aga etiketaaži ei loe,ka pealkirjad pole neile igakord mõistetavad. Selline muuseumi külastamine jääb paratamatult formaalseks - üritus on küll läbi viidud, kasu sellest on aga õige vähe. Ilma eelneva kokkuleppete kutsutud muuseumitöötaja-ekskursioonijuht võib rääkida pikalt,detailiderohkelt, isegi igavalt,õpilaste vanust arvestamata. Sel puhul võib õpetaja teha otsuse mitte enam kasutada muuseumi ekskursioonijuhti, õpilased aga võivad kaotada huvi muuseumide külastamise vastu.

Igas muuseumis on häid ekskursioonijuhte,kellel on suured õpilasekskursioonide juhtimise kogemused, kelle rikkalikud teadmised ekspositsioonist ületavad õpetaja lühikese tutvumisega saadud taseme. Vastavalt graafikule töötab aga iga muuseumitöötaja ekskursioonijuhina vaid kindlaksmääratud päeval. Seetõttu võib ekskursioon niihästi ebaõnnestuda kui korda mimma, õpetaja aga võib vääralt järeldada, et antud muuseumis polegi sobivat juhti tööks õpilastega või jääda lootma, et ta leiab alati grupile hea juhi. Sellist juhuslikkust aitab vältida õigeaegne, vajalike lähteandmetega eelregistreerimine.

Igas muuseumis töötab tublisid kõrge kvalifikatsiooniga museolooge, kes on spetsialiseerunud kitsale uurimisalale. Mõned neist juhivad õpilasekskursioone erilise huvita, kuna see kisub neid põhitööst kõrvale, kuid vastavalt graafikule tuleb ka neil aeg-ajalt mõnda gruppi juhendada.

Algajad muuseumitöötajad on tavaliselt väheste kogemustega. Kuigi nad teadmiste poolest võiksid olla väga head ekskursioonijuhid, ei oska nad igakord metoodiliste teadmiste vähesuse tõttu oma teadmisi õiges suunas rakendada, kuna neil on raske otsustada, kas tuleks täiskasvanuile mõeldud marsruuti ja seletusi lihtsustatult korrata või siis toimida hoopis teisiti.

Paljud õpetajad on leidnud aega eelnevalt muuseumiga tutvumiseks, et täpsustada marsruuti ja koostöös muuseumitöötajaga valida ekspositsioonist nimelt seda, mis sobib ealiselt õpilastele ja on programmist lähtudes tingimata vajalik.[1] Õpetaja eeltööst on samuti kasu muuseumitöötajatel, sest saadud näpunäiteid saavad nad edaspidigi kasutada. Ka õpetajale on sageli alles eeltöö käigus selgunud muuseumi ekspositsioonis peituvad võimalused, mis on annud tõuke terve sarja muuseumitundide korraldamiseks just muuseumitöötaja juhendamisel.

Ekskursioonijuhil oleks kõigepealt vaja kindlaks teha, mida õpilased juba teavad või mida nad käesoleval aastal õpivad. Üldharidusliku kooli ajaloo programmid muutuvad aegajalt ja ka õpikuid täiendatakse. Mõeldamatu oleks igal õppeaastal neid muuseumi teaduslikku raamatukokku muretseda. Õpikutes tehtud muudatustega tuleb muuseumitöötajal aga kursis olla, selleks otstarbeks tuleks siis kas korraldada seminar või planeerida õppeaasta alguses aega individuaal-

[1] H. Palamets. Ajaloo algkursuse õpetamisest. Tallinn 1973, lk. 50.

selt igale töötajale,kes peab õpilasi juhendama. Nii on mõnikord reproduktsioonid või fotod muuseumiekspositsioonis ja ajalooõpikus ühed ja samad. Seda on vaja teada, sest siis ei pruugi neile ekskursiooni juhendamisel enam aega kulutada, küll aga tuleb jätta õpilastele endile äratundmisrõõm.

Ekspositsiooni plussid ja miinused tingivad omalt poolt korrektiive metoodikas.Nähtavasti oleks vaja eelnevalt arutada ekspositsiooni ühe või teise lõigu sobivust ja tähtsust iga vanuseastme seisukohalt.

ENSV Kultuuriministeeriumi kolleegiumi hiljutises otsuses massilise kultuuritöö kohta muuseumides on märgitud:

"Paljudes muuseumides ei pöörata vajalikku tähelepanu ekskursioonide juhtimisele ja ekskursioonijuhtimise kvaliteedi tõstmisele. Puuduvad diferentseeritud programmid eritasemeliste gruppide teenindamiseks." Otsuse punktides nõutakse, et tuleb: "... pöörata tõsist tähelepanu elanikkonna, eriti noorsoo kasvatamisele..." ja "...parandada ekskursioonijuhtimise kvaliteeti ekskursioonijuhtide teoreetilise taseme tõstmisega ja vastavate diferentseeritud ekskursioonijuhtimise programmide koostamisega gruppide erinevat taset ja nõudmisi arvestades; korraldada regulaarselt ekskursioonijuhtide kontroll-kuulamist ja ekskursioonijuhtimise arutelusid muuseumi kollektiivis." [1]

---

[1] ENSV Kultuuriministeeriumi kolleegiumi otsus 26.02.1974.a.

Tallinna muuseumide side kohalike koolidega on traditsiooniline ja tihe. Just sellepärast oleks otstarbekas,kui muuseumide mõned teaduslikud töötajad tegeleksid õpilasekskursioonide ettevalmistamise ja läbiviimise metoodikaga, spetsialiseerudes teatud määral eri vanuseastmete nõudmistele.

Ajaloo-alaseid ekskursioone on Tallinnas võimalik korraldada peamiselt viie muuseumi põhiekspositsiooni, ajutiste näituste ja nende filiaalide väljapanekutega tutvumiseks. Need muuseumid on ENSV Riiklik Ajaloomuuseum, tema filiaalid "Tööliste kelder" ja Eesti komsomoli ajaloo muuseum; ENSV Riiklik Vabaõhumuuseum; ENSV Riiklik Meremuuseum; Balti Mere Punalipulise Laevastiku Muuseum; Tallinna Linnamuuseum, tema filiaalid "Kiek in de Kök", "Dominiiklaste klooster" ja memoriaalmuuseumidest Peeter I Majamuuseum. Käesolevas töös on vaadeldud lähemalt õpilastele mõeldud üritusi ja õpilasekskursioonide juhendamist nimetatud muuseumides.

Statistilisi andmeid muuseumide tööst on saadud ENSV Kultuuriministeeriumile esitatud 1971.-1973.a. aruannetest. Sidemetest koolidega ja ekskursioonide juhendamisel tehtavast tööst andsid andmeid muuseumide vastava ala töötajad.

Materjali kogumisel on kasutatud ankeetküsitluslehte võrdlevalt Eesti NSV Riikliku Ajaloomuuseumi, Tallinna Linnamuuseumi ja Eesti NSV Riikliku Meremuuseumi ning Läti NSV Riikliku Ajaloomuuseumi ja Riia Linna- ja Meremuuseumi töö-

tajatele. Ankeedile vastasid Tallinna muuseumide töötajad veebruaris ja märtsis 1973.a. ning Riia muuseumides aprillis 1973.a. Tallinnas täideti 30 ja Riias 28 ankeeti. Küsitluse eesmärk oli saada andmeid muuseumitöötajate suhtumisest õpilasekskursioonide juhendamisesse ja selgitada probleemide aktuaalsust.

Tallinna Linnamuuseumi (TLM) eksposits iooni põhjal IV klassile mõeldud temaatilise ekskursiooni näidiskava on koostatud TLM-i metoodiliste materjalide abil, kasutatud on ka mõned fotokogu negatiivid; samuti on arvestatud mitmete kolleegide ettepanekuid ja praktilisi kogemusi.

Käesolev töö on teatud määral ka kodu-uurimisega seotud; nimelt on autor Tallinna Linnamuuseumi kodu-uurimise ringi liikmena ringi tööst innustust saanud probleemi püstitamiseks ja sellega tegelemiseks. Oleneb ju mingil määral õpilasekskursioonide juhendamise tasemest ka kodu-uurimisega tegelevate õpilaste hulk, seega kodu-uurijate järelkasv.

Diplomitöö koostamisel tutvusime teemakohase erialase kirjandusega. Juhendit, mis käsitleks muuseumiekskursioonide metoodikat, pole eesti keeles välja antud. Pedagoogika õpikud ja ajaloo õpetamise metoodika käsiraamatud annavad üldisi, kuid küllaltki nappe nõuandeid ekskursioonide metoodikast ega saa olla piisavaks juhendiks ajalooõpetajale, muuseumitöötajale või ekskursioonijuhile.[1]

---

[1] Pedagoogika põhijooned. Tallinn, 1965.
Б.П.Есипов. Основы дидактики. М., 1967.
А.И.Стражев. Методика преподавания истории. М., 1964.

Muuseumitöötajale pakuvad huvi artiklite kogumikud, kus enamik kirjutusi on ekskursioonidest või massilisest kultuuritööst. Nendest kogumikest võib leida materjali ka tööks õpilastega.[1] Mõned üldisemat laadi ka muuseumidele sobivad soovitused on linnade ekskursioonibüroode tööd käsitlevate artiklite kogumikud.[2] Perioodiliselt ilmuvas venekeelses kogumikus "Museoloogia NSV Liidus"[3] leidub huvitavaid artikleid kogemustest ja saavutustest sel alal, väljaarvatud 1973.a. ilmunud kogumik, mis tervikuna on pühendatud fondide-alasele tööle.

Ajalooõpetaja, samuti ka muuseumitöötaja leiab ekskursioonide metoodikast paljugi A.Rodini ja J.Sokolovski käsitlusest "Ajaloo-alased ekskursioonid", kus ka muuseumiekskursioonide metoodikale on tähelepanu pööratud.[4] Moskva Ülikooli metoodiline juhend üliõpilastele iseseisvaks tööks muuseumis ning ajalooliste mälestiste uurimisel[5] on mõneski osas arvestatav keskkooliõpilastele määratud ekskursiooniks valmistumisel.

---

1 Вопросы экскурсионной работы музеев. М.,1965.
Роль музеев в коммунистической воспитании трудящихся. М., 1966.
Вопросы научно-просветительной работы. М.,1972.
Вопросы массовой работы музеев. М., 1972.

2 Экскурсии. Организация и методика проведения. М.,1970.

3 Музейное дело в СССР. М., 1970.

4 Музейное дело в СССР. М., 1971.

5 А.Ф.Родин, Ю.Е.Соколовский. Экскурсионная работа по истории. М.,1965.

М.Т.Белявский, А.С.Орлов. Методика работы в музее и с памятниками истории и культуры при изучении истории СССР. М., 1968.

Mitmed uurijad on püüdnud leida ja tutvustada võimalusi, kuidas suurendada õppeekskursioonide kasutegurit ja õpilaste aktiivsust ekskursioonil. A.Gusarkina, NSVL Riikliku Ajaloomuuseumi vanem teaduslik töötaja analüüsib muuseumide osa õppeekskursioonide ettevalmistamisel, kuid rõhutab eriti, et ekskursiooni edukuse määrab nii ekskursioonijuhi kui ka õpetaja eeltöö.[1] Leningradi ajalooõpetaja V.Pomarnatski peab ekskursiooni organiseerimisel tähtsaks:

1. õpetaja enda aktiivsust, ka sel puhul, kui ekskursiooni juhib muuseumitöötaja (edaspidise huvides peaks õpetaja tingimata informeerima ka muuseumi oma ekskursiooni kasuteguri selgitamiseks tehtud tähelepanekutest);
2. õpilaste igakülgset aktiivset valmistumist ekskursiooniks;
3. ekskursioonile järgnevat kõigi õpilaste teadmiste kontrolli (faktilise materjali omandamise kõrval tuleks jälgida ka ekskursiooni esteetilist mõju, kasvatuslikku külge jm).[2]

Osa neist soovitustest annavad tulemusi eelkõige töös vanemate õpilastega.

Moskva ekskursioonibüroo töötaja J.Sokolovski on esitanud mitmetes uurimustes metoodilisi võtteid, kuidas akti-

---

1 А.В.Гусаркина. За эффективность учебных экскурсии со школьниками. - "Преподавание истории в школе". 1964, № 1, lk-d 90-95.

2 В.Ф.Помарнацкий. Организация учебных экскурсий. - "Преподавание истории в школе". 1973, № 4, lk-d 51-56.

В.Ф.Помарнацкий. Экскурсия как средство конкретизации и расширения исторических знаний. - "Формы внеклассной работы по истории." Сб., М.,1965.

viseerida õpilasi ekskursioonil [1] (küsimustele vastamisega viia õpilased järelduste formuleerimiseni, asetada nad probleemsituatsiooni, panna nad tundma endid sündmustest osavõtjatena, luua olukord, et õpilased peavad ise midagi välja uurima jne.).

H.Palametsa tööd ajaloo õpetamise metoodikast sisaldavad nõudeid, mida õpilasekskursioonide korraldamisel tuleb arvestada, seda eelkõige töös nooremate õpilastega.[2]

Õpetajale ja muuseumitöötajale õige suuna õpilasekskursioonide korraldamiseks annavad Eesti NSV Haridusministeeriumi ja Eesti NSV Kultuuriministeeriumi vastavad juhendid ning otsused [3], samuti vastaval õppeaastal kehtivad õppeprogrammid koolidele.

---

1 Ф.Л.Курлат, Ю.Е.Соколовский. Экскурсии по памятникам истории и культуры (содержание и методы). - "Вопросы массовой научнопросветительной работы". Т.5, Сб., М., 1972, lk. 117-146.

Ю.Е.Соколовский. Об организации познавательной деятельности учащихся на экскурсиях. - "Преподавание истории в школе." 1966, № 3, lk-d 76-85.

2 H. Palamets. Ajaloo algkursuse õpetamisest. Tallinn 1973.

H. Palamets. Koduloolise materjali kasutamise teoreetilised alused ajaloo õpetamisel 4. klassis. TRÜ Toimetised, vihik 123. Tartu 1962.

H. Palamets. Näitlikkus ajaloo õpetamisel. Tartu 1972.

3 Eesti NSV Haridusministeeriumi juhend ajalooalase klassi- ja koolivälise töö korraldamise kohta. - "Nõukogude õpetaja", 14. jaanuar 1961.a.

Eesti NSV Kultuuriministeeriumi kolleegiumi otsus 26.02.74.

Tallinna muuseumide asukoha ja profiili kohta saab andmeid kogumikest "Eesti NSV muuseumid", "Kodu-uurija käsiraamat" ja "Tallinna ajalugu. 1860-1965".[1] Kuid muuseumide elus on olnud rohkesti muutusi ja kõigis neis väljaannetes esineb juba vananenud andmeid. Müügil olev "Tallinna juht" on ilmunud 1968.a. ega näita muutusi Tallinna Linnamuuseumi filiaalide osas, täiesti puuduvad aga andmed Balti Mere Punalipulise Laevastiku Muuseumi kohta.[2] "Tallinna juhi" täiendatud venekeelses trükis, mis on ilmunud 1973.a. on need puudused parandatud.[3] Kõige värskemad andmed Eesti NSV muuseumide kohta on brošüüris "Kodu-uurimise teateid nr.10".[4]

---

[1] Eesti NSV muuseumid. Koost. I.Rosenberg. Tallinn, 1961.
Kodu-uurija käsiraamat. Tallinn, 1966, lk.-d 65-70.
Tallinna ajalugu. 1860-1965. Tallinn, 1969, lk.-d 345-347.

[2] A.Reinsalu. Tallinna juht. Tallinn, 1968, lk.-d 12-14.

[3] А.Рейнсалу. Таллин. Путеводитель. Таллин 1973, lk-d 10-13.

[4] Kodu-uurimise teateid nr. 10, Tallinn, 1974.

I peatükk.

MUUSEUMIDES TOIMUVATE ÕPILASEKSKURSIOONIDE METOODIKAST.

Mis on ekskursioon? Erinevad autoriteetsed väljaanded annavad sellele mõistele järgmise tõlgenduse.

E k s k u r s i o o n (lad. excursio 'väljajooks') on kollektiivne õppekäik või -reis muuseumi, näituse, tootmisettevõtte, mõne maakoha või ajaloolise paigaga tutvumiseks. Koolis on ekskursioon üks õppetöö vorme.[1]

Õpilasekskursioon on õppekasvatustöö vorm, mis eeldab organiseeritud kooli piiridest väljumist õpitavate nähtustega tutvumiseks loomulikes tingimustes või kollektsioonide hoidlates.[2] Õppeekskursioon on õppekasvatustöö vorm ja meetod, mis võimaldab korraldada mitmesuguste esemete ning nähtuste vaatlemist ja tundmaõppimist loomulikes, tavalistes tingimustes (loodus, ajaloolised kohad, ettevõtted jne.) või muuseumides, näitustel jt.[3]

F.Kurlat ja J.Sokolovski annavad definitsiooni, mis sisaldab mitmeid uusi ekskursiooni tunnuseid:

---

[1] Eesti nõukogude entsüklopeedia, Tallinn 1970, k.2, lk.187.

[2] Педагогический словарь, Москва 1960, т. 2, lk. 722.

[3] Педагогическая энциклопедия , М., 1968, т. 4, vrg. 757.

"Ekskursiooniks võib nimetada ekskursioonijuhi ja ekskursantide üheaegset tegevust, mis liikumisel kindlaksmääratud marsruudil on suunatud looduse, ajaloo või kultuuri objektide tundmaõppimisele, mida jälgitakse loomulikes tingimustes või kollektsioonide hoidlates ja mille eesmärgiks on kommunistlik kasvatus."[1]

Ekskursioonide tähtsus töötajate kommunistliku kasvatuse spetsiifilise vormina määras kindlaks ekskursiooni-alase töö erijooned meie maal. See ulatuslikuks kujunenud töö on allutatud parteilisele ja riiklikule juhtimisele,kommunistliku kasvatuse eesmärkidele ja saanud sellega neile nõuetele vastava sisu ja vormi eripära.

Kapitalistlikes maades on ekskursioonide korraldamisel levinud nn. giidlus. Ekskursiooni-alane propaganda teenib seal töötajate vaimse alistamise eesmärke, nende eemalehoidmist klassivõitlusest. Need eesmärgid määravad objektide valiku, ekskursiooni marsruutide ülesehituse, ekskursioonide sisu ja läbiviimise meetodid. Marsruudi valiku aluseks on peamiselt topograafiline printsiip. Ekskursioonijuhi osa võib võrdsustada saatja omaga, tema antud teadetel on juhuslik, katkendlik, teatmeline, sageli sensatsioonilis-lõbustav iseloom. Osaliselt lähtutakse massi- ja eliidikultuurist kui eraldi arvestatavaist, esteetilised vajadused tulevad kõne alla ainuüksi valitud eliidi puhul,massile omistatakse vähest nõudlikkust.[2] See sotsiaalne nähtus on sündinud kodan-

---

[1] Курлат, Соколовский. Экскурсии... , lk.24.

[2] Samas, lk.27.

lusele sobivast ekskursioonide sihist ja olemusest. Selle kõrval ei puudu kapitalistlikes riikides ka progressiivsed ja demokraatlikud suunad muuseumi- ja ekskursioonitöös.

Ekskursioonide liigitamisel on mitmeid võimalusi. Üks liigitus, mille aluseks on võetud gruppide koosseis, esitab järgmised alaliigid:

1) kultuurhariduslikud ekskursioonid igasugustele töötajate kategooriatele, põhiliselt kohalikule elanikkonnale;

2) õppeprogrammilised ekskursioonid pedagoogiliste eesmärkidega;

3) kultuurhariduslikud (programmivälised) ekskursioonid õpilastele;

4) ekskursioonid nõukogude turistidele;

5) ekskursioonid välisturistidele.[1]

Kultuurhariduslikele ekskursioonidele on kättesaadavad enamik objekte ja vaatamisväärsusi. Nende auditooriumiks võivad olla üldhariduslike koolide õpilased, teised õppijad, elanikkonna kõige laiemad hulgad: kohalikud elanikud ja nõukogude ning välismaa turistid.

Ajaloo-alaste kultuurhariduslike ekskursioonide tähtsust rõhutas V.I.Lenin vestluses V.D.Bontš-Brujevitšiga:

"Kogu minevikupärandit peame me hoolikalt hoidma mitte ainult kui kultuuri mälestusmärke, see on iseenesestmõis-

---

[1] Курлат, Соколовский, Экскурсии..., lk.28.

tetav, vaid ka kui endiste aegade olustiku ja elu-tingimuste mälestusmärke. Nende juurde peavad tulema ekskursioonid, külastajatele peab andma üksikasjalisi ajaloo-alaseid selgitusi."[1]

Ekskursioonid, mis on korraldatud õppetöö osana, erinevad eelmistest nii sisuliselt, objektide valikult, materjali mahult, materjali avamise aspektidelt kui ka läbiviimise meetoditelt - kõik need on allutatud õppekasvatustöö eesmärkidele ja õppeprogrammi nõuetele.Nende haardesse mahub küllaltki kitsas ring mälestistest, millede tundmaõppimine täiendab ja muudab konkreetsemaks õppematerjali. Nendel ekskursioonidel on ka kindel kontingent: õpilased, üliõpilased, kursuslased, poliitharidusvõrgu koolide kuulajad.

Õppeekskursioonid ajalooliste mälestiste juurde, ajaloo- ja memoriaalmuuseumidesse või koduloomuuseumi vastavasse osakonda pole mitte ainult sisult erinevad ekskursioonidest loodusesse või tootmisettevõttesse, vaid neil on oma erijooned ka läbiviimises. Põhiline erinevus on selles,et ajaloo- ja muuseumiekskursioonil antakse kõik seletused vaadeldavate objektide kohta ekskursiooni käigus.[2]

Ajaloo-alaste ekskursioonide korraldamine õpilastele on peamiselt ajalooõpetajate ülesanne. Kultuurhariduslike ekskursioonide puhul on see ka teiste õpetajate, eelkõige

---

1 Курлат, Соколовский, Экскурсии..., lk.25.

2 Есипов, Основы дидактики, lk.392.

klassijuhatajate, ühiskondlike organisatsioonide, koolivälliste asutuste ja pioneerilaagrite töötajate ülesanne.

Ajaloo-alaste ekskursioonide käigus on võimalik arendada õpilaste vaatlemisoskust, õpetada neid leidma uusi detaile ning seoseid juba tuttavate objektide juures. Vahetu vaatlemise võimalus äratab lastes huvi ning soodustab materjali paremat omandamist.[1]

Muuseumiekskursiooni materjaliks on eelkõige ajaloolised esemed [2], mille mõjujõud seisneb nende ehtsuses. Ühtlasi on need esemed ka ajalooallikateks uurijatele.[3] Muuseumi eksponaatidele on omane lahtikistus sellest keskkonnast, kus neid loodi ja mida nad iseloomustavad. Iseenesest on see surnud materjal. Ajalooline protsess peegeldub neis vaid osaliselt ja on vaja suurt mõttelist rekonstrueerimistööd, mis näitaks vastavaid ühiskondlikke suhteid nii, et vaadeldavad eksponaadid asuksid oma kohale õpitavas ajaloolises protsessis.[4]

Muuseumiekskursiooniga jõutakse ajaloo õpetamisel originaalesemelise näitlikustamiseni, mille erijooneks on kaasa aidata kujutluste ja mõistete formeerumisele õpilastel ajalooliste esemete või objektide vahetu tunnetamise teel.

---

[1] H. Palamets, Ajaloo algkursuse..., lk. 49.

[2] А.И.Стражев, Методика..., lk. 261.

[3] H. Palamets, Näitlikkus..., lk. 13.

[4] А.И.Стражев, Методика..., lk. 261.

Õppetöö käigus kasutatavaid ajaloo-alaseid ekskursioone liigitatakse: 1) ekskursioon uue materjali omandamiseks; 2) üldistav-kordav ekskursioon; 3) uut teemat sissejuhatav ekskursioon. Nii sissejuhatavad kui ka üldistav-kordavad ekskursioonid võivad oma sisult olla kas ülevaateekskursioonid või temaatilised ekskursioonid.[1]

Klassi- ja koolivälises töös tuleb ette, et muuseumilt tellitakse ülevaateekskursioon kogu muuseumist. See tähendab, et õpilastele tuleb valikuliselt näidata kogu muuseumis olevat materjali ja anda lühikesi seletusi selle kohta. See on kõige ebasobivam ekskursiooni liik õpilastele, sest enamasti jäävad antud juhul õpilase mällu, vaid pinnalised, sageli süstematiseerimata kujutlused, mistõttu hiljem ei meenu muuseumist peaaegu midagi olulist.[2] Tingimata tuleb muuseumis põhjalikult tutvuda ühe teemaga ja kui selle käsitlus on lõppenud, alles siis anda veel võimalus teiste väljapanekute vaatamiseks, lisades lühidalt midagi kõige huvitavamate eksponaatide kohta. Sellest aitab, et tekitada lastes huvi muuseumi iseseisvaks külastamiseks edaspidi.

Ekskursiooni läbiviimine suurema klassiga on küllaltki keerukas ja pingutav ülesanne. Õpetajal tuleb pidevalt jälgida, et kõik õpilased näeksid eksponaate ning kuuleksid seletusi, kuigi kõik õpilased ei mahu korraga kirjeldata-

---

1 Родин, Соколовский, экскурсионная..., lk. 9.

2 Samas, lk. 32.

vat stendi või vitriini vaatlema. Seepärast oleks soovitatav suurem klass jaotada kahte gruppi ja kummalegi seletusi anda omaette.[1] See nõue on õige, kuid kuidas seda praktiliselt läbi viia - õpilastel on ju aeg piiratud eelneva ja järgnevaga koolitöös; ka ekspositsiooni vaatlemise loogilist järgnevust ei saa rikkuda, veel vähem võib seda muuseumitunni puhul. Ehk osutub otstarbekaks ühendada linnaekskursioon või mõne objekti vaatlus muuseumikülastusega. Igal juhul ei saa õpetaja olla üheaegselt mõlema grupi juures, teist gruppi peab juhendama muuseumitöötaja. Või siis peab õpetaja käima ühe klassiga muuseumis kaks korda, kummalgi korral poole klassiga. Õpetajate ja õpilaste tavalise koormuse juures ei ole viimane moodus aga reaalne.

Üldse lähevad arvamused lahku selle kohta, kes peab muuseumis õpilaste ekskursiooni juhendama. "Didaktika alustes" rõhutatakse, et muuseumiekskursioonil tavaliselt annab seletusi ekskursioonijuht, ajalooliste mälestiste juures enamasti õpetaja ise.[2] Soovitus, et ekskursiooni juhiks muuseumis õpetaja ise on antud mitmetes töödes [3], kuna tema tunneb õpilaste ettevalmistuse taset, tunneb klassi ja teab, millele rohkem tähelepanu pöörata.

Eriti eitav on suhtumine muuseumitöötaja osasse IV klassi ekskursioonijuhina: "Kutselise giidi seletused on kaht-

---

[1] H. Palamets, Ajaloo algkursuse..., lk.50.

[2] Б.П. Есипов, Основы дидактики , lk. 392.

[3] А.И.Стражев, Методика ..., lk. 262.
H. Palamets, Ajaloo algkursuse..., lk.50.

lemata õpetaja omadest asjatundlikumad ja ladusamad, kuid pahatihti jäävad 10-11-aastastele lastele arusaamatuks. Giidi seletused on omal kohal peamiselt keskkooli vanemate klasside ekskursioonide ajal." [1]

Kutselist giidi või ekskursioonijuhti tavaliselt kohamuuseumides pole. Muuseumi teaduslikud töötajad on spetsialiseerunud kindlale uurimissuunale, nad on kogude hoidjad, osakonnajuhatajad jne. Ekskursioonide juhendamine on nende töös ainult üks lõik. Koduloomuuseumides on olukord veelgi keerulisem - seal peab väikese koosseisu juures kord ajaloolane, kord geograaf, kord loodusloolane, kord fondihoidja juhendama ka hoopis teise eriala ekskursioone. Kõik need inimesed juhivad ekskursioone oma muuseumis saadud kogemuste põhjal. Otseselt ekskursioonide juhendamise metoodikaga tegeleb heal juhul vaid üks muuseumitöötaja. Õpilasekskursioonide juhendamist peetakse muuseumide poolt hõlpsamaks kui täiskasvanute omi. Seepärast alustab algaja töötaja õpilasekskursioonidest kui kergematest. Säärasel puhul peaks ajalooõpetaja, kes on tegelnud ka ekskursioonidega, juhtima ehk juhendama ise oma õpilasi.

Keskmuuseumides seevastu pole õpetaja enda juhendamine otstarbekohane, sest eriliselt õpilastele mõeldud teemad on muuseumides ekspositsioonile vastavalt ettevalmistatud ja nende omandamist ning vastavust vanusegrupile kontrollitud. Kui muuseumides on ekskursioonijuhtimine tõesti

---

[1] H. Palamets, Ajaloo algkursuse..., lk.51.

niiviisi pedagoogiliselt ette valmistatud, on see õige, sest õpetaja käsutuses oleva ajaga ei õpita eksposítsiooni kvaliteetselt tundma ja selle omandamist nõuda tundub spetsialiseerumise ajastul õpetaja töö ebaotstarbeka suureks paisutamisena.

Siinkohal vajab täpsustamist terminite "juhtima ekskursiooni" ja "juhendama ekskursiooni" sisu. Muuseumitöös antakse mõlemale erinev tähendus. Ekskursiooni juhtida tuleb muuseumis ka saalivalvuritel, suunates külastajaid edasi, teatades, millises ruumis asub ekspositsiooni järg jne., see toimub eriti sel puhul, kui grupp liigub muuseumis ilma juhendajata. Juhendada on lubatud ainult teaduslikul töötajal, kes on vastava ettevalmistuse saanud, keda on kontrollitud ja kellele on usaldatud ekskursioonide juhendamine, kas teatud ekspositsioonilõigu osas või kogu muuseumis. Seetõttu tuleb jääda termini "juhendamine" juurde, kuigi see keeleliselt pole päris hea, seda enam, et levinud on termin "ekskursioonijuht".

Ekskursioonidel, kus koos lastega on muuseumi tulnud klassijuhataja, pikapäeva-rühma kasvataja või koolivälise lasteasutuse töötaja, peab juhendajaks paratamatult olema muuseumitöötaja. Tema juhendamine peab seejuures samuti lähtuma ajalooõpetuse programmist, et säilitada õpetuse ja kasvatustöö ühtsust.

Eriti raske on mujalt, teistest keskustest saabuvatel ajalooõpetajatel eelnevalt tutvuda ekspositsiooniga. Ju-

hul, kui muuseumil oleks kirjalikult olemas mõne osa kohta antud klassile kohandatud metoodiline näidiskava, saaks ka kaugemalt tulnud õpetaja selle abil eelnevalt tutvuda ekspositsiooni osaga ja siis muuseumitöötajaga vesteldes otsustada kas muuseumi ekskursioonijuhi kasuks või juhendada õpilasi ise.

Ekskursiooni juhendamise metoodilised printsiibid on: 1) temaatilisus ja eesmärgi määratletus; 2) teaduslikkus; 3)kättesaadavus e.arusaadavus; 4)näitlikkus; 5) konkreetsus; 6) loogiline ülesehitus ja süstemaatilisus; 7)kronoloogilisus; 8) õppe- ja kasvatustöö ühtsus.[1]

Ekskursiooni juhendamisel kasutatakse järgmisi võtteid: a) näitamine ja analüüs (eksponaadi avamine); b)jutustus; c) vestlus; d) motoorsus e.liikumine. Metoodilisi võtteid ei saa üksteisest rangelt eraldada, neid kasutatakse praktikas peaaegu alati koos, üksteisesse põimitult.

Näitamine ja analüüs ei ole üks ja (see) sama. Näitamine eeldab objekti mõttelist eraldamist teiste hulgast ja sellele õpilaste tähelepanu keskendamist. Tihti (see) piirdub ainult üldiste tunnuste esiletõstmisega. Sõltuvalt teemast mõnda objekti ainult näidatakse, kui (on) see oluline üldise kujutluse andmisel. Sageli on aga näitamine analüüsi algstaadium. Objekti näitamine, mis eeldab selle oluliste külgede, joonte, omaduste jne. mõttelist eraldamist ongi juba analüüs.

---

[1] Курлат, Соколовский, Экскурсий. lk. 55.

Näitamine ilma eesmärgita on väär, püüe näidata objektis kõike võimalikku viib mõttetule "asjastamisele", viib teemast kõrvale.[1] Õpilastele tuleb anda osalisi ülesandeid, mis objekti kergemini mõtestada aitavad ja gruppi aktiviseerivad. Objekti vaatlust tuleb teha plaanipäraselt, valivalt, seda peab ekskursioonijuht oskuslikult juhtima, arvestades õpilaste vanust, teadmisi ja huvisid.

Õpilaste vaatlus on iseseisev ainult suhteliselt, sest õpetaja või ekskursioonijuht peab seda suunama. Oluline on, et vaatlus kujundaks õpilastes iseseisva töö harjumusi ja oskust näha. Kui õpilased saavad aru vaatlemise ülesandest, siis ekskursioon vastab eesmärgile. Ilma selleta võivad õpilased esemeid vaadata, kuid mitte näha neis olulist. Õigesti organiseeritud näitamine (analüüs) arendab vaatlemisoskust, aktiviseerib vaimset tegevust, seejuures tuleb arvestada õpilaste eelnevaid kogemusi, teadmisi, vaateid, huvisid, suhtumist objektisse jne. Ainult nii võib näitamise ja analüüsi kaudu õpilasi aktiviseerida, saavutada, et nad vaatluse käigus avaldaksid oma arvamust, annaksid hinnanguid või lihtsalt kuidagi avalduks nende huvitatus.

Näitamise alaliigina nimetatakse muuseumide ekspositsiooni materjali demonstreerimist.[2] Demonstreerimine on sisult mitmeplaanilise, kuid ühele alateemale allutatud võrdlemisi suure materjalihulga näitamine ja analüüs, materjali, mis võimaldab mõista aja-

---

[1] Родин, Соколовский, Экскурсионная ..., lk. 72.

[2] Samas, lk. 77.

looliste nähtuste ja sündmuste olemust. Demonstreerimine pole kerge ega tingi ekskursantide täielikku passiivsust, nagu sageli arvatakse. See võte näib lihtsa ja kergena vaid vähe süvenenule. Materjali rohkus ja demonstreerimise kiirus nõuavad ekskursioonijuhilt süvenenud lähenemist, suurt ettevalmistustööd selleks, et õigesti ja kasulikumalt eksponaate näidata, määrata kindlaks, millistele külgedele, omadustele, erinevustele ja sarnastele joontele õpilaste tähelepanu keskendada, kuidas neid panna demonstreeritavat vaatlema ja läbi mõtlema, et selle kaudu suunata õpilastel õigete mõistete omandamist.

Näitamise ja analüüsi juures on tähtis osa sõnal. Sõna abil antakse edasi neid ajaloolisi andmeid, mida ei ole võimalik objektis näha. Sõna kujuneb tähtsaks allikaks,mis kutsub objekti vaatlema.

Jutustus ja vestlus on sõnalise esituse laiemad vormid, kuid ekskursioonil tingimata seotud objektiga, ekskursiooni sissejuhatuse või lõpetamisega. Metoodilise võttena ekskursioonil nii jutustus kui ka vestlus erinevad tunnis kasutatavatest võtetest. Põhilised jutustuse vormid ekskursioonil on: kirjeldamine, iseloomustamine, selgitamine, kommenteerimine, instrueerimine. Vestlus toimub küsimuste ja vastustena, kus küsijaks võib olla ekskursioonijuht-õpetaja ja vastajateks õpilased, või vastupidi. Vestlusel selgub, kui palju õpilased vastu võtavad ja aru saavad, samuti see, kuivõrd juht arvestab õpilaste teadmisi, nende vanust. Eriti rohkesti kasutatakse vestlust ekskursiooni

sissejuhatavas osas ja ekskursiooni lõpetamisel. Ka vestlus on lahutamatult seotud ekskursiooni objektidega, teemaga.

Võtetest motoorsus ehk liikumine tundub esialgsel pilgul olevat ainult linnaekskursiooni või kaugekskursiooni osa, ainult neil arvestatav.[1] Muuseumiekskursioonil on liikumisel aga küllaltki suur tähtsus. Peale muuseumisse tuleku on ju liikumine ka muuseumi ruumides, saalist saali, mööda treppe, vitriini juurest vitriini juurde. Paigutusel, ekskursioonijuhi kohal ja osalisel liikumisel, grupi edasiliikumisel on suur osa täita. Läbimõeldud liikumine on üks ekskursiooni õnnestumise tingimusi. Kuigi mõnes kohas on liikumine minimaalne, peaaegu ainult kohal ringi pööramine, on ka sellel vajalik tähtsus ekskursiooni käigus. Iga liigutus teatab millegi uue nähtavale, vaatluspiirkonda ilmumist ja mobiliseerib tähelepanu. Aeg-ajalt tekib ka segavaid momente - keegi jääb ootama, millal ta objekti lähemalt näeb, seni aga laseb kõrvust mööda järgmised seletused. Nii nagu sõnalises osas on tähtis koht pausil, mis on täidetud mõtestatud vaatlemisega, igaühe sisekõnega, nii on liikumises veelgi tähtsam koht seismajäämisel.

Õpilaste grupis on peale vajaliku liikumise olemas veel teine liikumine, mis pole ette nähtud - keegi niheleb, keegi trügib lähemale, keegi astub kõrvale, keegi jääb maha või eemaldub grupist. Mida nooremad on õpi-

---

1 Родин, Соколовский, Экскурсионная ..., lk. 98.

lased, seda rohkem on lihtsalt nihelemist, rabelemist ja lähemale trügimist, eriti palju tegemist on kätega, mis tahavad ilmtingimata kõike katsuda, haarata, puudutada. Mida vanemad on õpilased, seda rohkem tuleb ette kõrvaleastumist, mahajäämist kas liiga süvenenud vaatlemise tõttu või eemaldumist grupist põhjendustega "ma olen siin juba käinud" või "mind see ei huvita". Selliste liikumiste reguleerimine ja nii korraldamine, et see ei häiriks teisi, ekskursiooni käiku ja ühtlasi kutsuks eraldujad korrale, nõuab pedagoogilist taipu, oma muuseumi tingimustes kujunenud võtete ja kogemuste rakendamist. Algajalt ekskursioonijuhilt võtab selline korraldamine palju aega ja õpilaste huvi langeb. Päris tähelepanuta neid ülearuseid liikumisi ka ei või jätta - paras repliik on küllaldane ekskursiooni käigus, pärast ekskursiooni tuleb püüda põhjused endale selgeks teha või ekskursiooni lõpetamisel vestluses neil pisut peatuda, et kuulda õpilaste arvamust. Enamasti on see signaal, et midagi tuleb edaspidi teisiti teha.

Kui grupp on liiga suur ja mingit võimalust seda jagada pole (pole teist juhti), siis aitab mõnikord isegi ütlemisest, et osa õpilasi, kes küllaldaselt ei näe või teisi segavad, võivad liikuda teistest eraldi. Tavaliselt see võte distsiplineerib.

Üldiselt on selline siseliikumine õpilaste gruppides päris loomulik ega ole põhjust sellest liigselt häiritud olla. Mõni õpetaja arvab, et tema õpilased nagu ei oleks käitunud muuseumis küllalt hästi, kuid muuseumi erakordsest

olukorrast tingituna oli liikumine täiesti normaalne. Samal ajal käib muuseumis küllalt palju gruppe, kus mõne õpilase ebasobiv käitumine ei põhjusta mingit õpetajapoolset reageeringut ega ka kaaslaste hukkamõistu. Näiteks Vabaõhumuuseumis on raskeks probleemiks väärtuslike rookatuste kaitsmine, sest peaaegu igas õpilasgrupis leidub neid, kes katusest kas või ühe rookõrre võtavad, selle samale õuele katki pudistavad või mujal maha viskavad. Kui aga päevas on 500 õpilast muuseumist läbi käinud, siis on hoolega koristatud õuest nagu sõda üle käinud ja palju tegemist enne, kui kõik jälle korda saab.

Muuseumiekskursioonide liikumise teoreetilisi probleeme on vähe uuritud ja metoodilisi soovitusi selles osas peaaegu ei leidu.

Ekskursiooni juhendamise metoodilistest printsiipidest ja võtetest lähtudes koostatakse ekskursiooni plaan, milles näidatakse: ekskursiooni teema, eesmärk, auditoorium, kestus, tutvustatavate eksponaatide ja ajalooliste faktide hulk, materjali esitamise järjekord, üldistused ja kokkuvõtted, ajaline jaotus, marsruut, paigutus ja ümberpaiknemised. Vastavalt plaanile koostatakse sisulise juhendamise kava ehk metoodiline näidiskava. Tavaliselt esitatakse näidiskava tabeli kujul:

eksponaat	sisu (teesidena)	metoodilised soovitused

Ekskursioonijuhtimise metoodiline näidiskava või ka juhendamise näidistekst on muuseumis aluseks igale ekskursi-

oonijuhiks valmistujale individuaalse juhtimisteksti koostamisel.

Iga ekskursiooni ülesehitusele esitatakse ühtsed põhinõuded:ekskursioonil peab olema sissejuhatav osa, põhiosa ja lõpetav osa. Sissejuhatav osa on vajalik ekskursantidega tutvumiseks: kust nad tulid, mis neid huvitab, milline on nende hariduslik tase ja erihuvid, kui palju on juba käidud ja nähtud (sellega seoses tuleks selgusele nende väsimuse astmes); loomulikult kuulub siia ka muuseumi ja ekskursioonijuhi enda lühike tutvustamine. Põhiosa jaotatakse alateemadeks ja need omakorda käsitlemist vajavateks põhiküsimusteks. Põhiküsimuste, samuti ka alateemade vahel peavad olema loogilised üleminekud. Igale alateemale järgnegu kokkuvõte või üldistus. Lõpetav osa võib olla lühike hüvastijätt või kogu ekskursiooni kokkuvõte.

Muuseumiekskursioonide kestvus noorematele klassidele on 60 minutit kuni 1 tund 15 minutit, vanematele klassidele 1 tund 15 minutit kuni 1 tund 30 minutit.

Ekskursiooni eesmärk võib olla: ajaloo-alaste teadmiste saamine, olemasolevate teadmiste kinnistamine ja konkretiseerimine või nõukogude patriotismi, internatsionalismi, kommunistliku töösse suhtumise, kollektiivsuse ja sõprustunde kasvatamine.[1]

Ekskursioonil peab olema oma kindel teema. Eesmärk ja teema määravad objektide või eksponaatide valiku,sisu ava-

---

[1] Педагогическая энциклопедия, т. 4 , vrg. 757.

mise, ekskursiooni läbiviimise meetodid. Teema koosneb alateemadest. Teemast oleneb marsruudi valik ja sellest kinnipidamine. Juba teema kindlaksmääramisel ja esialgsel tutvumisel muuseumi võimalustega selgub, kas selleks on otstarbekas korraldada ekskursiooni.

Iga uustulnuka esimene ülesanne muuseumis on tutvuda eksposítsiooniga, selle kohta leiduva teatmematerjaliga ja valmistuda ekskursiooni juhendamiseks esialgu ülevaateekskursioonidel. Temaatilise ekskursiooni ettevalmistamine on esialgu algajale raske, see nõuab väga paljude detailide meelespidamist, esemete legendide põhjalikku tundmist, kogemusi materjali hulga ja mahu määramisel. Praktika-ekskursioonid võiksid olla täiskasvanute gruppidega või silmaringi laiendavatel ekskursioonidel ka õpilasgruppidega. Mingil juhul ei tohi algaja esimene ekskursioon olla õppekursuse käsitlemiseks ette nähtud, välja arvatud siis, kui muuseumis uustulnuk on endine kogemustega pedagoog, muidu võib juhtuda,et ekskursiooniga ei saavutata midagi ja see ainult desorienteerib õpilasi. Esimestele praktika-ekskursioonidele järgneb kontroll-kuulamisega ekskursiooni juhendamine, sellele järgnegu põhjalik arutelu, et ekskursioonijuht teaks, millele edaspidi rohkem tähelepanu pöörata.

Alles ettevalmistavale perioodile järgneb temaatiliste ekskursioonide juhendamiseks valmistumine, kusjuures tuleb arvestada gruppide erinevaid nõudmisi.Siia

kuulub ka õpilasekskursioonideks valmistumine, kus erilist tähelepanu tuleb pöörata ajaloo õpetamise metoodilisele kirjandusele, õppeprogrammi ja õpiku teemale vastavate osade läbitöötamisele, et arvestada õpilaste eelisi iseärasusi, selgitada, mis on omandatud ja kuidas sellest lähtudes muuseumimaterjali tutvustada.

Õpetaja töö on mõnes osas analoogiline, kuid suuremat tähelepanu tuleb pöörata ekskursioonide organisatsioonilisele küljele: ekskursioonide planeerimisele kogu õppeaasta ulatuses, marsruudiga tutvumisele, klassi instrueerimisele ja ekskursioonile järgnevale kinnistamisele vajalike konkreetsete töölesannete andmisele.[1] Kui õpetaja juhendab muuseumis õpilasi ise, siis on vaja tutvuda ekspositsiooniga väga põhjalikult, võimaluse korral kasutada muuseumi teatme- ja metoodilisi materjale, määrata ekspositsiooni lõigu maht ja eksponaatide hulk ning sellest lähtudes töötada välja ekskursiooni metoodiline külg arvestades eritingimusi muuseumis ja õpilaste taset.

Muuseumitöötaja peab mõtlema ka kõnekultuurile, väljendusoskusele. A.Dolženkova artiklis "Ekskursioonijuhtide ettevalmistamisest ja kvalifikatsiooni tõstmisest" rõhutab veelkord tuntud nõudeid, et ekskursioonijuhi-propagandisti hädavajalike omaduste hulka kuulub oskus rääkida selgelt ja väljendusrikkalt.[2]

---

[1] H.Palamets, Ajaloo algkursuse..., lk. 50.

[2] A.Долженкова, О подготовке и повышении квалификации экскурсоводов. Сб.Экскурсии.Организация и методика проведения, М., 1970, lk. 44.

Muuseumitöötaja alaliste museoloogiliste käsiraamatute hulka peaks kuuluma ka Tallinnas 1973.a. ilmunud raamat "Avalik kõne. Põhiteadmisi kõneoskusest", kuna muuseumimaterjalide populariseerimine on pidev avalikkuse ees esinemine. Vastavate oskuste omandamiseks on aga vaja tahet - vajalikke teadmisi ja tõuget teadlikuks enesearendamiseks annab nimetatud raamat igas peatükis.[1]

Olenevalt õpetaja või muuseumitöötaja kogemustest ja varem tehtust ei nõua iga ekskursioon valmistumist kõigis osades. Igal töötajal on oma lõik, milles ta on tugev, see etapp ettevalmistustöös võib märkamatuks jääda. Enda nõrgemates külgedes tuleb igaühel selgusele jõuda ja vastavalt sellele korraldada oma töö. Kogenud töötajatel ei tuleks jääda mugavaks sissekulunud juhendamisvõtete ja -viiside juures, vaid eriliselt tähelepanu pöörata õpilaste aktiviseerimisele ja ekskursioonist maksimaalse kasu saamisele.

---

1 Avalik kõne. Põhiteadmisi kõneoskusest. Tallinn 1973.

II peatükk.

TALLINNA MUUSEUMIDE TÖÖST ÕPILASTEGA AASTATEL 1971 - 1973.

Tallinn vabariigi pealinnana on kõigi Eesti NSV koolide ekskursioonide objekt väga mitmes aines, eriti klassi- ja koolivälises töös. Tallinnas töötab 9 muuseumi, millest viis koos oma filiaalidega on käesoleva tööga seostatavad. Teadlikult ei ole vaadeldud tööd ENSV Riiklikus Loodusmuuseumis, Tallinna Riiklikus Kunstimuuseumis, Teatri- ja Muusikamuuseumis ning Ed. Vilde Memoriaalmuuseumis. Need muuseumid on ajaloo-alaste ekskursioonide korraldamiseks teiseprofiililised või liiga spetsiaalsed.

Ajaloo-alased õpilasekskursioonid on väga tihedalt põimunud teiste muuseumitöös kasutatavate õpilaste ürituste ja töövormidega. Polnud otstarbekas käsitleda rangelt ekskursiooniks nimetatavaid üritusi, vaid tuli vaadelda kogu õpilastega tehtavat tööd.

Aastatel 1971 - 1973 toimusid mitmed muuseumide tööd parandavad ja uudseks muutnud üritused. Paljudes muuseumides uuendati ja ajakohastati ekspositsiooni, toimus muuseumide ülevaatus, korraldati rohkesti näitusi ja rändnäitusi. Õpilastele mõeldud ürituste arv suurenes, suurenes ka nendest osavõtnud õpilaste arv.

Käsitletava perioodi võrdlemine eelmiste aastatega on väga töömahukas; osa materjale ei kuulu säilitamisele ja andmed tuleb teiste allikate põhjal (näit. kuuaruanded, kassa aruanded, töötajate individuaalsed aruanded jne.) koostada, et need oleksid võrreldavad. See töö on alles ees.

1. Ülevaade Tallinna muuseumidest.

1.1. ENSV Riiklik Ajaloomuuseum, rajatud 1940.a., on keskne ajaloomuuseum vabariigis. Muuseumide liigituse järgi on see ajaloo-revolutsioonimuuseum. Muuseum asub endises Suurgildi hoones Pikk t. 17.

Riikliku Ajaloomuuseumi ülesannetesse kuulub Eesti NSV territooriumi ja eesti rahva eluga seotud materiaalse ja vaimse kultuuri mälestiste kogumine, säilitamine, teaduslik läbitöötamine ning tutvustamine süstematiseeritud ekspositsioonis ja näitustel.

Ajaloomuuseumi alaline ekspositsioon (ligi 4000 eset ja dokumenti) tutvustab eesti rahva ajalugu ürgkogukondlikust korrast tänapäevani. Kogudest on suure väärtusega eesti töörahva revolutsioonilise võitlusega seotud esemed.

Riiklikul Ajaloomuuseumil on kaks filiaali. 1957. aastal avati ajaloomuuseumi filiaal "Tööliste Keldri" ruumides, asub Estonia pst. 8, kus aastail 1921 - 1924 tegutsesid legaalsete töölisorganisatsioonide keskused. Sealsed väljapanekud kõnelevad eesti töölisklassi revolutsioonilisest võitlusest kodanluse diktatuuri vastu aastail 1921 - 1924 ning 1924.a. 1. detsembri relvastatud ülestõusust.

Teine filiaal - Eesti komsomoli ajaloo muuseum - oli avatud ainult 1972.a. Kuna hoone Kreuksi t.20, kus pikemat aega asus ELKNÜ Keskkomitee ja kus muuseumile olid eraldatud ruumid, läks tervikuna kapitaalremonti, siis on muuseumi materjalid pakitud ja ootavad muuseumile rohkem sobivate uute ruumide valmimist samas majas.

Riikliku Ajaloomuuseumi põhiekspositsioon suleti remondi tõttu 1973.a. veebruaris ja uuesti avamist on oodata alles 1974.a. suvekuudel. Seetõttu oli kahel õppeaastal takistatud ekskursioonide korraldamine õppeprogrammi teemadel, mida seni paljud koolid kasutasid igal õppeaastal. Avatud oli ainult näitus "Vanad sõjariistad", mis huvitas eriti poisse.

1.2. ENSV Riiklik Vabaõhumuuseum on ainsaks omataoliseks - see on etnograafiline park-muuseum, kuhu on komplekssselt paigutatud 18. ja 19. sajandi taluehitised koos sisustusega. Väljapanekud tutvustavad meie rahva elu-olu ja tööd neil sajandeil. Vabaõhumuuseum asub Rocca al Mares Vabaõhumuuseumi tee 12. Kohalesõiduks tuleb kasutada linnaliini autobusse nr. 3 või 16.

Muuseum on avatud ainult 160 - 170 päeva aastas, maikuu algusest kuni oktoobrikuu keskpaigani (olenevalt ilmastikust). Vabaõhumuuseumi pindala on 67 ha, kus eksponeeritavad ehitised on 45,6 ha. Kogu muuseumiga tutvumiseks tuleb varuda aega vähemalt 3 tundi.

Kevadel või sügisel tuleks selle muuseumiga tutvumiseks korraldada ekskursioonipäev vähemalt VI klassidele, võimaluse korral ka IV klassidele. Hea oleks valida ekskursioonipäevaks laupäev või pühapäev. Neil päevadel kell 11 toimub muuseumis puhkeparkide direktsiooni rahvakunstiansambli "Leigarid" kontsert. Kontsert kestab ligikaudu üks tund. Rahvariiete värvikus, pillilugude, tantsude ja laulude hoog ning lust annavad sügava elamuse ja on emotsionaalseks sissejuhatuseks ehitustega tutvumisele.

Pärast kontserdielamust muidugi pole enam võimalik nii kaua muuseumis viibida, et kõigi ehitustega tutvuda. Kahte või kolme talu tuleks põhjalikumalt vaadelda, seejärel tuuleveskit ja siis kuskil mere ääres teha pikem puhkus, lubada lastel joosta ja mängida. Selleks on muuseumi suurel territooriumil küllalt kohti, kus see ei häiri teisi külastajaid. Tagasitee on küllalt aeganõudev, seda enam, et busside lõpp-peatus ei ole päriselt muuseumi juures. Õpilastele võib soovitada teinekord vanematega muuseumi tulla. Süvendatud ja põhjalik tutvumine on soovitav vanemate klasside õpilaste ekskursioonidel.

1.3. <u>ENSV Riiklik Meremuuseum</u> (asutatud 1961.a.) kogub ja säilitab eesti meresõidu ja laevanduse ajalugu, samuti kalanduse ajalugu käsitlevaid materjale. Selle eriala-muuseumi ekspositsiooni põhjal saab mõne teema Eesti NSV ajaloost huvitavalt illustreerida, paremini sobib selle muuseumi külastamine ajaloo-alaseks klassiväliseks tööks poistele, tüdrukuid jätab mereromantika külmaks ja neil kipub

seetõttu igav olema.

Muuseum asub Suure Rannavärava ja Paksu Margareeta kõrval Pikk t. 70. Muuseumikülastus on mõnikord otstarbekas ühendada Tallinna linnamüüri selle osa vaatlusega, sest kaitsetorni Paks Margareeta sisevaade on näha ainult Meremuuseumile kuuluvast siseõuest. Et seda näha saada, peab olema eelnev kokkulepe Meremuuseumi direktsiooniga. Siseõu on veel välja ehitamata ja tulevikus on planeeritud see koos Paksu Margareetaga muuseumi ekspositsiooni pinna laiendamiseks ära kasutada.

1.4. Balti Mere Punalipulise Laevastiku Muuseum[1], mis asutati 1960.a., annab läbilõike Balti laevastiku ajaloost selle asutamisest (1703.a.) kuni meie päevini, jutustades Balti laevastiku madruste osavõtust Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni sündmustest ja kangelastegudest Suures Isamaasõjas, Rohkesti on materjali ka kaasaegsest sõjalaevastikust, Balti laevastiku tihedatest sidemetest Saksa DV ja Poola RV vennaslaevastikega.

Ekspositsiooni üks huvitavamaid osi on kunstiline dioraam "Tallinna kaitsmine 1941. aasta augustikuus"[2], mis avati uuendatud ekspositsioonis pärast remonti 1971. a. See võte - maali ja esemete ühendamine nii, et tekib ruumiline kujutlus - on palju kasutusel nõukogude muuseumi-

---

[1] Vt. muuseumi bukletti 1971.a. - muuseumi nimetus on tõlgitud eesti keelde erinevalt seni kasutatust: Kahe Punalipu Ordeniga Balti Laevastiku Muuseum.

[2] Dioraami autorid on kunstnikud E. Skitaitsev ja P. Madisson.

des, kirjeldatav on üks õnnestunumaid lahendusi. Huvitavalt on esitatud ka 1918.a. jääretke skeem-kaart.

Ajalooõpetaja saab nimetatud teemasid kasutada nii Eesti NSV kui ka NSVL ajalookursuse õpetamisel. Muuseum kuulub sõja-ajaloo muuseumide liiki. Nende muuseumide ekspositsioonid on mõeldud sõjalis-patriootiliseks kasvatustööks nii sõjaväelastele kui ka õpilastele, samuti sisuline
ka teistele elanikkonna gruppidele. Muuseumi haare on vabariigi territooriumist laiem ja pakub eriti huvi teistest Balti mere äärsetest vennasvabariikidest saabunud gruppidele. Muuseumi kaks teaduslikku töötajat on endised mereväelased, kaks ekskursioonijuhti endised pedadoogid. Eesti keelset juhendamist ei saa muuseum pakkuda, ekspositsioon on koostatud samuti ainult vene keelsete tekstidega, seda tuleb õpetajal arvestada.

Muuseum asub Narva mnt. 44.

1.5. Tallinna Linnamuuseumi eesmärk on tutvustada põhiekspositsioonis peamiselt Tallinna ajalugu. Näitustega tutvustatakse muuseumi kogusid laiemalt, muretsedes lisa teistest muuseumidest ja erakollektsioonidest, et anda terviklikumat ülevaadet ajajärgust, materjalist, erialast, autorist jne. Need näitused on saanud Tallinna elanikkonna hulgas populaarseks ja kujundanud erilise näituste külastajaskonna. Muuseumil on kolm filiaali: Peeter I Majamuuseum, suurtükitorn "Kiek in de Kök" ja dominiiklaste kloostер. Filiaalidel on oma erilised funktsioonid ja sealjuu-

res teatav iseseisvus. Tallinna Linnamuuseumi peamiseks ajalooeksposit siooniks oli kuni 1971.a. Tallinna raekojas eksponeeritud näitus "Vana Tallinn", mis oli väga populaarne. Pärast selle likvideerimist seoses raekoja restaureerimistöödega puudus kaua aega Tallinna vanemat ajalugu tutvustav ekspositsioon. Pärast vastava ekspositsiooni valmimist filiaalis "Kiek in de Kök" on Tallinna vanemat ajalugu Tallinna asutamisest kuni Liivi sõjani võimalik seal jälgida, peamiselt siiski linnakindlustuste arengu kaudu. Linna üldine majanduslik ja ehitusalane olukord, haldus ja kultuur jäävad esile tõstmata. Ekspositsiooni sellise ülesehituse tingis kaitsetorni enda interjöör, kõik pidi sobima sellega.

"Kiek in de Kök" oma erilise mõjuga, hästi restaureeritud sisearhitektuuri detailidega, haruldaste vaadetega linnale ja torni enda väliskujuga tõmbab ligi paljusid külastajaid ja ekskursioone. Võib julgesti öelda, et 1973.a. oli see muuseum Tallinnas kõige populaarsem. Seda tingib ka veel muuseumi väga soodne asukoht kesklinnas Harju mäel.

Ainsaks piiriks muuseumi külastatavuse kasvule on rohked ja kitsad trepid: eakatele inimestele on need väsitavad, kui üks ekskursioon laskub, siis peavad teised seni ootama ega saa edasi liikuda. Torni esimesel ja teisel korrusel on lisatrepi tõttu suurem läbilaskevõime. Ka alumisele keldrikorrusele viiv trepp on laiem, seal korraldatakse pidevalt näitusi, eriti fotonäitusi.

Kiek in de Kök

Tallinna Linnamuuseumi filiaal

Omapärane filiaal on Dominiiklaste kloostermuuseum Vene t. 16, paarikümne sammu kaugusel südalinnast. Siin paiknevad dominiiklaste Püha Katariina kloostri varemed, mis pärast aastaid kestnud uurimis- ja restaureerimistöid 1968.a. avati külastamiseks. Kloostrihoonestik oli kloostri tegevuse ajal, aastail 1246-1525, rahvale ligipääsmatu, jäi sajandeid hiljemgi isoleerituks. Säilinud ja restaureeritud kloostrihoonete kompleksis on eksponeeritud ka keskaegseid Tallinna kiviraidurite töid ja kloostrist saadud arheoloogilisi leide.

Programmiteemana sobib kloostermuuseumi ekskursioon VI klassile, kus õpitakse keskaja ajalugu. Ekskursioon võib olla õppeaasta alguses teemat sissejuhatavana ehk allikmaterjale tutvustavana või siis õppeaasta lõpul, üldistav-kordava ekskursioonina, sest klooster on avatud ainult suvekuudel - avatakse mai viimastel päevadel ja suletakse septembris või oktoobri alguses olenevalt ilmastikust. VII klassis, kus õpitakse ENSV ajaloos vastavat perioodi, võiks ekskursiooni korraldada kevadel, sest kordav-üldistava ekskursioonina on nüüd süvendatud käsitlus õpilastele sobivam. Klooster on paras üheks külastuseks ja sobiv ühendada linnaekskursiooniga, eriti suvel pealinna külastavatel vanemate klasside ekskursioonidele. Suurt huvi võiks pakkuda see ekskursioon ajaloohuvilistele ringides, kui enne on tutvutud raamatuga[1]

[1] Elfr.Tool-Marran,"Tallinna dominiiklaste klooster, Tallinn 1971.

selle kohta. Dominiiklaste kloostrit külastatakse vähem ja sageli juhtub, et ei teatagi, kus see asub. Kloostri populaarsust on tõstnud seal kolmapäeviti toimuvad kontserdid, millele meeleolu lisab kloostri omapärane arhitektuuriline ansambel, kinnine siseõu, müürid ja ristikäigud.

Muuseumi ammune filiaal Peeter I Majamuuseum Kadriorus on peamiselt teistest liiduvabariikidest saabunud turistide huviobjekt, kuid ka õpilasekskursioone käib seal peaaegu niisama palju kui Tallinna Linnamuuseumis, hoolimata sellest, et Peeter I Majamuuseum on avatud ainult suvekuudel. Vanaks paleeks nimetatud praegune Peetri-maja (võeti kasutusele 1714.a.) oli väike barokne elamu, eri suuruse ja kujundusega ruumide kompleks, ehitatud paekivist, mille külge valmisid lisaruumid 18. sajandi esimesel poolel Peterburis levinud mazankatehnikas.[1] Maja on põhiliselt ühekorruseline, kahekorruseline on ainult edelanurgal eenduv juurdeehitus. Paekivist maja on pealt ja seest krohvitud. Peeter I maja on tüüpiline väikemõisa maja 17. sajandist.[2] Ruumide sisustus on Peetri-aegne. Peeter I maja oli avatud külalistele juba 18. sajandil. Rohkem käis siin külastajaid 19. sajandi teisel poolel, kui Kadriorg oli Peterburi kodanike suvituskoht. 1941. aasta kevadel muudeti Peeter I maja Tallinna Linnamuuseumi filiaaliks. Aastail 1951-1957 korrastati restaureerimistöö-

---

[1] Peeter I majamuuseum. Tallinn 1973, lk. 4.

[2] K. Müürisepp, G. Vilbaste, Kadriorg. Minevik ja tänapäev. Tallinn 1966, lk. 55.

de käigus mööbel ning uuendati maja laed ja katus. Restaureerimistöid on korratud hiljemgi.

Peetri-maja ekspositsioon on muutunud eeskätt üksnes selgitava materjali (fotod, tabelid, kaardid) osas. Üldse on põhilised eksponaadid valdavas enamikus oma traditsioonilistes kohtades. Peetri-maja on ajaloolise mälestisena riikliku kaitse all.

Tallinna Linnamuuseumi peakorpuses, Vene t. 17 asuv põhiekspositsioon haarab aastad 1700 - 1972. Olulised ajaloosündmused kajastuvad selles Tallinna ajaloo kaudu. See tingib Tallinna Linnamuuseumi kogude ja ekspositsiooni tugeva koduloolise kallakuga. TLM kogub ja säilitab Tallinna ajalooga seotud esemeid ja materjale. Riikliku Ajaloomuuseumi kõrval, kus kogude aluseks on ka endise Eestimaa Provintsiaalmuuseumi kogud, on Tallinna Linnamuuseumi kogud hilisema päritoluga. Muuseum asutati 1937.a. Põhiekspositsioon asub alates 1965. aastast selleks otstarbeks kohandatud ja spetsiaalselt restaureeritud keskaegses linnakodaniku majas. Maja välisilme ja interjöör mõjuvad säilinud osas kaasa ekspositsioonile. Muuseumi põhiekspositsiooni pind kahel korrusel on küllalt tihedalt täidetud, lisaks veel näituste pindala kahel ülemisel korrusel, kokku 701,9 m^2, selle kõigega tutvumine ühe korraga ja põhjalikult on küllaltki väsitav. Muuseumi tulnud õpilasekskursioonil ei ole soovitav liiga ulatuslikku ülesannet võtta. TLM-i ekspositsioonis on originaalesemete kõrval küllalt

Tallinna Linnamuuseumi hoone
Vene tänaval (XV saj.)

Tallinna Linnamuuseumi vestibüül

palju iga liiki reproduktsioone - fotokoopiad, koopiad, plaanid, skeemid jne. - mis loovad ekspositsioonist terviku, kuid kohati varjutavad originaalesemeid. Ruumikitsikusest tingitult pole interjööri nurgakesi või ühendatud gruppe eksponeeritud (välja arvatud 18. ja 19. sajandi ekspositsioon, kus tinanõudega kaetud laud on ainsaks selliseks muuseumis), mis originaalesemete mõju veelgi vähendab. Seda tuleb temaatilise ekskursiooni planeerimisel arvestada.

Tallinna Linnamuuseumi ekspositsiooni pindala koos filiaalidega haarab ligi 2/3 Tallinna muuseumide ekspositsioonide pindalast. (Sellest arvestusest on välja jäetud Vabaõhumuuseumi ja Balti Laevastiku Muuseumi ekspositsiooni pindala, sest neid polnud võimalik võrrelda teistega - vt. lisa 1). Õpilasekskursioonide % teiste elanikkonna gruppide ekskursioonidest on suhteliselt suur ka TLM-i osas (vt. tulpdiagrammi - lisa 2). Populaarsuselt on TLM ja tema filiaalid küllalt tähtsal kohal (vrd. skeem õpilaste arvu kohta tuhandetes TLM-s ja teistes muuseumides - vt. lisa 3).

Kõigest eespoolöeldust selgub, et oleks vaja ajaloo õpetamise programme võrrelda TLM-i ekspositsiooni võimalustega ja selgitada välja, millised programmilised teemad igale klassile rohkem sobivad. Ajaloomuuseumis on selline süstemaatiline temaatiliste ekskursioonide ülevaade kasutusel pikemat aega ja koolidele välja saadetud (vt. käesolevas töös lk. 57). Järgnev katseline ülevaade peaks

olema eeltöö Tallinna Linnamuuseumi sellesuunaliseks tööks, andma tõuke muuseumi võimaluste ja töötajate võimete paremaks kasutamiseks, samuti muuseumi populariseerimiseks.

Kaheksaklassilise kooli ja keskkooli programmid ajaloo õpetamiseks[1] annavad jaotuse klasside kaupa:

IV klassis - episoodilised jutustused meie kodumaa ajaloost (70 tundi);

V klassis - vana-aja ajalugu (70 tundi);

VI klassis - keskaja ajalugu (70 tundi);

VII klassis - NSV Liidu ajalugu koos ENSV ajalooga vanimast ajast kuni XVIII sajandi lõpuni (70 tundi);

VIII klassis - uusaja ajaloo I periood (55 tundi), NSV Liidu ajalugu koos ENSV ajalooga XVIII saj. lõpust kuni XIX sajandi lõpuni (50 tundi);

IX klassis - uusaja ajaloo II periood (45 tundi), NSV Liidu ajalugu koos ENSV ajalooga XIX saj. lõpust kuni kodanlik-demokraatliku Veebruarirevolutsiooni võiduni (25 tundi);

X klassis - NSV Liidu ajalugu koos ENSV ajalooga alates Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni ettevalmistamisest kuni 1938.a. (50 tundi) ja uusima aja ajalugu 1917.a. kuni II Maailmasõja eelõhtuni (17 tundi);

XI klassis - NSV Liidu ajalugu koos ENSV ajalooga

---

[1] Kaheksaklassilise kooli ja keskkooli programmid 1972/1973. õppeaastaks. Ajalugu. Tallinn 1972.

alates II Maailmasõja eelsetest aastatest ja Nõukogude Liidu Suurest Isamaasõjast kuni tänapäevani (55 tundi) ning uusima aja ajalugu samal ajavahemikul (50 tundi).

IV klassi programmis on soovitus: "I õppevaarandi jooksul tuleks tingimata viia läbi üks ajaloo-alane lühiekskursioon, vastavalt kohalikele võimalustele".[1] Selleks on soovitatud: "Ekskursioon kohalikku muuseumi või Tallinna vanalinna."[2] II õppeveerandil on vastavalt "ekskursioon kohalikku muuseumi või revolutsioonilise liikumisega seotud paikadesse"[3] ja III või IV õppeveerandil "ekskursioon kohalikku muuseumi või Suure Isamaasõja mälestusmärkide juurde."[4]

Analüüsides IV klassi ajaloo algkursuse õpetamist, märgib selles osas H.Palamets: "Ei ole võimalik saavutada täielikku kooskõla aine käsitlemise ja ekskursiooni vahel, kuna õppekäigud looduses paiknevatele objektidele saavad toimuda ikkagi vaid soojal aastaajal. II ja III õppeveerandit tuleks kasutada peamiselt muuseumide külastamiseks."[5]

Järelikult peaks II ja III õppeveerandil olema Tallinna Linnamuuseum peamiselt Tallinna koolide või Tallinna lähema ümbruse IV klasside ekskursioonide baas, I ja IV õppeveerandil Tallinna ümbruse ja lähemate rajoonide koolide

---

[1] Programmid IV klassile 1971/1972 õa.,Tallinn 1971,lk.36.
[2] Samas, lk.42.
[3] Samas, lk.43.
[4] Samas, lk.44.
[5] H.Palamets, Ajaloo algkursuse..., lk.49.

IV klasside ekskursioonide koostisosa Tallinna vanalinnaga tutvumisel.

Kõike seda arvestades on otstarbekas koostada IV klassile kaks temaatilist ekskursiooni TLM-i ekspositsiooni põhjal. Esimene neist oleks sobiv pärast õppepala "Keskaegses linnas" õppimist või kordav-üldistava tunnina I poolaasta lõpul. Põhiliseks jääks keskajast pärineva linnakodanikumaja (Linnamuuseumi asukoht) tutvustamine koos ekspositsiooni nende lõikudega, mis aitavad elustada seda perioodi. Võiks näidata Tallinna käsitööliste valmistatud esemeid ja sellega seoses rääkida pisut käsitööametite korraldusest (seda õpitakse alles VI klassis); kasutada tuleks lihtrahva ja kaupmeeste elu peegeldavaid materjale 18. saj. ekspositsioonist. Erilist huvi tekitab mehaanilise mängutoosi demonstreerimine ja pala kuulamine. Kuid enne peab muude osade tutvustamise lõpetama, sest pärast mängutoosi kuulamist pole IV klassile võimalik selles ruumis enam midagi rääkida ega näidata - elamus on liiga suur. Liikumisel II korrusele on sobiv rääkida trepil kaubalaeva maketti vaadeldes, millised olid tol ajal kauplemistingimused ja mereohud (purjed, kahurid jne.). II korrusel tuleks vaadelda ainult fotosid, mis on Tallinna vaated 20. sajandi algusest. Ilmekad kauplemisstseenid ja voorimeeste rohkus keskajast säilinud ehitiste taustal on õpilastele üllatav uudis. Fotod viivad mõttele, et igal ajal on olnud meile tuttavate ehitiste ümber elu, mis oluliselt erineb praegusest. Siin on hea õpilasi aktiviseerida küsimuste esitamisega.

Teine ekskursioon haarab ulatuslikumat materjali,kuid toimub ühes ruumis - siia jääksid teemad "Eesti töörahva võitlus jätkub", "Eesti tööliste relvastatud ülestõus 1924.a. 1. detsembril", "Eestist saab nõukogude vabariik"; samas on Suure Isamaasõja teemadest "Tallinna kaitsmine, okupatsioon ja Tallinna vabastamine"; sõjajärgsest Tallinna taastamisest jutustav ekspositsioonilõik on seostatav õppepalaga "Tehased tõusevad varemetest".

Juhul kui õpilased pole Tallinna Linnamuuseumi varem külastanud, siis tuleks ka II poolaasta ekskursiooni alustada keskaegse linnakodaniku maja tutvustamisega. Maja on nii hästi seostatav IV klassis õpitud õppepalaga "Keskaegses linnas", et oleks väär, kui sellele üldse tähelepanu ei pööratagks. Kui õpilased on enne muuseumis käinud, siis tuleks lasta neil endil rääkida, mida nad mäletavad, mis meeldis jne., et selle väikese kordava vestluse teel luua grupiga kontakt. IV klassile peaks see eriti sobima meeleolu loomiseks ja edaspidise vastuvõtmiseks. Et ekskursioon ajaliselt liiga pikaks ei veniks, tuleb edasises midagi kokku suruda või kärpida.

On veel üks teema, mida koolid on paaril juhul muuseumilt tellinud - see on "Revolutsiooniline liikumine Tallinnas 1905. ja 1917. aastal". Paraku on selles osas vähe eredat originaalmaterjali, kõigist sündmustest Tallinnas ei ole võimalik ekspositsiooni põhjal rääkida. Eksposit-

sioon asub ühel seinal suureformaadiliste fotodega Tallinnast 1900 - 1917. See küll elustab materjali, kuid samal ajal vähendab väikesel pindalal välja pandud väikeseformaadilise materjali mõjuvust. Siin kipub loengulisus varjutama ekskursiooni põhilist nõuet - näitamist.

"Ekskursiooni jooksul ei tohi unustada, et õpilased tulid muuseumi vaatama, mitte loengut kuulama. Seletused olgu lühikesed ja võimalikult lähedased nende objektide sisule, mida vaadeldakse."[1] Et neid nõudeid ei saa antud juhul täita, siis ei soanda vähemalt IV klassile seda teemat soovitada.

Muuseumitunnina on 1905.a. revolutsiooni Tallinna sündmuste selgitamine siiski mõeldav, kuna siis on võimalik emaotsionaalse jutustusega täiendada seda, mida eksositsioon ei võimalda näidata. Kui Riikliku Ajaloomuuseumi ekspositsioon pärast remonti endisel kujul avatakse, on õpetajal õigem vastavat osa seal käsitleda. Tallinna Linnamuuseumis on lähemal ajal planeeritud ekspositsiooni selle osa teaduslik läbitöötamine ja uuendamine.

V klassis õpitavat vana-aja ajalugu ei saa üldse seostada TLM-i ekspositsiooniga. Küll aga on mõeldav kohe õppeaasta alguses teha ekskursioon IV klassis õpitu kordamiseks, mõistete meeldetuletamiseks, daatumite kinnistamiseks jne. Eriti on see soovitav, kui IV klassis mingil põhjusel muuseumiekskursiooni ei toimunud ja piirduti ajalooliste kohtade külastamisega.

---

[1] А.И.Стражев. Методика..., М., 1964, lk.263.

VI klassis õpitavat keskaja ajaloo kursust on väga mitmel juhul võimalik seostada keskaegse Tallinnaga. IV klassile mõeldud ekskursiooni "Keskaegsesse linnakodaniku majja" saab nüüd hoopis sügavamalt käsitleda. Siin tuleb jälgida ajaloolise mälestise tutvustamise nõudeid:

"Ajalooliste mälestiste tutvustamise metoodika seisneb oskuses näidata mälestist nii, et sellelt nagu langeks ära hiljem muutunu ja luua sellest pilt puhtalt ajaloolises olekus."[1]

Selle maja puhtalt ajaloolist olekut ei ole muidugi võimalik näidata; ka restaureerijad on eredalt välja toonud ja säilitanud selle, mis iga sajand on oma ehituskunstiga lisanud. Küll aga tuleb rõhutada neid detaile, mis on säilinud keskajast - keldris võlvitud laed, kaev, kalorifeeri - soojaõhu küttesüsteemi detailid, eluruumid allkorrusel ja õue poole avanevate väikeste akendega (aknaid ei ole sellistena säilinud), kaubalaod ülakorrustel, kitsas kivitrepp jne. Sellisel juhul saame realiseerida tuntud metoodiku A.Straževi soovituse, mille kohaselt mälestis tuleb õpilaste silmade ees panna elama seda elu, täitma seda funktsiooni, mis tal oli minevikus.[2]

Hästi on õnnestunud klassivälise tööna kombineeritud muuseumi- ja linnaekskursioonina teema "Tsunftikäsitöö keskaegses Tallinnas" VI klassi õpilastele, mille tõttas

---

[1] А.И. Стражев. Методика... , lk. 270.

[2] Samas, lk. 269.

välja muuseumi seniste kogemuste põhjal kultuurmassilise töö osakonnajuhataja E.Jakobi. Seda teemat on Tallinna koolide ajalooõpetajad rohkesti kasutanud.

VII klassi ajaloo programm haarab ENSV ajaloo vanimat osa; alles viimane õpitav osa, XVIII sajand, on seostatav teemaga "Tallinn 18. sajandil", mis on eksponeeritud ühes ruumis 19. sajandi materjalidega. Seepärast on VII klassis sobivam planeerida ekskursioon Riiklikku Ajaloomuuseumi või filiaali "Kiek in de Kök".

VIII klassile sobib kõige paremini ekspositsioon "Tallinn 18. ja 19. sajandil", nii VII klassi materjali kordamisena kui ka kahte sajandit võrdleva sügavama analüüsi võimaluste tõttu. Ekspositsioon paikneb ühes ruumis ja annab võimaluse kasutada muuseumispetsialistide kunstiteadlase L.Alekõrre ja metalli- ning käsitöö uurija V.Konsapi erialaseid teadmisi, kes mõlemad on selle ekspositsiooni koostajad. Ühtlasi on kasulik ekskursiooniga mõnede fondide tutvustamist, mis vastavad samale perioodile uusaja ajaloost (näit. tinakogu, portselanikogu, maali- ja graafikakogu) ja võrrelda neid 18. ja 19. saj. Tallinna materjalidega. Just sel perioodil on mitmed Lääne-Euroopa tooted ja kunstiväärtused olnud Tallinna ülikute valduses ning nii mõnedki neist on praegu TLM-i kogudes.

IX klassi programmile vastav osa ENSV ajaloost on TLM-i ekspositsioonis vaid mõnes vitriinis ühe ruumi poolteise

seina ulatuses. Selle materjali paigutamine pole eriti hästi lahendatud. Vähe on ka originaalmaterjali. Pole õieti midagi pakkuda õpilastele programmiga seoses. Nii ei ole põhjendatud IX klassi ekskursiooni planeerimine TLM-i. Pealegi on teada, et Riikliku Ajaloomuuseumi ekspositsioon kogu ENSV ajaloo osas 19. saj. lõpust kuni 1917.a. kodanlik-demokraatliku Veebruarirevolutsioonini on eksponaatiderohke ja sisukas.

X klassi programm võimaldab rohkem. Ekspositsioon paikneb kahes ruumis: ühes "Tallinn 1900-1917" ja teises "Tallinn 1918-1920" ning lõik "Tallinn 1920-1940". Viimane periood on sisuliselt uuesti läbi vaadatud ja ekspositsioonis uuendatud. Selle osaga kõige rohkem tegelnud vanem teaduslik töötaja A. Lepp võib ka vastavat temaatilist ekskursiooni juhendada.

XI klassile on pakkuda kõige rohkem. 1940.a. sündmustest Eestis ja Tallinnas on kogutud rohkesti lisamaterjali, mis võimaldab sel teemal korraldada muuseumitundi või isegi rändnäitust koolis. Suure Isamaasõja sündmused Tallinnas ja sõjajärgne taastamistöö Tallinnas kuni 1958.a. on uuritud ka Tallinna Linnamuuseumi kodu-uurijate ringis. Muuseumi relvakogu hoidja, numismaatik ja arheoloog K. Deemant on Suure Isamaasõja sündmustest Tallinnas ette valmistanud vastava linnaekskursiooni, ühtlasi on tema kavandatud vastava ekspositsioonilõigu uuendamise, mis peagi teostatakse. Hiljuti avati ekspositsioon "Tallinn 1959-1972", mis võimaldab hästi näidata

Tallinna arengut neil aastatel, Tallinna osa vabariigi majanduselus, IX viisaastakul Tallinnas kavandatut. Ekspositsiooniosa kavandamine ja koostamine oli kollektiivne töö (koostasid M.Varrak, M.Parmas, U.Mankin jt.) ja kõik sellest tööst osavõtnud suudavad juhendada selle osa temaatilisi ekskursioone.

2. Sidemed koolidega, üritused õpilastele ja õpilasekskursioonide juhendamine.

2.1. ENSV Riiklikus Ajaloomuuseumis oli külastajaid kokku nii ekskursioonidel kui üksikkülastajatena 1971.a. 91094 inimest, 1972.a. 91889 inimest ja 1973.a. 95659 inimest. 1973.a. 24.veebruaril suleti põhiekspositsioon remondiks. Enamik selle aasta külastajaid on arvestatud väljaspool muuseumi toimunud näitustelt.

1971.a. külastas muuseumi 1986 ekskursiooni 51432 osavõtjaga. Neist oli õpilasgruppe 606 13730 õpilasega. Õpilasgruppide osa oli 30 % .

1972.a. külastas muuseumi 1925 ekskursiooni 48921 osavõtjaga. Neist oli õpilasgruppe 645 14376 õpilasega. Õpilasgruppide osa oli 34 % .

Seega ekskursioonide ja neist osavõtjate arv pisut väheneb, õpilasekskursioonide ja neist osa võtnud õpilaste arv aga kasvas, õpilaste erikaal külastajate koguhulgast tõusis 27 %-lt 1971.a. 29 %-le 1972.a.

Tartu Ülikooli Raamatukogu
ARHIIVKOGU

1973.a. külastas muuseumi 727 ekskursiooni 17391 osavõtjaga. Neist oli õpilasgruppe 346 7682 õpilasega. Kahe kuu jooksul muuseumi külastanud õpilasgruppide arv on üle poole eelmisel aastal kogu aasta jooksul muuseumis käinud gruppide arvust ja õpilasgruppide osa teistest külastajatest oli 47 %. Siin avaldub muuseumi-poolne töö õpilaste muuseumisse kutsumisel - teades pikemaajalise remondi algamisest muuseumis, teatati sellest enamikule muuseumi programmikohaste temaatiliste ekskursioonide kasutajatele ja õpilastele võimaldati maksimaalne.

Tallinna koolidele organiseeriti veel fonditunde selliste materjalide tutvustamiseks, mis ei leia kajastamist muuseumi eksposits ioonis või on eksposits ioonis piiratult näidatud. Näiteks: V klassile teemal "Vana-Egiptuse ja Hiina kultuur", IX klassile teemal "Rahvaharidusest Eestis" jne. Fonditund toimub muuseumi uurijate ruumis, kus õpilastel on võimalik istuda ja märkmeid teha. See on rangelt programmi teemale vastav kooliloeng esemete demonstreerimisega, mille esitab muuseumitöötaja. Neid tunde korraldati 1971.a. 40 korral 1120 õpilasele, 1972.a. 23 korral 585 õpilasele ja 1973.a. 12 korral 278 õpilasele. Järjekindlamalt kasutavad seda võimalust Tallinnas 1. keskkool, 7. keskkool, 16. keskkool, 42. keskkool, 46. keskkool jt., aga isegi ka Kose sanatoorne kool ja Kehra keskkool.

Teiste keskuste ja maaõpilaste teenindamisel korraldati samade fondimaterjalidega väljasõite 1971.a. 9 korral, kus

anti maakoolides 25 tundi 2244 õpilasele; 1972.a. samuti 9 korral, kus anti koolides tunde 22 1769 õpilasele. Sellele õpilastega töötamise vormile pöörati senisest suuremat tähelepanu 1973.a., kui muuseumi alalise ekspositsiooni külastamise võimalus puudus. Väljasõite korraldati nüüd 14 korral, anti 28 tundi 2530 õpilasele. Külastati Paide rajooni, Harju rajooni, käidud on ka Kunda keskkoolis, viimati käidi Kehras, Harmi, Nissi ja Padise koolis. Muuseumitöötajad nimetavad neid väljasõite humoristlikult "rändteatri etendusteks", sest kõiki materjale, mis muuseumis korraldatavates fonditundises kasutatakse, ei tohi transportida ja need muuseumitunnid siiski erinevad statsionaaris korraldatuist. Järgnev huvi tõus ja edaspidine muuseumi külastamine nendest koolidest, kus selliseid tunde korraldati, on näidanud, et neist oli kasu.

Huvitav töövorm on kohtumine kas revolutsiooni-, sõja- või tööveteraniga muuseumis või filiaalides, mille koostisosaks on ka ekskursioon muuseumis. Enamik kohtumisi oli seotud kas pioneerikoondustega või komsomolikoosolekutega. Nii toimus Ajaloomuuseumis 1971.a. 22 kohtumist 650 osavõtjale; 1972.a. 24 kohtumist 700 osavõtjale ja 1973.a. 6 kohtumist 200 osavõtjale; "Tööliste Keldris" 1971.a. 58 kohtumist 1500 osavõtjale, 1972.a. 26 kohtumist 700 osavõtjale ja 1973.a. 90 kohtumist 2500 osavõtjale.

Ilmselt läks 1973.a. kohtumiste korraldamise organiseerimine täielikult "Tööliste Keldri" töötajale üle, sest kokkuvõttes kohtumiste arv isegi suurenes võrreldes 1971. aastaga (80-lt 96-le). Tagasihoidlikum oli töö selles osas 1972.a., millal kokku toimus ainult 30 sellist üritust.

Väljaspool muuseumi toimunuist võiks nimetada Riikliku Ajaloomuuseumi juures tegutseva Kõdusõja Veteranide Koondise ja Läti Punaste Küttide delegatsiooni kohtumist Tallinna 42. Keskkoolis kõigi keskkooliosa klassidega 1973.a.

Eesti komsomoli ajaloo muuseum korraldas Võisilma talus kohtumisi 1972.a. 6300 osavõtjale ja 1973.a. 6280 osavõtjale. Need olid tegelikult ekskursioonid ajaloolisse paika, kus kohtuti ka sellega seotud ajaloolisest sündmusest osavõtnuga. Õpilastele on see väga mõjuv - näha kedagi, kes on oma silmadega sündmust näinud või sellest osa võtnud.[1]

Muuseum on teatanud koolidele võimalusest, et muuseumi kaudu saab organiseerida kohtumisi vanade revolutsionääride ja sõjakangelastega. Koolid, kus seda võimalust on kasutatud, on enamikus ühed ja samad, peamiselt 1. keskkool, 2. keskkool, 7. keskkool, 37. keskkool, 42. keskkool, 46. keskkool ja mitmed teised.

---

1 Родин, Соколовский, Экскурсионная...', lk. 103.

Mõned temaatilised ekskursioonid näidatakse loengutena, need on näiteks sellised, mis on organiseeritud seminaridena üliõpilastele, komsomoliaktiivile jt. Nende temaatika oli peamiselt revolutsioonilise liikumise ajaloost, Suurest Isamaasõjast jne.

Loenguid peeti 1971.a. 146 (neist 134 temaatilist ekskursiooni) 3478 kuulajale, 1972,a, 154 (neist 123 temaatilist ekskursiooni) 2470 kuulajale, 1973.a. 42 (neist 10 temaatilist ekskursiooni) 945 kuulajale.

"Tööliste Keldris" organiseeritud loengute temaatika haaras põhiliselt eesti töölisliikumise ja komsomoli ajalugu ning neid organiseeriti komsomoliaktiivile: 1971.a. 22 loengut 1474 kuulajale, 1972.a. 8 loengut 536 kuulajale ja 1973.a. 14 loengut 488 kuulajale. Kuulajate arvu aastast aastasse vähenemine näitab, et loengud ei paku küllaldast huvi või siis lihtsalt komsomoliaktiivi ülekoormatust. Praegune komsomoliaktiiv on aga endine pioneeriaktiiv ja kui juba aastaid on käidud kohtumistel, koondustel ja kooli ning klassiga ekskursioonidel, siis juba palju nähtud ruumid võivad tekitada tunde, et midagi uut ei kuule ka loengutel, kuigi loeng võib olla kas õpilastepäraselt koostatud või ka anda täiesti uut informatsiooni. Siin leidub aga kindlasti võimalusi, kuidas olukorda parandada, kas leida koole ja õpilasi, kes seni pole küllalt muuseumi kasutanud või midagi muud.

Väljaspool muuseumi korraldati näitusi ja rändnäitusi 1971.a. 20 (neist 2 rändnäitust 14 eksemplaris), eksponeeriti 27 kohas (neist 6 maal), tutvus 6716 inimest; 1972.a. 12 (neist 4 rändnäitust 8 eksemplaris), eksponeeriti 19 kohas (neist 6 maal), külastas 3152 inimest; 1973.a. 13 (neist 5 rändnäitust 11 eksemplaris), eksponeeriti 18 kohas (neist 4 maal), külastas 10385 inimest. Moskvas eksponeeriti näitust "ENSV - NSVL peres", millel oli 46000 külastajat. Rändnäituste teemadest olid populaarsemad "Kaasaegne Eesti" ja "Põllumajandus enne ja nüüd", mis eksponeeriti mitmetes koolides (näit. Kunda Keskkoolis, Imaveres, Lihulas jm.).

Ajaloomuuseumis on toimunud mitmed õpetajate ainesektsiooni koosolekud (õpetajatest on ka käsitööõpetajad muuseumi kasutanud). 1971.a. oli ajalooõpetajate ainesektsioonis teemaks fonditundide võimaluste tutvustamine, 1972.a. NSV Liidu moodustamise 50. aastapäeva tähistamise ürituste kooskõlastamine ja ühine arutamine.

Ajaloomuuseumis on ekskursioonide juhendamine korraldatud graafiku alusel. Ühel päeval saabunud ekskursioonid võtab vastu sellel päeval valves olev töötaja. Laupäeval ja pühapäeval, kui koormus on suurem, on valves 2 töötajat-ekskursioonijuhti. Ekskursioonijuhtide individuaalseid teemasid ja juhendamise kogemusi saab seejuures arvestada vähe, küll aga tagab see süsteem ühtlase koormuse kõigile töötajatele.

Muuseumil oli välja töötatud üldhariduslikele koolidele sobiv ekskursioonide temaatika. Noorematele klassidele soovitas muuseum järgmisi ekskursioone:

1. Muistsete eestlaste elu. Võitlused välismaiste röövvallutajate vastu 13. sajandil.
2. Pärisorjuslik kord Eestis. Talurahva elu-olu ja tööriistad.
3. Tööliste elu ja võitlus tsarismi ajal. Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis.

Vanematele klassidele aga soovitati järgmisi ekskursioone:

1. Ürgkogukondlik kord Eesti alal. Võitlused Saksa-Skandinaavia röövvallutajate vastu 13. sajandil.
2. Eesti ala feodaalse killustatuse ja pärisorjuse lõpliku väljakujunemise perioodil. Eesti ala ühendamine Venemaaga.
3. Eesti Vene aadliimpeeriumi osana 18. sajandil ja 19. sajandi I poolel.
4. Kapitalismi arenemine ja töölisliikumise algus Eestis. 1905.-1907.a. revolutsioon Eestis.
5. Eesti uue revolutsioonilise tõusu ja I maailmasõja perioodil. Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis.
6. Eesti välismaise sõjalise interventsiooni, Kodusõja ja kodanliku diktatuuri perioodil.
7. Nõukogude võimu taastamine Eestis, Suur Isamaasõda ja sõjajärgne ülesehitustöö Eesti NSV-s.

Lisaks eelmainitud üldisematele teemadele võivad muuseumi teaduslikud töötajad juhtida ekskursioone järgmistel kitsamatel teemadel:

1. Talurahva materiaalne kultuur.
2. Eesti linnade kujunemine ja linnaelanike elu-olu.
3. Hariduse ja kultuuri areng Eestis.
4. Talurahva võitlus rõhujate vastu 14. - 20. sajandil.
5. Tööstuse arenemine Eestis 17. - 20. sajandil.
6. 1905.-1907.a. revolutsioon Eestis.
7. V.I. Lenin ja revolutsiooniline töölisliikumine Eestis.
8. Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis.
9. Eesti töölisklassi võitlus kodanliku diktatuuri vastu aastail 1920-1940.
10. Väljapaistvaid eesti revolutsionääre.
11. Eesti rahvas Suures Isamaasõjas.
12. Revolutsioonilised võitluslipud.
13. Rahvausundist religiooni kui rahva rõhumise vahendini.

Ekskursioonide kestus on 45-60 minutit.

Vastavalt eelnevale kokkuleppele on võimalik korraldada ekskursioone ka teistel Eesti NSV ajalooga seotud teemadel.

Muuseumi tulnud algaja töötaja saab õiguse ekskursioone juhendada alles pärast kuu aega kestnud ettevalmistust. Kõikide teaduslike töötajate ekskursioonijuhtimist kuulatakse ja arutatakse aeg-ajalt, et jälgida ja parandada nende töö kvaliteeti.

2.2. ENSV Riiklikus Vabaõhumuuseumis oli külastatavus 1971.a. 65422 inimest, 1972.a. 76966 inimest ja 1973.a. 87649. Seega külastajate arv aasta-aastalt pidevalt ja ühtlaselt kasvab.

1971.a. külastas muuseumi 1192 ekskursiooni 39112 osavõtjaga, neist õpilasi 283 ekskursiooni 6208 õpilasega, ehk 16,17 %.

1972.a. külastas muuseumi 1490 ekskursiooni 47081 osavõtjaga, neist õpilasi 346 ekskursiooni 7783 õpilasega, ehk 16,53 %.

1973.a. külastas muuseumi 1953 ekskursiooni 46075 osavõtjaga, neist õpilasi 387 ekskursiooni 8182 õpilasega ehk 17,76 %.

Õpilaste hulk ekskursioonidel kasvab pidevalt, nende osatähtsus teistest külastajate suhtes on olnud 16-18 %.

Selles muuseumis käib väga palju välisturiste ja nõukogude turiste, nende osa on gruppide hulgast olnud 1971.a. 34,88 %, 1972.a. 36,11 % ja 1973.a. 45,67 %. Arvuliselt on turiste olnud 1971.a. 21451 ehk 55,89% , 1972.a. 24664 ehk 52,39% ja 1973.a. 23843 ehk 51,75 % teiste ekskursioonide külastajatest. Nende gruppide juhendamisel on rakendatud "Inturisti" ja Tallinna ekskursioonibüroo ekskursioonijuhid, selle töö suunamisel ja kontrollimisel on aga muuseumitöötajatel suur osa. Muuseumil on olemas kirjalikud erinevatele elanikkonna gruppidele määratud näidistekstid, samuti on need olemas erinevate

õpilasgruppide juhendamiseks. Muuseumi tööle võetud alga- ja tavaliselt talveperioodil omandab mitmele eri grupile mõeldud ekskursioonide teksti ja metoodilised võtted, sede omandamist kontrollitakse ja praktikat saab alustada alles kevadel pärast muuseumi avamist.

Muuseumil on omad erilised raskused ja teistest muuseumidest erinevad probleemid. Muuseumi maaala on korralikumalt ja kindlamalt tarastamata - hoolimata miilitsatöötajate alalisest valvest muuseumi territooriumil juhtub ikka lõhkumisi, luukide lahti murdmist, isegi põlema süütamisi. Kõige raskem on muuseumi lahtioleku kellaegadel, sest siis peab oma valvurite personal ja muuseumi teaduslik kaader vastutama kogu territooriumil juhtunu eest.

On palju inimesi, kes ei tulegi muuseumi külastama, vaid loodusse päevitama, puhkama ja niisama jalutama, kuid muuseumi territooriumi nad ei austa ja rikuvad sellega külastajate meeleolu. Eespoolnimetatud katuste probleem on väike mure selle kõrval, kui õpetaja ise on käskinud oma grupil hakata kartuleid küpsetama lõkkes, mis rahulikult süüdatakse rannas muuseumi territooriumil mitte kaugel tuuleveskitest või kalurite ehitustest, kus senini muuseumivalvureid polnud, teiste külastajate märkustele ei reageerita, sest oma õpetaja on autoriteet - korralduse andja!

Täiesti võimatu on kogu territooriumil, 67,54 hektaril, täielikku ohutust ~~kindlustada~~ tagada muuseumi eksponaatidele -

unikaalsetele ehitustele seni kuni ei lahene muuseumi piirde selline kindlustamine, et territooriumile pääseksid külastajad ainult väravast.

Muuseum on kasvava populaarsusega kõigi elanikkonna gruppide hulgas ning meie vabariigi ja selle pealinna Tallinna visiitkaart välisturistidele ning teistest liiduvabariikidest saabunud turistidele (vt. lisa 2). Küllap peaks olema ühiskondlik abi muuseumile palju suurem senisest. Iga külastaja peaks võtma endale julguse meie rahva kultuuriväärtustesse lugupidamatu suhtumise puhul selle vastu välja astuda ja sellega muuseumitöötajaid abistada. Ühiskondliku arvamuse mõju on vahel suurem otsesest käsust või keelust.

Muuseumitöötajad on rohkesti teinud, et muuseumivarasid populariseerida. 1971.a. töötas vabaõhumuuseumis 9 teaduslikku töötajat, nende juhendatud ekskursioonide arv oli 491 ja osavõtjaid juhendatud ekskursioonidest 19450 inimest. 1972.a. oli muuseumis 12 teaduslikku töötajat, ekskursioone juhendati 425, nendest võttis osa 25197 inimest. 1973.a. oli muuseumis juba 13 teaduslikku töötajat, kes juhendasid muuseumis 1204 ekskursiooni, kus osavõtjaid oli kokku 35887 inimest. Muuseumi väljaehitamine kestab, ühtlasi kasvab töötajate koormus.

Muuseumitöötajad on kirjutanud brošüüre ja artikleid, esinenud raadios ja televisioonis. Palju lisab muuseumi

külastatavusele ja populariseerimisele Puhkeparkide direktsiooni ansambli "Leigarid" esinemine. 1971.a. esineti 40 korral, 1972.a. anti 41 kontserti ja 1973.a. 41 kontserti. Kontserdid toimuvad laupäeviti ja pühapäeviti ning riiklikel pühadel.

1972.a. toimus muuseumi korraldusel Tallinna Polütehnilises Instituudis K.Tihase talurahvaarhitektuuri käsitlevate akvarellide näitus(31 tööd), külastajaid arvestati 10000 üliõpilast ja õppejõudu. Koolidesse on saadetud rändnäitust fotodest "Eesti taluarhitektuur 18. saj. lõpust 20. saj. alguseni". 1972.a. oli näitus kolmes Harju rajooni koolis, näitust vaatas 1251 õpilast. 1973.a. Tallinna 46. Keskkoolis - külastajaid 782 õpilast. Sama näitus oli hiljem S.M.Kirovi nim. kalurikolhoosi viies osakonnas,kus külastajaid oli 244.

Muuseumi korraldatud loengutest võiks nimetada rahvakultuuriülikooli loengut teemal "Eesti rahvakunst" - 9 erinevat loengut 704 kuulajale 1972.a. Rahvaloomingu Maja täienduskursustel, mitmetel õpetajate täienduskursustel ja mujal korraldati 1973.a. 6 loengut 160 kuulajale. Üks teemasid oli "Eesti taluarhitektuur 18.saj. - 19.saj. ja kaasaegse maaarhitektuuri arengutendentsid.

1973.a. esinesid peale "Leigarite" muuseumis veel Tallinna ja maarajoonide rahvakunstnikud ja -ansamblid 3 kontserdiga.

2.3. ENSV Riiklikus Meremuuseumis oli külastatavus 1971.a. 30834 inimest, 1972.a. 35275 inimest ja 1973.a. 35898 inimest.

1971.a. külastas muuseumi 344 ekskursiooni 6650 osavõtjaga, neist õpilaste gruppe 267, kus õpilasi oli 5609, seega 84 %.

1972.a. külastas muuseumi 466 ekskursiooni 9164 osavõtjaga, neist 361 ekskursiooni 7474 õpilasega, seega 82%.

1973.a. külastas muuseumi 493 ekskursiooni 8545 osavõtjaga, neist õpilasi 359 ekskursiooni 6418 õpilasega, seega 75 % teistest ekskursantidest.

Ekskursioonide arv on pidevalt suurenenud. Kõige rohkem ekskursante oli 1972.a., 1973.a. see mõnevõrra langes. Õpilaste % teistest külastajatest kõrgeim 1971.a., edasi on õpilaste osatähtsus kogu aeg vähenenud, siiski on see % küllalt kõrge võrreldes teiste elanikkonna gruppidega (vt. lisa 2). Õpilaste arv muuseumis oli ka 1973.a. võrreldes 1972.a. rohkem kui tuhande võrra väiksem.

Muuseumis oli kõigil neil aastatel 6 teadusliku töötajat. Nende juhendatud ekskursioonide arv oli 1971.a. 20, 1972.a. 38 ja 1973.a. 76. Viimasel aastal oli juhendada igal töötajal keskmiselt 1 ekskursioon kuus. Kui arvestada, et ekskursioon on õppijatele tasuta ja juhendamine ka ilma lisatasuta, siis on muuseumi poolne initsiatiiv juhendamise pakkumisel küll vähene. Et aga väikesel kollektiivil on palju lisatöid ja kogu muuseumitöö ~~jaotub~~ nende samade kuue teadusliku töötaja õlul lasub, siis on see arusaadav.

Muuseumis korraldatud näitustest sobisid mitmed hästi tööks õpilastega. 1971.a. oli 4 näitust: "Tuletornid Eestis", "Lastejoonistused "Tuleviku laev"", "Sadamalinnade vimplid" ja "Saksakeelne merealane kirjandus Eestis". 1972.a. oli samuti 4 näitust: "Tallinn - Lääne-Aafrika" (Eesti merelaevanduse Aafrika liini 10. aastapäeva puhul), "Mereteemalisi eksliibriseid", "Nõukogude purjesportlased olümpiamängudel" ja sarjast "50 aastat NSV Liitu" näitus "NSVL meretransport 50 aasta jooksul". 1973.a. oli 3 näitust: "270 aastat Balti sõjalaevastikku ja 55 aastat Tõllis-talupoegade Punalaevastikku", "Eesti purjespordi ajaloost" ja "Sekstandi ajaloost".

1973.a. oli veel rändnäitus "Kalanduse ajaloost" Pärnu kalurikolhoosi osakondades, kus külastajaid oli 600.

Muuseumi juures tegutseb alates 1966.a. mereveteranide ja teistele mereasjandusest huvituvatele "Meresõprade ring", liikmeid on 395, kogunetakse 1 kord kuus. Peale selle on muuseum korraldanud mitmeid loenguid muuseumis ja väljaspool muuseumi, kokku neil aastail 16 loengut väga mitmesugustel merealastel teemadel.

Eraldi õpilasekskursioonide juhendamise metoodikaga seni tegeldud pole, juhendatakse senistele pedagoogilistele kogemustele toetudes. Et aga enamik ekskursioone on õpilasekskursioonid, siis tuleks rohkem tähelepanu pöörata õigele metoodikale - see on mitmete töötajate arvamus.

Muuseumi ruumid ei rahulda, ekspositsiooni pind on väga täidetud, treppidel on kitsas, ruumid on suhteliselt väike-

sed. Muuseumil ei ole võimalik koolidest rohkem ekskursioone kutsuda ega muuseumi võimalusi laiemalt propageerida. Võib loota, et juurdeehitus Paksu Margareeta torni pindala kasutamiseks lahendab need raskused.

2.4. Balti Mere Punalipulise Laevastiku Muuseum ei kuulu ENSV Kultuuriministeeriumi muuseumide süsteemi. Aruandluse vormid on erinevad teistest muuseumidest. Muuseumitöötajad peavad alalist kirjavahetust 73 kooliga kogu Nõukogude Liidu territooriumil ja saadavad välja materjale ka teiste eestlastest kangelaste kohta, kes polnud otseselt laevastikuga seotud (näit. Leen Kullmann).

Muuseumi külastavatest erinevatest gruppidest vaadeldakse koos igasugust noorust - tehaste noori, üliõpilasi, kutsekoolide ja üldhariduslike koolide õpilasi. Rohkesti toimub neile üritusi ka väljaspool muuseumi. Sõjaväelasi ja mereväelasi arvestatakse koos, siin arvestatakse aga ka merekoolide õpilasi. Eraldi nimetatakse ainult üritusi kohalikule elanikkonnale ja turistidele.

1971.a. oli muuseum suletud remondi tõttu.

1972.a. oli muuseumi kõigi töövormidega nii muuseumis kui ka väljaspool muuseumi haaratud 188745 inimest, 1973.a. 400000 inimest. 1973.a. oli kokku noori nii üksikkülastajaid kui ka ekskursioonidel 19000, kes muuseumis käisid. Ekskursiooniks ei loeta gruppi, mida pole juhendatud, vaid need külastajad loetakse üksikkülastajate hulka.

Muuseumis oli ekskursioone 1972.a. 538, 13545 osavõtjaga, 1973.a. 806, 23246 osavõtjaga. Neist oli noori 248 ekskur-

sioonigruppi 7234 osavõtjaga, sõjaväelasi 154 gruppi 3648 osavõtjaga, kohalikku elanikkonda 78 gruppi 1026 osavõtjaga ja turiste 63 gruppi (neist 58 muuseumis ja 5 linnaekskursiooni muuseumi profiiliga seotud mälestiste juurde) 1694 osavõtjaga.

Muuseumis toimus 1972.a. pioneerikoondusi 12, komsomoli koosolekuid 7, veteranidega kohtumisi noortele 18, temaatilisi õhtuid 6, loenguid ja ettekandeid 168 jne. Nende tõõvormidega kokku haarati 19280 inimest.

1973.a. oli kohtumisi 179, temaatilisi õhtuid 15. Koolides toimus 1. septembril õppetunnina 22 tundi, kus mõni laevastiku veteran rääkis õpilastele mehisusest. Kõik pioneeride sportlik-sõjalise mängu "Põuavälk" ja komsomoli sportlik-sõjalise mängu "Kotkapoeg" rühmad kasutavad muuseumi abi ja käivad tihti muuseumis. Eriti agarad on Tallinna koolidest 1.keskkool, 14.keskkool, 15.keskkool, 30. keskkool, 31.keskkool, 34. 8-kl. kool, 21.keskkool, 38. keskkool, 45.keskkool, 51.keskkool ja 52.keskkool/ muuseumi kasutamisel õpilaste sõjalise-patriootilise kasvatustöö korraldamisel. Ka Pedagoogilise Instituudi üliõpilased on sellest tööst rohkesti osa võtnud. Kokku kõigi nende tõõvormidega oli haaratud 187511 inimest, mis oli peaaegu 18 korda rohkem kui 1972.a.

Õpilaste sõjalises-patriootilises kasvatustöös on Laevastiku muuseumil suur osa täita. Eriti suur töö on muuseumi ühiskondliku aktiivi - mereväe veteranide õlul selles.

2.5. Tallinna Linnamuuseumis koos filiaalidega käis külastajaid 1971.a. 172911, 1972.a. 248388 ja 1973.a. 291868. Külastajate arv on aasta-aastalt väga jõudsalt kasvanud. Sellest ekskursante oli 1971.a. 51011, 1972.a. 87107 ja 1973.a. 130871, seega kolme aasta jooksul on kasv rohkem kui kahekordne. Õpilaste % teistest ekskursantidest oli 1971.a. 44, 1972.a. 30 ja 1973.a. ligi 19%.

Õpilaste gruppe oli Tallinna Linnamuuseumis, Vene t.17, 1971.a. 284 ehk 62 %, 1972.a. 332 ehk 43 % ja 1973.a. oli neid 273 ehk 32 %. Seega õpilaste osatähtsus kogu aeg väheneb, kuigi õpilasgruppide hulk nimetamisväärselt ei muutu. Kõige rohkem oli õpilasi muuseumis 1972.a., kui oli avatud näitus "Kell läbi sajandite".

Filiaalis "Kiek in de Kök" oli õpilaste gruppe 1971.a. 375 ehk 59 %, 1972.a. 521 ehk 31 % ja 1973.a. 394 ehk 15% teistest gruppidest. Ehkki õpilasgruppe oli rohkem võrreldes 1971.a. on ka siin sama pilt - õpilaste osatähtsus teistest külastajatest (gruppidega võrreldes) kogu aeg väheneb.

Dominiiklaste kloostris 1971.a. käinud 100 grupist oli õpilaste gruppe 52, 1972.a. käinud 84 grupist 41 ja 1973.a. käinud 111 grupist oli õpilasgruppe 47. Keskmiselt pooled kõigist gruppidest on õpilaste (vastavalt 52%,48% ja 42%).

Peeter I majas oli 1971.a. õpilaste gruppe 256 ehk 22%, 1972.a. 323 ehk 25 % ja 1973.a. 236 ehk 16 %.

Juhendaja on filiaalidest pidevalt kohal "Kiek in de Kõki" muuseumis, teistes filiaalides juhendaja peab varem teadma juhendamist vajava ekskursiooni tulekust,et kohale jõuda.

Tallinna Linnamuuseumis oli 1971. ja 1972.a. 12 teaduslikku töötajat, alates 1973.a. on teaduslikke töötajaid 14. Igal laupäeval ja pühapäeval on tööl üks teaduslik töötaja, et vastu võtta neid ekskursioone, kus vajatakse juhendajat.

Muuseumis on nende aastate jooksul toimunud mitmeid näitusi, mis on olnud sobivad klassi- ja kooliväliseks tööks õpilastele. Huvitavamaid ~~xxxx~~ näitusi oli "Kell läbi sajandite", mis pakkus huvi kõigile vanuseastmetele, kaasa arvatud isegi lasteaia vanemad rühmad. "Kiek in de Kökis" on olnud rohkesti fotonäitusi, nende korraldamine seal keldrikorrusel on juba traditsiooniliseks saanud. 1972.a. eksponeeriti NSV Liidu moodustamise 50. aastapäevale pühendatud rändnäitust Tallinna 46., 24. ja 2.keskkoolis (umbes 1500 vaatajat), sellega koos toimus loeng samades koolides ja ka mujal "Eesti NSV astumisest NSV Liidu koosseisu" - 31 klassis või ühisüritusel, kuulajaid oli 1159 õpilast.

Tallinna Muusikakooli ja teiste kollektiivide kammerkontserdid "Kiek in de Kökis" on veelgi suurendanud niigi populaarse torni kuulsust, sellest on kujunenud isegi uus mõiste "tornimuusika". 1971.a. oli kontserte 14, 1972.a. 24 ja 1973.a. 14. Alates 1973.a. on tee torni leidnud ka Riiklik Noorsooteater luulekavaga "Inimeste maal" - 21 etendust. Dominiiklaste kloostris on mõlemal viimasel suvel olnud 15 kontserti, siin on esinenud väga mitmesugused kollektiivid ja ansamblid.

Muuseumi üldisele külastatavusele on uudsed üritused, kus muuseumi osa piirdub ainult organiseerimistööga, palju lisanud. Eriti keskkooliõpilasi on nüüd rohkem ka üksikkülastajatena muuseumis näha.

Uue eksposítsioonilõigu "Tallinn aastatel 1959 - 1972" valmimine Tallinna Linnamuuseumi peakorpuses Vene t. 17 loob uusi võimalusi ekskursioonide seostamiseks õpilaste ajaloo- ja ühiskonnaõpetuse programmidega, kuid kindlasti väheneb ruumikitsikuse tõttu näituste hulk, mida seni sai kasutada klassivälises töös.

Tallinna muuseumide töös torkab silma midagi, mis on ühine kõigile muuseumidele - muuseum ja seejuures ka muuseumitöötajad isiklikult ei ole huvitatud ekskursioonide juhendamisest. Kui juhendamist palutakse, siis saab seda igal ajal. Kui seda aga ei soovita, siis ei puuduta see kedagi, keegi ei tunne huvi selle vastu miks ei küsitud ekskursioonijuhti. Varem Tallinna Linnamuuseumis näiteks oli igal töötajal kindel plaan, kui palju ta kuus peab juhendama ekskursioone, muutustega koosseisus ja juhtkonnas on see nõue unustatud. Ekskursioone ja nende juhendamist on küllalt sageli, üldine juhendamisplaan täitub nagu iseendast. Kui palju keegi juhendab, see ei olegi nagu tähtis, seda reguleerib vaid valvegraafik ja sellele päevale langenud registreeritud ekskursioonide arv; millisel päeval keegi juhtub töötama, selliseks kujuneb ka juhendatud ekskursioonide arv. Kui päevas on rohkem ekskursioone kui töötaja juhendada suudab, siis mõnikord kutsutakse

juhendama keegi teine, kes selleks ei ole ette valmistatud, ta peab katkestama mingi teise töö. Meremuuseumis tundub olevat puudus üldse igasugune juhendamisplaan, sest ühele töötajale tuleb vaevalt üks juhendatud ekskursioon kuus. Samal ajal käib muuseumis enamik ekskursioone ringi ilma juhendamiseta (1973.a. muuseumis olnud 493 ekskursioonist juhendati ainult 76). Ajaloomuuseumis on lähenemine teine, iga töötaja juhendas 1973.a. kahe kuu jooksul 11 ekskursiooni, sest enamik ekskursioone sel ajal olid õpilaste, tavaliselt juhendatakse keskmiselt 3-4 ekskursiooni kuus. Kuid Balti Laevastiku muuseumis 1973.a. suutis iga töötaja juhendada keskmiselt 200 ekskursiooni aastas s.t. 16 ekskursiooni kuus. Järelikult igal muuseumil on selline töö võimalik, sest peale ekskursioonide juhendamise on ju tehtud tohutult muud tööd nimetatud muuseumis. Selles muuseumis plaan kohustab iga töötajat teatud arvu ekskursioone juhendama kuus ja töötaja on sellest ise huvitatud. Mingil põhjusel juhendamata jäänud ekskursioon ei olegi enam ekskursioon, sest puudub üks ekskursiooni oluline tunnus - ekskursioonijuht.

Suur osa ekskursioonide juhendamisel muuseumides on ka Tallinna Ekskursioonibüroo ekskursioonijuhtidel, eriti seal, kus on üks töötaja või pole töötajat muuseumi poolt alaliselt kohal filiaalides, kuid ka teistest liiduvabariikidest saabunud õpilaste gruppidele suuremates muuseumides. Nende tehtud töö ei kajastu muuseumi aruandluses ja väga tihedad pole ka muuseumide sidemed selle asutusega.

III peatükk.

MUUSEUMITÖÖTAJATE SUHTUMISEST ÕPILASEKSKURSIOONIDE JUHENDAMISESSE.

Õpilasekskursioonile on esitatud mitmed täiskasvanute ekskursioonist erinevad nõuded. Lähtudes metoodilistest nõuetest, ekskursiooni kõigist osadest ja läbiviimise võtetest ning vahenditest koostasime küsimustiku, mis peaks selgitama muuseumitöötaja suhtumist õpilasekskursioonide juhendamisesse, enda ja muuseumi juhtkonna osasse selles töös. Küsitlus pidi selgitama ka erineva tööstaažiga töötajate probleeme ja näitama kas kahe pealinna - Tallinna ja Riia küllaltki ühelaadsetes muuseumides on erinevusi töötingimustes, ekskursioonide korraldamises ja sellest tingitult ka sellesse muuseumitöö tähtsasse lõiku suhtumises.

1. Ankeedi läbiviimine. Ankeetküsitlusele vastasid veebruaris ja märtsis 1973.a. kolme Tallinna muuseumi need töötajad, kes on seotud ekskursioonide juhendamisega, ja Paide Koduloomuuseumi töötajad. Tallinnas vastasid Riikliku Ajaloomuuseumi, Tallinna Linnamuuseumi ja Riikliku Meremuuseumi töötajad. Kokku laekus 30 täidetud ankeeti.

Riias tõlkis ankeedi Läti Ajaloomuuseumi numismaatik Kristiina Pelda eesti keelest läti keelde ja samas Läti Ajaloomuuseumis paljundati ankeetleht (vt. lisa 5). Vasta-

sid Läti NSV Ajaloomuuseumi, Riia Linna- ja Meremuuseumi ning Jūrmala J.Rainise memoriaalmuuseumi töötajad. Siit saime 28 vastatud ankeeti.

Paide koduloomuuseumi ja Jūrmala J.Rainise memoriaalmuuseumi töötajate vastuseid eraldi ei käsitleta,neid analüüsitakse koos Tallinna ja Riia töötajate omadega.

Kōigis muuseumides, kus olid filiaalid, vōtsid vastamisest osa ka nende töötajad.

Lätikeelses küsimustikus esines paraku mōningaid erinevusi ja ebatäpsusi. "IX-XII klasi" - 3.küsimuse 3)alapunkt - on masinakirjaviga - kirjutaja ise oli omal ajal lōpetanud XII klassi ja see viga läks paljunduse tōttu kōigisse. Tōlkija on sama 3.küsimuse 6) ja 7) alapunkti kaks vōimalust "kōiki vōrdselt" ja "ei tea" tōlkinud ühe sōnaga "vienalga" - "ükskōik". 6.küsimuse 5)alapunkt "mōnikord juhuslikult" on tōlkijal saanud kaheosaline "dažreiz" - "mōnikord" ja "gadijuma peć""juhust mööda", ning sellele on ka eraldi vastatud. 8.küsimuse 5) ja 6) alapunkt on tōlkijal lihtsalt ära vahetatud.

Lätikeelsed arvamused, mis olid ankeedile lisatud vastamisel, aitas tōlkida Tallinna Linnamuuseumi vanem teaduslik töötaja Maruta Varrak.

Ankeedi anonüümsuse säilitamiseks ei ole arvuliselt eraldatud, kui palju oli igas muuseumis vastajaid. Osa töötajaid aga ei pooldanud anonüümsust ja kirjutasid oma nime vastustele alla.

2. Ankeedi tulemuste analüüs. 1.küsimus - tööstaaž muuseumis - annab analüüsitavad grupid 1) töötanud muuseumis 0-2 aastat, 2) 3-5 aastat ja 3) 6 aastat ja rohkem.

Vastajad	töötanud 0-2 aastat ALGAJAD	töötanud 3-5 aastat KESKMISE STAAŽIGA	töötanud 6 ja rohkem aastat KAUAAEGSE STAAŽIGA
Tallinnas	6	7	17
Riias	6	9	13
Kokku	12	16	30 = 58.

Kokku oli vastajaid 58, neist kauaaegse staažiga 30, mis on ka kõige arvukam grupp. See näitab, et enamik on kogenud töötajad. 0-2 aastat töötanuid võiks tinglikult algajateks nimetada. Neid vastajaid oli nii Riias kui ka Tallinnas 6. 3-5 aastat töötanuid võiks tinglikult nimetada keskmise staažiga töötajateks. Neid vastajaid oli Tallinnas 7, Riias 9.

2.küsimus näitab, et peaaegu kõik vastajad töötavad graafiku alusel ekskursioonide juhendamisel, lisaks veel mõned, kes vastasid et juhusliku kohustusena. Ainult 4 Riias ja 2 Tallinnas töötavad põhiliselt ekskursioonijuhina. Küsitlusega haaratud muuseumides ekskursioonijuhi kohta eraldi ette nähtud pole, nii vastasid arvatavasti massilise kultuuritöö osakonna töötajad või juhatajad. Ainult üks töötaja Riias vastab, et ta juhib ekskursioone väga harva; võimalik

et Tallinna muuseumides sellised töötajad, kes juhivad väga harva, ankeeti ei täitnudki.

3.küsimus - millise vanuseastme ekskursioonigruppe eelistatakse - annab palju variante, see näitab, et individuaalseid erinevusi on selles osas vaja arvestada.

Algajad vaevalt kedagi eelistavad. Keskmise staažiga töötajad eelistavad Tallinnas ilmselt nooremate õpilaste või täiskasvanute ekskursioonide juhendamist. Riias nimetatakse kõige vähem kutsekoolide ekskursioone, neid soovitakse juhendada vaid ühel juhul keskmise staažiga töötajate ja kahel algajate vastustes, kuid üldse mitte kauaaegse staažiga töötajate vastustes. Peaaegu niisamasugune pilt jääb Tallinnast - ühel korral algajate, üldse mitte keskmise staažiga ja ühel korral kauaaegse staažiga töötajad nimetavad neid. Kauaaegse staažiga töötajad on aga nõus kõiki ekskursioone võrdselt juhendama (Tallinnas 5 vastust,Riias 7), ehk täpsemalt Riias ükskõik millist ekskursiooni ("vienalga" - ükskõik).

Tallinnas on üks algajatest ainult üliõpilaste ekskursioonide juhendamise eelistaja (selle on ta lisanud ankeedis antud võimalustele lisanud omalt poolt). Üks algajatest on nõus kõiki juhendama peale kõige nooremate (I-IV klassini). Küllap tundis ta just nende ees end kõige ebakindlamana.

Ainult täiskasvanute ekskursioone juhendada soovitakse Tallinnas 6 korral, enamik (4) staažikatest ja Riias 3 korral (2 algajate grupis).

Õpilaste ekskursioone tahetakse rohkem juhendada Tallinnas 14 korral ja Riias 18 korral. Algajatest nii Tallinnas kui ka Riias just pooled (3), keskmise staažiga Tallinnas 4 ja Riias 8 s.o. enamik ja staažikatest nii Riias kui ka Tallinnas 7 eelistavad õpilasi juhendada.

4.küsimus - kas õpilaste ekskursiooni juhendamine on meeldiv või väsitav, tähtis ülesanne või raske koormav kohustus, pingutuseta vaheldus või kisub eemale põhiülesannetest - annab mitmed kombinatsioonid. Kõik variandid: a) tähtis ülesanne, kuid kisub eemale põhiülesannetest; b) meeldiv ja tähtis ülesanne; c) pingutuseta vaheldus, kuid kisub eemale põhiülesannetest; d) väsitav, kuid tähtis ülesanne näitavad hästi vastaja suhtumist, kuid kokku on arvestatud variandid üksikute osade kaupa. Nii saame tulemuse:

Õpilasekskursiooni juhendamine on:	Tallinnas	Riias
1) meeldiv	6	11
2) väsitav	2	2
3) tähtis ülesanne	6	5
4) raske koormav kohustus	-	1
5) pingutuseta vaheldus	4	7
6) kisub eemale põhiülesannetest	13	5

Et õpilaste juhendamine kisub eemale põhiülesannetest on vastatud Tallinnas algajatel 2 korral, keskmise staažiga 3 ja kauaaegse staažiga 8 korral. Riias algajad nii ei vasta kordagi, keskmised 3 korral ja staažikad 2 korral. Siin on ilmselt tegemist mingi koormuse jaotamise veaga, et Tallinnas 8 juhul staažikad nii vastavad. Riias on seda nähta-

vasti paremini reguleeritud. Liiga raske koormav kohustus tundub õpilaste juhendamine olevat ainult ühel juhul Riia keskmise staažiga töötaja vastuses, ja samal ajal on ta märkinud, et see kisub teda eemale põhiülesannetest.

Muret tekitab, et pingutuseta vahelduseks peetakse õpilaste juhendamist Tallinnas keskmise staažiga 1 korral ja kauaaegse staažiga 3 korral, Riias 2 juhul algajate ja koguni 5 juhul kauaaegse staažiga grupis. Kui kogenud õpetaja peaks tunni andmist klassis pingutuseta vahelduseks! Karta võib, et see tähendab mugavust või niivõrd pähe kulunud šablooni, et ekskursioonide erinevusi ei püütagi märgata ja ülesannet võetakse liiga kergelt.

5.küsimus näitab, et varem teadaolevat ekskursiooni juhib enamik meelsamini, Tallinnas on ükskõik kolmel ja Riias ühel töötajal. Ainult üks keskmistest Riias tahab parema meelega ette teatamata ekskursioone juhendada.

6.küsimus annab ülevaate, kuidas püütakse ekskursioonigrupiga kontakti luua. Mitte keegi ei vali vastuseks "ei", mingi kontakti püüab igaüks saavutada. Ülekaalus on vastused "ja" ning "tingimata". Vastuse "võimalust mööda" on valinud Riias 8 (algajatest 1, staažikatest 4), Tallinnas 13 (algajatest 4, staažikatest 8). Vastuse "mõnikord juhuslikult on valinud 1 Tallinnas staažikatest ja Riias 1 keskmise staažiga ja 1 kauaaegse staažiga.

7.küsimus annab ülevaate sellest, mida muuseumist parema meelega tutvustataks:

Muuseumis meeldib rohkem tutvustada	Tallinnas			Riias		
	ALG. STAAŽ	KESKM. STAAŽ	KAUASE STAAŽ.	ALG. STAAŽ	Keskm. STAAŽ	KAUASE STAAŽ.
1)kogu muuseumi	1	3	4	2	1	4
2)põhiekspositsiooni sellest vanemat osa-	3	4 2	7 1	4	2	2
3)uut näitust	-	1	3	-	1	-
4)kindlat teemat	2	2	2	-	6	8
5)üksikuid lõike	-	-	4	-	-	-

Läti muuseumides on rohkesti saale ja muuseum asub tavaliselt mitmel korrusel, kuid kogu muuseumi tahetakse tutvustada eriti staažikate seas, algajad seda ulatuslikku ülese annet väldivad. Põhiekspositsioon on lähedane nii Tallinna kui ka Riia töötajatele, Tallinnas on veel eriti välja toodud vanem osa, mis moodustab aga juba kindla teema või üksiku osa ekspositsioonist.

Uue näituse juhendamist ei nimeta keegi algajate seas. Riias eelistatakse temaatilisi ekskursioone (14). Üksikuid lõike või muuseumi fragmentaarselt tutvustada tahetakse vähe.

8.küsimus -"Kust saate (olete saanud) juhendeid ekskursioonide juhtimiseks?" annab vastuseks põhiliselt:
Tallinnas - 1)direktsioonilt; 3)kirjandusest; 4)töökaaslastelt ja 7) oma kogemustest;
Riias - 2) metoodikult (1); 3)kirjandusest; 4)töökaaslastelt ja 7)oma kogemustest.

Täiesti märkimata jäi mõlemas linnas seminar-nõupidamine, mis võib tähendada, et seminar-nõupidamisi ekskursioonide juhendamise kohta pole olnud või on need nii vähe pakkunud, et on ununenud. Riias ei ole juhendite andmisel mingit osa direktsioonil, Tallinnas on vähemalt

mõnes muuseumis direktsioon juhendeid andnud (9 vastust).

Keegi ekskursioonijuhtidest ei arva, et ta üldse mingeid juhendeid pole saanud, välja arvatud 1 staažikatest Riias. Sealjuures aga ainult oma kogemustest arvavad juhinduvat staažikatest 5 Tallinnas ja 1 Riias.

Kõige rohkem ühendatakse vastuseid: a) kirjandusest ja tõõkaaslastelt; b)tõõkaaslastelt ja oma kogemustest;c)kirjandusest ja oma kogemustest; d) kirjandusest, tõõkaaslastelt ja oma kogemustest. Riias hinnatakse tõõkaaslastelt saadud juhendeid kõige enam, ainult tõõkaaslastelt nimetatakse algajatest 3, keskmise staažiga 5 ja staažikatest 8 vastuses, koos teiste võimalustega algajatest 5, keskmistest 8 ja staažikatest 12 vastuses.

Ainult 1 Tallinna keskmise staažiga tõõtaja leiab, et kõik juhendid on ta saanud instituudist (lisanud ise).

Ühel korral Riias nimetatakse metoodikut. Ei selgu, kas see vastaja on mujalt tulnu, või on mõnedel vastajatel metoodik lihtsalt tõõkaaslasena kirjas pandud. See näitab, et kogemusi omavahel küll jagatakse, selle ala metoodilist suunamist on vähe ja juhuslikult, kuna ka seminaride osas ei mainitud midagi.

9.küsimus on jagatud kahte ossa: a) kuidas ja b)millal analüüsite ekskursiooni õnnestumisi ja ebaõnnestumisi?

Selgub, et kuidagi siiski analüüsitakse oma tööd. Ainult 1 Tallinnas algajatest ja 1 Riias keskmise staažiga teavad kindlalt, et nad midagi ega kunagi ei analüüsi.

Kirjalikke märkmeid teevad väga vähesed: Tallinnas 6, Riias 8, enamikus staažiga töötajad.

Kuidas analüüsite ekskursiooni õnnestumisi ja ebaõnnestumisi B)millal?	Tallinnas			Riias		
	Algajad	Keskm st.	Kauase st.	A	Kesk st.	Kauase st.
a) kuidas?						
1)spontaanselt esimese vastusattunuga	1	1	-	5	1	1
2)töökaaslastega	4	6	9	5	6	5
3)märkmetena iseendale	-	-	6	1	2	5
4)mitte kuidagi	1	-	-	-	1	-
5)iseendale(ilma märkmeteta)	-	-	1	-	-	-
b) millal?						
1)kohe pärast ekskursiooni	2	4	5	3	6	7
2)hiljem	-	1	4	-	-	1
3)juhuslikult	2	3	7	2	2	4
4)ei kunagi	1	-	-	-	1	-

10.küsimus sisaldab 8 alapunkti, valik nõuetest, mis võiksid olla vajalikud muuseumitöötajale õpilaste juhendamisel.

Kõige vähem peetakse vajalikuks sisulist täpsust, kõige tähtsamaks oskuslikku materjali valikut vastavalt vanusele. Juurde lisatakse ühel juhul "oskus huvi äratada ja hoida ekskursiooni kestel" Tallinnas staažikate grupis. Nähtavasti mõisteti "sisulise täpsuse" all liigset täpsust, detailidega ülekoormamist, et sellest kõige enne loobuti. See ei tähenda muidugi seda, et nende töötajate arvates õpilasekskursioonidel pole vaja sisulist täpsust, kuid selle asemele pannakse "oskuslik materjali valik vastavalt vanusele".

Tallinnas kauaaegse staažiga töötajad vastavad 6 korral, et kõik need nõuded on võrdselt vajalikud. Riias on muuseumitöötajad lähenenud suurema tähelepanuga küsimusele ja leidnud esiteks, et "tugev hääl" pole nii vajalik, teiseks loobutakse "sisulise täpsuse" nõudest.

Milliseid järgnevatest nõuetest peate vajalikuks muuseumitöötajale õpilaste juhendamisel?	Tallinnas Alga-jad	Keskm. staa-žiga	Kaua-aegse staaž.	Riias Alga-jad	Keskm. staa-žiga	Kaua-aegse staaž.
1)esinemiskindlus	2	5	9	1	3	2
2)hea diktsioon	1	3	7	1	4	1
3)suured teadmised	2	2	8	3	4	6
4)emotsionaalne esinem.	4	3	7	3	7	6
5)õppeprogrammide tundmine	1	2	6	3	4	3
6)sisuline täpsus	-	2	9	-	1	-
7)oskuslik materjali valik vastavalt vanusele	6	6	16	3	9	12
8)tugev hääl	1	1	7	-	-	-

11.küsimus - mida peate enda vigadeks õpilaste ekskursioonide juhendamisel - sai märksa vähem vastuseid ja mõned vastajad ei olnud iseenda vigu üldse märkinud, samal ajal jäeti ka vastus "ei tea vigu olevat" märgita, seega jäeti isiklikult ennast puudutav küsimus üldse lahendamata. Vastust "aega jääb üle" ei olnud kellelgi tarvis, see jäi ühegi märgita. Harva leiti endal olevat halba diktsiooni, veel vähem on märgitud ebakindlust. Paaril korral ainult märgitakse veaks ükskõiksus, kuigi seda viga ehk eriti on märgata, võib-olla küll rohkem teiste juures. "Vähe teadmisi" nimetatakse keskmiselt kaks korda erinevates gruppides. Enese suhtes ollakse ettevaatlikult kriitiline.

Lisaks antud võimalustele nimetatakse veel vigadena

õppeprogrammide mittetundmist (1 Tallinnas algajatest), väheseid kogemusi (1 Tallinnas algajatest), et ei osata 40-45 minutiga anda loogilist ülevaadet (1 Tallinnas staažikatest) ja et väär on nõustuda juhendama eelteateta saabunud õpilasgruppi (1 Tallinnas staažikatest).

Algajatel on need vead kergesti ületatavad: kogemused tulevad, õppeprogrammid võib kätte võtta ja nendega lühikese ajaga paremini tutvuda. Raskem on aga kogemustega inimesel harjuda andma lühikese ajaga andma loogilist ülevaadet, kui seda pole seni saavutatud; ka teine lisatud raskus räägib selle inimese kohanematusest või vähesest reageerimisvõimest ootamatustele. On arvata, et õpilastega töötamisel on neil kahel raske.

Mida peate enda vigadeks õpilaste ekskursioonide juhendamisel	Tallinnas			Riias		
	Alga-jad	Keskm. staaž.	Kauaegse staaž.	Alga jad	Keskm. staaž.	Kauaegse staaž.
1)nõrk hääl	-	1	3	-	-	1
2)halb diktsioon	-	2	1	-	-	1
3)vähe emotsionaalsust	2	-	1	2	6	1
4)ebakindlus	-	1	-	-	1	-
5)ajaga ei tule toime	-	1	3	1	1	3
6)aega jääb üle	-	-	-	-	-	-
7)ei tunne vanuselisi erinevusi	1	2	4	1	3	2
8)ükskõiksus	-	-	2	-	1	1
9)vähe teadmisi	2	2	2	2	4	1
10)ei tea vigu olevat	-	1	3	-	-	-

12.küsimuse vastustest peab selguma, kas muuseumitöötajad on rahul ekskursioonide juhendamise organiseerimi-

sega muuseumis. Enamik vastab jaatavalt, kuid on ka eitavaid vastuseid ning vastuseid "ei tea". Omapoolseid ettepanekuid lisavad Tallinnas 10 muuseumitöötajat, Riias 8.

Kas olete rahul ekskursioonide juhendamise korraldamisega muuseumis	Tallinnas			Riias		
	Algajad	Keskmise staažiga	Kauaaegse staažiga	Algajad	Keskm. staažiga	Kauaaegse staaž.
1) ja	3	3	7	5	6	6
2) ei	1	4	4	-	1	3
3) ei tea	1	-	5	1	1	1
ettepanekud	2	4	4	1	3	4

3. Ankeedile lisatud ettepanekud. Ettepanekud on väga erinevad, kohati ka vastandlikud. Jääb mulje, küsimustele vastamine äratas mõtteid ja pani arutlema. Selle tõttu leiame, et iga mõtteavaldus väärib tähelepanu, kuna selles eriti väljendub suhtumine õpilasekskursioonide juhendamisesse.

Tallinnas algajate grupis esitati kaks arvamust:

"Üldekskursioone korraldada vaid õpilastele, mitte täiskasvanutele. Viimastele võiks juhendada vaid temaatilisi ekskursioone."

Just täiskasvanutele on mõeldud üldekskursioonid, mis enamasti kogu muuseumi tutvustavad. Sellised ekskursioonid on õpilastele väsitavad ja neist on vähe kasu või koguni teeb see kahju ajaloo õppimisele, sest meelde jääb midagi väga üldist, mitte midagi põhjalikult. Sellised muljed ununevad kiiresti ega tekita ka huvi muuseumi edaspidiseks külastamiseks. Vastupidine - ühe osa põhjalik

tutvustamine, kas programmi materjali illustreerimisel või silmaringi laiendaval ekskursiooni tekitab suuremat huvi, meelde jääb rohkem ja õigemini, vähemnähtut aga tahetakse võimalikult kiiresti ise näha. Enamasti järgnebki siis vanemate või sõpradega veel üks külastus.

Teine ettepanek: "Sooviksin, et ekskursioon oleks juhendajale eraldi tasutud."

See muidugi suurendaks töötajate huvi, kuid seda korraldada pole võimalik. Juhendamine, muuseumi materjalide populariseerimine on üks osa muuseumitööst, see on arvestatud aruandluses ja töötasus. Üksikjuhtudel on see võimalik, kui muuseum peab süstemaatiliselt vastu võtma turismiorganisatsioonide saadetud ekskursioone tuusiku alusel, on ka väike tasu juhendajale ette nähtud, kuna ta on sellisel juhul ka selle organisatsiooni töötaja ajutiselt.

Keskmise staažiga töötajad Tallinnas esitasid 4 arvamust:

"Igal suuremal muuseumil peaks olema koosseisus ekskursioonijuht."

"Peaks arvestama ekskursioonijuhi individuaalsusi ja tellitud õpilasekskursiooni puhul mitte graafiku kohaselt, vaid eriliselt valima juhi, kes sobib sellele grupile."

Need kaks on vajalikud ettepanekud, Riias on ekskursioonijuht või ka mitu peaaegu igas muuseumis. Graafiku koostamisel saab varem esitatud soove arvestada, muidu aga on need "sobivad" ekskursioonijuhid varsti ülekoormatud ja "mittesobivad" alakoormatud. Viimased ei tunne varsti enam huvi, kuidas end täiendada, et muutuda "sobivaks", kui

nad sellest töölõigust kõrvale jätta. Osaliselt tuleks aga individuaalsusi siiski arvestada ja seda eriti ettevalmistatud teemade osas, et töötaja oleks ise huvitatud parematest tulemustest.

"Vene keeles ja eesti keeles juhtivate ekskursioonijuhtide koormus ei ole võrdne. Vene keele valdajaid peaks rohkem olema."

"Koormus tuleb jaotada enam-vähem võrdselt. Seni on vene keeles juhtijad ülekoormatud. Vahetada mõne aja möödudes eesti keeles esineja vene keeles esineva ekskursioonijuhiga."

Need kaks arvamust on ühe ja sama mure kohta. Kuid teises neist pakutud lahendus ei ole õige - kui on ikka vaja juhti, kes räägiks vene keeles, siis ei saa teda asendada inimesega, kes vene keelt küllaldaselt ei valda või kes pole veel ekskursiooniteksti omandanud. Muidugi tuleks koormust reguleerida, eriti teiste tööde osas või ka vaba aja andmisega, vastavalt muuseumi võimalustele.

Tallinna vastajate kauaaegse staažiga töötajatel on samuti neli ettepanekut:

"Kui muuseumi koosseis võimaldab, on muidugi parem spetsialiseeruda vastavalt ekskursioonijuhendajate eeldustele ja kalduvustele."

Nähtavasti viis ankeedi küsimustiku ülesehitus loogiliselt sellisele järeldusele, sest eelmistest üks ettepanek oli samalaadne.

"Oleks vaja arvatavasti, kui muuseumis oleks ekskursioonidelt teada küsimused, mis neid kõige enam huvitavad, mille kohta vajatakse põhjalikumaid seletusi."

Grupi soovidega tutvutakse kas eelregistreerimisel või ekskursiooni sissejuhatavas osas. See on aluseks kontakti loomisel juhi ja grupi vahel ning annab aluse ekskursioonivormi valimisele.

"Vastava aine õpetaja peaks ise enne tundma muuseumi ekspositsiooni ja seda vastavalt õppeprogrammile edasi andma ise õpilastele. Muuseumitöötaja oleks sellisel jukonsultandi ülesannetes ja illustreeriks või täiendaks õpetaja poolt esitatut huvitavate faktide ja näidetega."

Tavaliselt õpetaja konsulteerib enne, tunni või õppekäigu ajal eelistab ta siis tõesti ise eksponaate tutvustada vastava teema järgi tehtud valiku põhjal. Iseasi on, kui vastava kokkuleppe kohaselt muuseumitöötaja ühe lõigu illustreerib nii, et see õpetaja planeeritud tervikut ei lõhuks.

"Muude ekskursioonijuhtide, eriti algajate assisteerimine teiste vilunud juhtide esinemisel." See ettepanek jääb veidi ebamääraseks. Kui assisteerimine on ainult kuulamine, siis seda ju tehakse kogu aeg. Kuidas aga peaks lülituma vilunud juhi kõrval tegevusse algaja juht? Selline tegevuse koordineerimine, eriti algajale on kaunis pingutav ja kasutegur üsna väike arvatavasti sellest.

Riias on algajatest ainult ühel töötajal ettepanek: "Massiosakonnal organiseerida kord poolaastas näidisekskursioon."

Sellega oleks nõus vist igaüks - kord kuuleks ise head ekskursiooni, kord peaks ennast pingutama ja kontrollima, et julgeda minna teiste ette. Oleks ju oma muuseumitöötajatest ekskursandid kõige nõudlikum grupp.

Keskmiste grupis on kolm ettepanekut:

"Õpilastele mitte korraldada ülevaateekskursioone!"

"Oleks tarvis mõelda metoodilisele tööle, selle organiseerimisele muuseumis. See võimaldaks ühiselt välja töötada ekskursioonijuhtimise metoodikat."

"Laiendada massiosakonda. Ekskursioonijuhtimine jätta ainult sellele osakonnale. Teiste osakondada töötajad jätta sellest tööst vabaks."

Kaks viimast esitavad võimaluse, kuidas paremini lahendada ekskursioonijuhtimist. Muuseumitöö vastavast kitsaskohast püütakse üle saada erineval teel, üks soovib, kogu muuseumi kollektiiv oleks süvenenud metoodilisse tööse muuseumi tutvustamisel, teine tahab selle jätta ainuüksi ühe osakonna mureks.

Kauaaegse staažiga töötajad Riias lisavad samuti neli ettepanekut:

"Metoodilises töös on ekskursioonijuhtidel soovitav koos analüüsida ekskursioone, eriti õpilasekskursioone."

"Ekskursioon peab olema lastele arusaadav, ei tohi liiga kaua peatuda üksikasjadel, temaatiline mitte üle tunmi; õpilaste ekskursioonid peaksid olema ainult temaatilised,

mitte üle 30-40 minuti; pikaajaline ekskursioon väsitab, meelde jääb vähe."

"Enne muuseumi minekut peab õpetaja eelnevalt vastavat teemat tutvustama. Pärast ekskursiooni peab nähtukuuldu üle veidi vestlema."

Ja kõige lühem soovitus või ettepanek, mis on mõeldud ekskursioonijuhile:

"Maz runāt." "Vähem rääkida."

See on õpilasekskursioonil oluline, et hoida ära ekskursiooni loenguks muutumist. Ainult staažikad töötajad lähtusid kõik küsitluse teemast - õpilasekskursioonidest.

Nii Tallinnas kui ka Riias on tunda, et metoodiline töö ei ole küllaldane. Ei toimu seminar-nõupidamisi. Muuseumisiseselt nähakse mitmeid võimalusi, kuidas tööd korraldada. Iga muuseum peab leidma oma tee, otseselt ei saa kopeerida ühegi teise muuseumi metoodilist tööd.

On muuseume, kus kogu ekskursioonide-alast tööd teeb massiosakond, näit. Moskva Revolutsioonimuuseum. Väiksematel muuseumidel tuleb ikka ja jälle ühtedest ja samadest inimestest kujundada head ekskursioonijuhid, head museoloogid, head uurijad.

4. <u>Kokkuvõte ankeedist.</u> Ankeetküsitlus oli korraldatud katseliselt. Töötaaži alusel kujundatud vaadeldavad grupid muuseumitöötajatest olid arvuliselt väikesed ja raskesti võrreldavad.

Küsitletute hulk,58 töötajat, on muuseumitöötajatest küllaldane arv nii Riia kui Tallinna kolme muuseumi kohta, et sealsest tööst järeldusi teha, kuid liiga väike, et võimaldada mõõtmistabelite või statistiliste meetodite kasutamist töötlemisel. Ankeet on töödeldud primitiivselt ja kohati tunduvad meelevaldsed mõned järeldused, millele ei leidu küllaldast arvulist kinnitust. Mitmedki järeldused on mõjutatud muljetest, mis on kujunenud autoril muuseumides töötades (2+3 aastat). Kogemused on aastate jooksul näidanud, et käsitletud küljed õpilasekskursioonide juhendamisel on kas unarusse jäetud,vähe tähelepandud või šabllooniks muutunud. Ankeedivastused kinnitasid seda ja näitasid suuna edasiseks uurimiseks. Ankeedi töötlemise ja koostamise puudustest oleme teadlikud.

Nõukogude sotsioloogid on tegelnud selliste väikeste gruppide uurimisega (näit. puhkeparkide töötajad) ja edaspidi tuleb nende töödega tutvuda.

Õpilasekskursioonide juhendamisega ei ole vaadeldud muuseumides kõik korras, mõndagi sellest näitas igale küsimusele antud vastuste ja lisatud ettepanekute analüüs eespool ning nendele on autori arvamused seal lisatud.

Muuseumitöös oleks vaja arvestada töötajate individuaalseid erinevusi, siis oleks ekskursioonide juhendamisest rohkem kasu.

Õpetajate arvamused ja ettepanekud õpilasekskursioonide juhendamise kohta on seni muuseumidele esitatud juhuslikult, ning vajavad lähemat uurimist edaspidi.

Õpilastele pakutu hindamine õpilase enese seisukohalt polnud käesoleva töö raamides võimalik.

Ankeetküsitlus, kas või sellisel kujul, äratas mõtteid ja täitis oma ülesande.

IV peatükk.

IV KLASSI ÕPPEEKSKURSIOONI NÄIDISKAVA TALLINNA LINNAMUUSEUMI EKSPOSITSIOONI PÕHJAL.

Ekskursiooni näidiskava ehk metoodiline töötlus (методическая разработка) on igale erinevale grupile ühel ja samal teemal toimuva ekskursiooni puhul erinev (näit. turistide grupp, muuseumitöötajate grupp, Tallinna tööliste grupp, maalt tulnud juhuslik või näiteks õpetajate grupp, XI klassi õpilaste või IV klassi õpilaste grupp).

Metoodilises osas oli juba käsitletud näidiskavale esitatavaid nõudeid. Lisaks sellele on muuseumitöötajal soovitav kasutada 1973.a. Moskvas ilmunud raamatut "Следопыты ведут поиск", eriti peatükki ekskursioonide ettevalmistamisest koolimuuseumis.[1] Siin esitatud juhendid selle kohta, kuidas õpilasi-ekskursioonijuhte ette valmistada tööks koolimuuseumis, sobivad küllalt hästi ka kutselistele muuseumitöötajatele õpilasekskursioonide juhendamise ettevalmistamiseks.

IV klassile määratud ekskursioon peaks toimuma pärast teemade "Keskaegses linnas" ja "Põhjasõda. Eesti ala ühendamine Veme riigiga" õppimist.

---

[1] Следопыты ведут поиск. М., 1973, lk. 154 - 159.

Tõenäoliselt on see ekskursioon IV klassil esimeseks kollektiivseks muuseumikülastuseks ja on hea, kui õpilased on eelnevalt selleks ette valmistatud. Eriti vajalik on kujundada õpilastes suhtumist ekskursioonisse mitte kui meeldivasse vaheldusse või ajaviitesse vaid ikkagi kui õppetöö vormi, kui tähtsasse sündmusesse õppetöös.[1]

Hea on, kui õpilased teavad, kuidas muuseumiekskursioonil käituda - kuulata vaikselt seletusi, mitte tõugelda vitriinide ümber jne. Muuseumitöötajal on otstarbekohane seda õpilastele meenutada ja selgitada, et ekskursioonil ei ole võimalik kõike näha, ainult osa esemetest on suure grupiga hästi vaadeldavad. Põhjalikum vaatlus on võimalik hilisemal üksikkülastusel, millal õpilane tänu toimunud ekskursioonile juba teab, mida ja kuidas vaadata. Ühtaegu tuleks lastele soovitada tulla hiljem juba omal algatusel, kas siis koos klassikaaslastega või vanematega üksikasjalisemalt muuseumiga tutvuma.

Esimesel muuseumiekskursioonil peabki olema teatud "pingutusmoment", et õpilased mõistaksid, et iga ese midagi räägib, iga eksponaat on kindlal kohal ja seoses ümbritsevatega. Nii võiks ekskursiooni alguses, kui õpilaste tähelepanu on veel erk, rohkem näidata, ekskursiooni lõpupoole aga rohkem liikuda või lasta õpilastel ise vaadelda ja küsimusi esitada, et nendepoolse aktiivsuse kaudu muuta vaimse tegevuse iseloomu ja ära hoida väsimu-

---

[1] А.И.Стражев. Методика..., lk.263.

sest tingitud tähelepanu hajumist.

Käiteldava ekskursiooni näidiskava võiks olla järgmine:

1. Üldosa: 1) teema: Elu Tallinnas pärast Põhjasõda Vene riigi koosseisus (18. ja 19.saj.);

2) millisele auditooriumile: IV klassile;

3) ekskursiooni kestus: 40-45 minutit;

4) eesmärk: Näidata Tallinna kaubanduse, käsitöö ja linnaelu arengut 200 aasta jooksul - pikemaajalise rahu tingimustes, mis saabus pärast Eesti ala ühendamist Venemaaga.

2. Ekskursiooni lühike sisu.

Sissejuhatus. Keskaegsest linnakodaniku majast, selle interjöörist, elutingimustest sellises majas. (Vestibüülis)

I saal.

I alateema: Tallinn ja Põhjasõda.

II alateema: Tallinna haldus (valitsemine) Vene riigi koosseisus.

III alateema: Käsitöölised, käsitöö korraldus Tallinnas.

IV alateema: Lihtrahva elust linnas.

V alateema: Manufaktuurid Tallinnas.

VI alateema: Kaupmehed ja kauplemine.

VII alateema: Aadlikud, külalised linnas ja suvitajad. Neile valmistatud luksusesemed.

VIII alateema: Tööstuse tekkimine Tallinnas ja vabrikutoodangu levimine.

IX alateema: Muutused linnas, linnavalitsuses. Kokkuvõte.

Trepil: Kaubalaeva mudel laevast, millistega sel ajal kaupmehed Tallinnast purjetasid meredel. Meresõidu ohtudest.

II saal.

Fotod: Tallinn XX sajandi alguses.

Rõdukorrusel: Mantelkorsten, laetalad, tugisammas. Kokkuvõte, ekskursiooni lõpetamine.

3. Marsruut, õpilaste paigutus ja ümberpaiknemised ruumides:

Ekskursioon algab vestibüülis, kus õpilased tuleb paigutada kuulamiskaarena.(Seda kuulamiskaart tuleb enam-vähem kogu ekskursiooni jooksul hoida lagunemast.) Vestibüülis liigutakse nurka küttekolde juurde, sealt edasi saali. I saalis vaadeldakse "vana" ja "uut" ust, selleks, et kõik õpilased saaksid neid vaadelda on alguses hea teha ruumis ümber keskmiste vitriinide üks ring, eksposit-siooni alguses võtta grupil I asend. I saalis on vajalik teha mitu grupi ümberpaigutust - kokku 9 erinevat asendit (vt. skeem 1).

Trepil on liikumine vaba.

II saalis paikneb grupp kogu aeg saali keskel jälgides kohal ringi pöörates ülemist fotode rida.

Avaras mantelkorstnas tuleb oodata kogu grupi sissetulemist, alles siis alustada seletustega.

Rõdukorrusel on õpilaste paiknemine vaba.

4. Ekskursiooni sisu ja metoodilised soovitused.

Sissejuhatus - 2 minutit:
a) ekskursioonijuht tutvustab ennast ja tutvub grupiga;
b) muuseumi põgus tutvustamine;
c) muuseumis käitumisest.

Suure grupi puhul on soovitav juba alguses öelda, et need, kes teisi segavad, rahulikult vaadata ei lase, vaadaku parem üksi. On isegi kasulik jääda grupis viimaste hulka, siis saab hästi näha mõnda eksponaati, kuni on liikumine teise kohta.

Küsimus: Miks on muuseumiesemed klaasist vitriinides?
(Ei saa keegi kätte. Hästi näha. Tolmu eest kaitstud.)

Millist tööd on muuseumis kõige rohkem?
(Puhastamist.)

Skeem 1

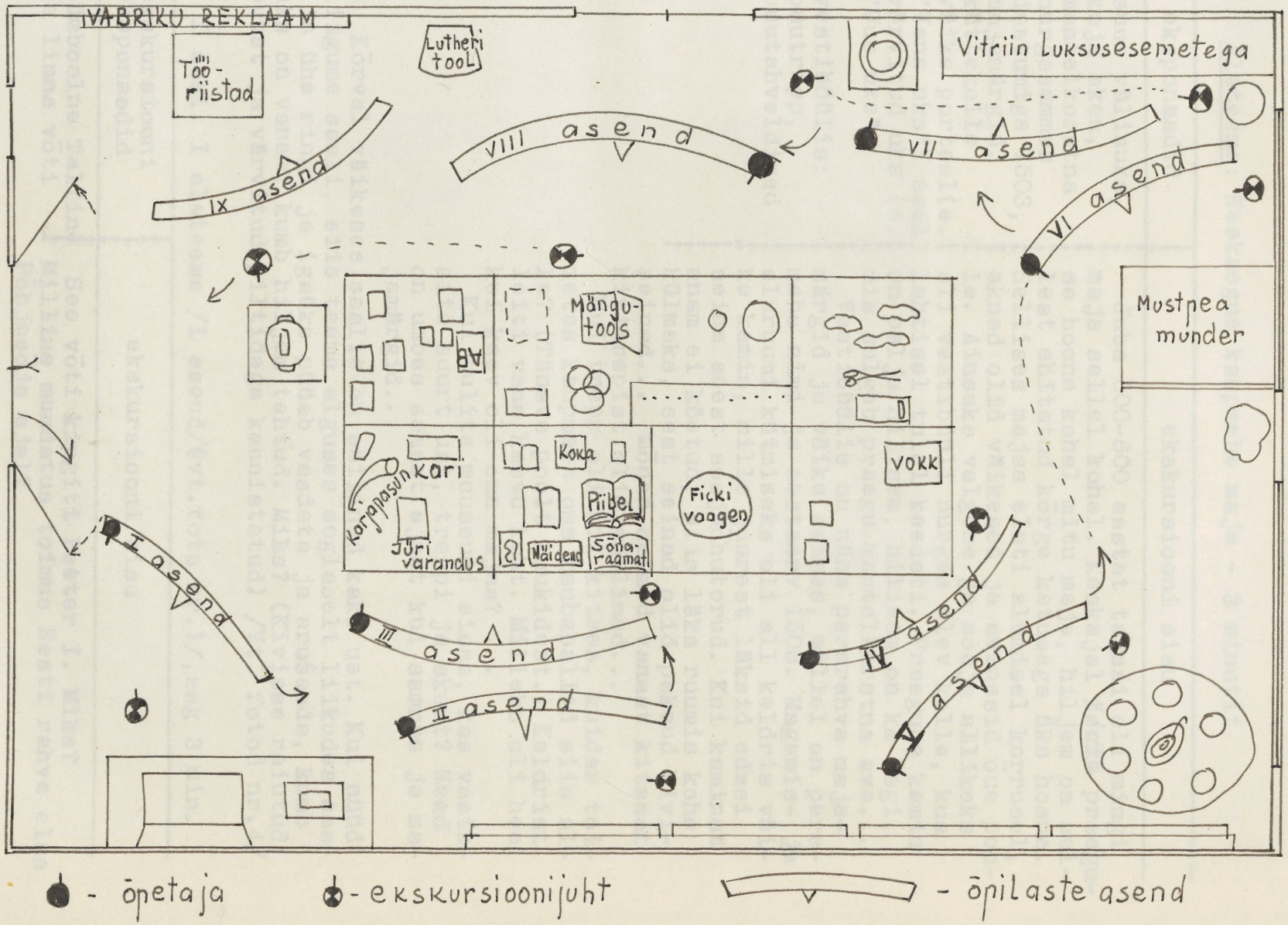
VABRIKU REKLAAM
Töö-riistad
Lutheri tool
Vitriin Luksusesemetega
VIII asend
VII asend
IX asend
VI asend
Mustpea munder
Mängu-toos
AB
Kari
Karjapasun
Jüri varandus
Koka
Piibel
Näidend
Sõna-raamat
Ficki vaagen
VOKK
I asend
III asend
II asend
IV asend
V asend
- õpetaja
- ekskursioonijuht
- õpilaste asend

Alateema: Keskaegne kaupmehe maja - 3 minutit

eksponaadid	ekskursiooni sisu
suur välisuks, koja aken, mantelkorstna nurgasammas daatumiga 1503, majamärgid, küttekolle väike portaal(e. "Vana uks"I saal) värvitud uks (e. "Uus uks" vestibüülis: puutrepp, puutahveldised	Juba 500-600 aastat tagasi oli mingi maja sellel kohal. Keskajal ~~kõrts~~ praeguse hoone kohal mitu maja, hiljem on sellest ehitatud kõrge katusega üks hoone. Sellises majas elati alumisel korrusel, aknad olid väikesed ja avanesid õue poole. Ainsaks valguse ja sooja allikaks oli vestibüüli nurgas olev kolle, kus lahtisel tulel keedeti. Praegune kamin on palju hilisem, hilisem on ka lagi, mis sulgeb praegu mantelkorstna ava... Vestibüülis on näha pererahva majamärgid ja väike sammas, millel on peremehe nimi ja aastaarv 1503. Magamis- ja eluruumi kütmiseks oli all keldris väike kamin, mille juurest läksid edasi seina seest soojaõhutorud. Kui kaminat enam ei köetud, siis läks ruumis kohe külmaks, sest seinad olid paksud kiviseinad... Mõned astmed vanast kitsast kivitrepist olid säilinud... Kui trepp oli nii kitsas, kuidas toimetas kaupmees oma kaubapallid siis alla? (Tänava poolt luukidest.) Keldrist leiti vana kaevu koht. Milleks oli hea, kui kaev oli oma majas? ... Kui tulite muuseumi sisse, kas vaatasite suurt ust, treppi ja akent? Need on umbes samast ajast kui sammas ja majamärgid...

Kõrval väikeses saalis on säilinud kaks ust. Kui nüüd liigume saali, siis teeme alguses aeglaselt liikudes saalis ühe ringi ja igaüks püüab vaadata ja arusaada, kumb uks on vanem, kumb hiljem tehtud. Miks? (Kivisse raiutud; puust ja värvitud piltidega kaunistatud) /Vt. fotod nr.4/

I saal. I alateema /I asend/ (vt.foto nr.1/, aeg 3 min.

ekskursiooni eksponaadid	ekskursiooni sisu
sümboolne Tallinna linna võti	See võti kingiti Peeter I. Miks? Milline muudatus toimus Eesti rahva elus Põhjasõja ajal?

Foto nr. 1

I saal, I asend, I ja II alateema

eksponaadid	ekskursiooni sisu
fotokoopia kirikuraamatu leheküljest katku ohvrite kohta	Katk möllas linnas juba pikemat aega, juba kirjutati ühekorraga paljud hukkunud kirikuraamatusse, siis järsku enam ei märgitud... Märkija ise arvatavasti suri. Tallinnas jäi ellu siis iga viies elanik...
Väravalukk 1700 /vt. foto nr.3/ fotokoopia gravüürist "Tallinna piiramine" Tallinna kapitulatsioon (fotokoopia akti leheküljest, postkaardid, medalid)	Et küll linn oli hästi kindlustatud, pidi katkust laastatud linn alla andma, rootslaste väed olid nõrgenenud ja nad ei suutnud enam vastu seista nüüd hästi korrastatud vägedele, millega Peeter I... Tallinn pidi alla andma... Kui rootslaste väed Rannaväravast lahkusid, siis juba Tõnismäe poolt jõudsid linna vene väed. Lihtrahvas ootas neid, et saada süüa, et lõpeks katk ja sõda. Sakslastest linnahärrad ruttasid võitjat kingitustega vastu võtma, et aga ise jäävoimule.

/Väravaluku vaatlemisel võib mainida, et see on eeskujuks võetud TLM-i suveniirmärgile, mille igaüks võib pärast kassast saada. Siis saab seda Põhjasõja-aegset lukku hiljemgi meelde tuletada./

II alateema - Tallinna valitsemine Vene riigi koosseisus.

Aeg: 2 minutit

eksponaadid	ekskursiooni sisu
Tallinna vaade; Kadrioru loss; kuberneri lossi plaan; gravüür "Sadama t. koos Admiraliteediga /foto nr. 2/ . käsitööametite laekad	Tallinna välisilmes muutus vähe. Kohalik võim jäi ikka sakslastest raehärrade kätte. Toompeale aga tuli tsaaririigi esindaja - kõrgem võimumees kuberner, sest Tallinn oli kubermangulinn, Eestimaa kubermangu pealinn. Kubernerile hakati ehitama sinna lossi. Peeter I peatus ise ka tihti Tallinnas, esialgu väikeses majas (praegu Peetri-maja) Lasnamäe veeru all, hiljem hakati sinna lähedale ehitama lossi Katariinale, tsaarinnale, sellest tuli ka pargile Kadrioru nimi. Peeter I pidas tähtsaks sadama väljaehitamist, siit oli Venemaal nüüd pääs merele. Algas ka laevade ehitamine Tallinnas. Kohalikud võimumehed maksid ainult maksu tsaarile ja elasid endiselt edasi. Jõukate kaupmeeste kõrval olid tähtsad ka jõukad käsitööametite vanemad. Siin näete müürseppade laegast ja nahaparkalite laegast.

Foto nr. 2

Käsitööametite laekad.

Foto nr. 3

Tallinn ja Põhjasõda. Väravalukk.

Fotod nr. 4

„Uus" UKS.

„Vana" UKS.

Laegaste näitamisega minna üle kohe järgmisele alateemale ja liikuda pisut edasi, /II asend - vt.skeem 1/.

III alateema - Käsitöölised, käsitööametite korraldus.

Aeg: 4 minutit

eksponaadid	ekskursiooni sisu
oldermanni ametikepp 1759.a., Toompea puuseppade sellitunnistus	Millised käsitööametid veel võisid olla? (Sepad, rätsepad, kellasepad jne) Igas ametis (tsunftis) oli oma kindel sisekord - kõige tähtsam oli vanem meister (oldermann), siis laekahoidjad, edasi teised meistrid, sellid, õpipoisid /veel erialasid: vasesepad, lukksepad e. peensepad, nende hulka kuulusid kaua ka kellasepad
vasest esemed: sängisoojendusnõu kaas, söenõuke, /vt. foto 5 ja 6/ vaskpressraud, uhmer küünlalühter; aknanurgised, uksehing karplukk jne.	Vaatame neid esemeid lähemalt/ Kuidas oskasid käsitöölised oma tööd? Kas iga inimene võis neid endale tellida? Miks pidi sängi soojendama?
hõbekarikad, nahkümbrised kingsepasellide kodu rippsilt	Tinavalajad, hõbedasepad, kullasepad, nahaparkalid, raamatuköitjad...
	Sellide ränmuaastad... Kas eestlasi võeti igasse ametisse? Kes olid eestlased linnas, kus elasid?

IV alateema - Lihtrahva elust linnas. /III asend/

Aeg: 2 minutit

eksponaadid	ekskursiooni sisu
turupühkija Jüri varanduse loetelu, tal oli ka tinanõusid; niinest torbik, karjuse vilespill, söögikarbike; gravüür "Kari Toompea ees karjamaal" /vt. foto nr.7/ Piibel; tiitelleht "Köki ja koka ramat" saksakeelne: esimene Tallinna rehkendusraamat - aritmeetika;	Eestlased olid linnas lihtsamatel töödel Mis tööd need võisid olla? (Nad olid turupühkijad, linnakarjused, köögitüdrukud, tänavasillutajad, voorimehed, abitöölised, kandjad, laevamehed.) Nad olid peamine tööjõud linnas. Neilt nõuti alandlikkust, sõnakuulmist, kuid neid tuli ka välja õpetada (kokaraamat oli juba eesti keeles, aritmeetika saksa keeles. Ka sõnaraamat oli vajalik, et saksad lihtrahvast aru saaksid ja neile korraldusi anda saaksid.

/Raamatuid tuleb nimetada ja näidata seoses jutustusega, väga lühidalt peatuda neil. Veel tuleb küsimustega meenutada, et linlastel pidid olema sel ajal kariloomad./

Foto nr. 5

Vasksepatöid, peensepatöid.

Foto nr. 6

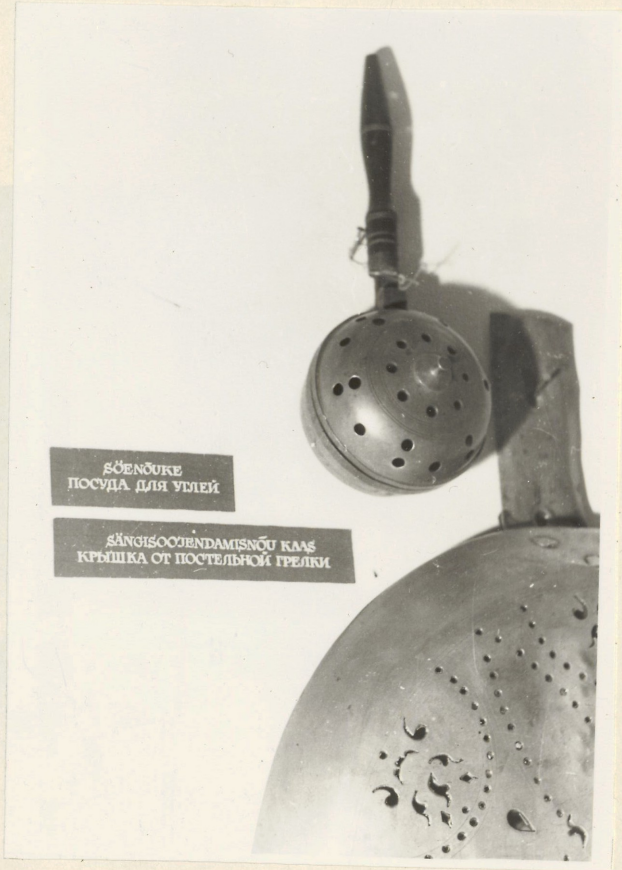

Söe nõuke, sängisoojendamisnõu kaas.

Foto nr. 17

III asend. IV alateema: Lihtrahvas linnas.
Esiplaanil linnakarjuse esemeid.

V alateema - Manufaktuurid Tallinnas. /IV asend/

Aeg: 3 minutit.

eksponaadid	ekskursiooni sisu
Vokk ketrusmanufaktuurist /vt. foto nr.8/ Vaagen Ficki fajansi- ja portselanimanufaktuurist; sitsi trükkimise pakud sitsimanufaktuurist. Ahjukivid-kahlid /vt.foto nr.9/	Manufaktuurid olid käsitöö ettevõtted. Seal puudusid masinad, töölisi oli nagu mõnes väiksemas vabrikus. Kuid seal ei teinud eset üks tööline algusest lõpuni valmis. Näit. kui üks vormis vaagna segust valmis, siis teine tegi segu, kolmas põletas ahjus, neljas maalis lilled peale ja tegi kattekihi - glasuuri jaoks segu, et siis jälle ahjus põletada saaks üks selle ala tööline. Nii tegi iga tööline vaid osa... Ketrusmanufaktuuris olid aga naised lihtsalt suuremas ruumis koos ja ülevaataja sundis neid kogu aeg töötama. Tallinna ketrusmaja Rataskaevu tänavas oli peaaegu nagu vangla; teises Jenckeni töökojas töötasid ka lapsed, neil oli seal tervisele kahjulik olla - ruum oli ketramisest tolmune, õhku vähe, aga tööpäev oli sama pikk peaaegu kui naistel.

VI alateema - Kaupmehed ja kauplemine. /V ja VI asend/.

Aeg: 2 minutit.

eksponaadid	ekskursiooni sisu
Laud tinanõudega, esemed vitriinis Veinikaupluse rippsilt. /vt. foto nr.10/	Varem ei olnud selget piiri kaubanduse ja käsitöö vahel - iga meister kauples oma toodanguga, mida talt telliti. Aegamööda kaupmees eraldus, ei valmistanud ise midagi, ainult ostis ja müüs edasi. Siis hakati kaupmeest pidama käsitöölisest kõrgemaks, sest enamasti oli viimane vaesem. Kaupmeeste kätte kogunesid suured rikkused. Kaupmehe kodus oli palju toredaid esemeid. Niisama toredad olid nende esemed ka nendes majades, kus nad koos käisid. Sel ajal külas ei käidud, sest majad olid ju kitsad, pimedad (kaupa täis), hiljem aga ehitati toredad trepid, laiad suured aknad, lakke pandi õhtuks suured lühtrid küünaldega ja endised laod muudeti peosaalideks.
Uks hiina päraste joonistustega /vt. fotod nr.4/	Nüüd oli vaja ka rohkem pidulikkust Tallinna noorte kaupmeeste selts Mustpeade vennaskond sai endale uue toreda

Foto nr. 9

V asend. Vitriin kahlitega.

Foto nr. 8

IV asend. V alateema: Manufaktuurid.

Foto nr. 10

Laud, tinanõudega ja tinaesemed vitriinis.

eksponaadid	ekskursiooni sisu
Mustpea munder /vt. foto nr.11/	mundri. Kes uut mundrit kanda ei tahtnud, see pidi maksma mundri maksu. Meil väljapandud munder oma toreda kiivriga on kaupmeeste tuletõrje salga paraadmunder... Samuti nagu linna kaitsmine välisvaenlaste eest, oli sel ajal ka oma ladude ja elumajade kaitsmine tulekahjude eest kaupmeeste endi asi.

Vaatame siin teisel pool on kujutatud Oleviste kiriku põlemist /asend VII/. Mida tähendas linnale, kui selline suur hoone oli süttinud pikselöögist? Kas seda kustutama ruttavad tillukeste veepangedega inimesed mere äärest? (Oma maju kaitsma.) Paljud jäid peavarjuta pärast sellist suurt tulekahju.

VII alateema - Aadlikud, külalised linnas ja suvitajad. Neile valmistatud luksusesemed./VII asend/
Aeg: 2 minutit.

eksponaadid	ekskursiooni sisu
Luksusesemed vitriinis. Pärlitikand. Gravüür:"Suvesaksad Kadriorus" Portselankell	Aadlikud elasid talvel Toompeal, suvel oma moisates. Peterburist ja mujalt tuli siia palju suvitajaid, kellele siis valmistati mälestusesemeid

/Lasta rohkem ise vaadata neid esemeid, vähem näidata, vastata õpilaste küsimustele esemete kohta./

VIII alateema: Tööstuse tekkimine Tallinnas ja vabrikutoodangu levimine.
Aeg: 5 minutit /VII ja VIII asend/

eksponaadid	ekskursiooni sisu
Suhkruvabrik(postkaart) Paberivabrik(postkaart) Tikuvabrik(säil.osa foto) Kuulutus (fotokoopia) Värvimiskatel	Tallinnas loodi esimesed tööstused (nimetada ja näidata) "13 aastased poiss- ja tütarlapsed võetakse tööse..." (Lugeda ette. Küsimus selle kohta)

Foto nr. 11

Kaupmehed.
Mustpea munder.

Foto nr. 12

Vitriin luksusesemetega (VII asend)

eksponaadid	ekskursiooni sisu
/VIII asend/ Sokolaadi ja martsipani-vabriku vormid	Mida need vormid jutustavad, millisest loost (luik,vähk)?
Õmblusmasin /vt. foto nr.13/ Kirjutusmasin Lutheri vabriku tool /IX asend/ Rottermanni ettevõtete reklaamplakat	Esialgu on vabrikutoodang niisama ilusti kaunistatud nagu olid käsitööliste tehtud esemed, muidu poleks neid ostetud Vabrikud pidid ennast ja oma tooteid hästi reklaamima (pakkuma, teatama asukohast)

Tallinnas arenes juba suurtööstus - aastal 1900 oli juba 10 sellist ettevõtet, kus oli üle 500 töölise.

IX alateema: Muutused linnas, linnavalitsuses.

eksponaadid	ekskursiooni sisu
Kirjandus vitriinis: /keerata tagasi VIII asend/ kukeaabits, kalendrid eesti keeles /vt. foto nr.14/	Võrrelge enne vaadatud kirjandusega. Mis on erinevat? Rohkem eestikeelset. Enam ei ole eestlased ainult äärelinnas ja lihttöödel.
Valimistel kasutatud valimisurn	Tallinna linna volikogusse valiti 12 sakslast,6 venelast ja 6 eestlast. Enne olid võimul ainult sakslased.Mis on nüüd muutunud? Need eestlased on majaomanikud, kaupmehed jne. Nüüd peavad neil ka olema luksusesemed. Samal ajal kui 13 aastased töölis-te lapsed küürutasid päevade kaupa tikuvabrikus, võis rikaste vanemate laps päevade kaupa mõne niisuguse mänguasja vänta keerata. Kuulame nüüd meie seda pilli.
Mehhaaniline mänguriist "Polyphon" /vt. foto nr.15/	

200 aastat ~~kestis~~ see aeg, millest me täna siin räägisime? Mis muutus selle aja jooksul? Käsitöö andis koha manufaktuuridele, need omakorda tööstusettevõtetele. Kui enne olid võimul sakslased, eestlased surutud lihttöödele,siis nüüd on mõned neist rikastunud tööstuste rajamisega, majade ehitamisega, kauplemisega ja on linnavalitsuses.

Foto nr. 13

Vabrikute toodangut.

Foto nr. 14

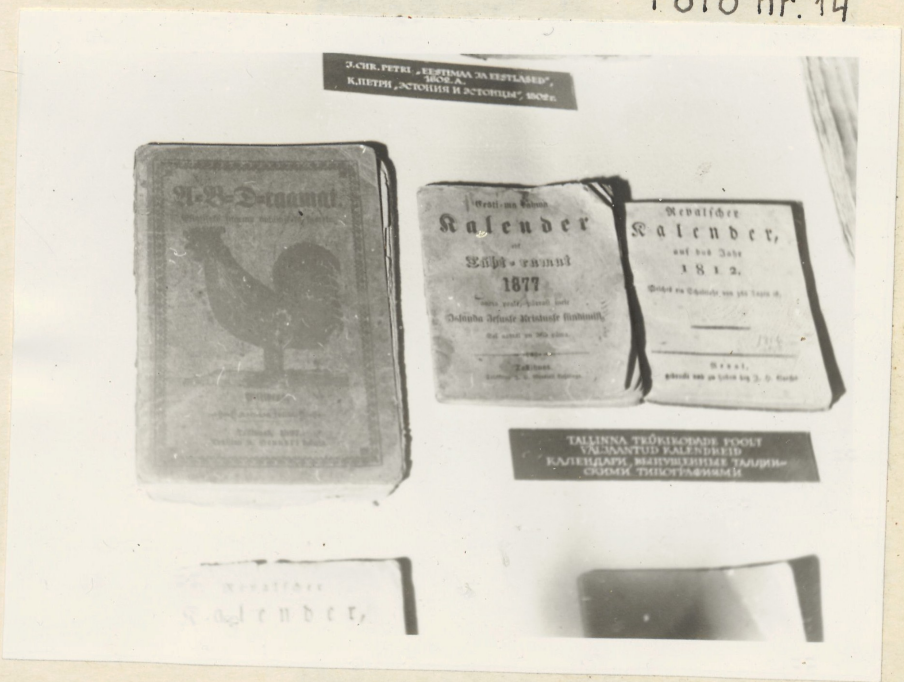

Foto nr. 15

Mehhaaniline mänguriist „Polyphon"

Trepil: Hansa kaubalaeva mudelit vaadates lasta arvata, milleks on kaubalaeval kahurid ? Millised olid merekaubanduse ohud?

II saal: Fotode "Tallinn XX sajandi alguses" vaatlemisel lasta õpilastelé nimetada kohti, mida nad ära tunnevad. Juhtida tähelepanu riietusele, voorimeestele, hobutrammile jm., mis erineb praegusest vanast Tallinnast.

Rõdukorrusel: Mantelkorstnas meenutada torni "Kiek in de Kök" nime tähendust ja seletada, kuidas siis sai kõrgest tornist vaadata alla kööki, kus perenaine lahtisel koldel süüa tegi.

Elamu detailid: laetalad, ematala toetav tugisammas, aken jm. on siit hästi vaadeldavad ja eeldavad algul kuuldu meenutamist ja siin on hea kokkuvõte teha ning ekskursioon lõpetada.

K o k k u v õ t e .

Ajaloo-alaseid ekskursioone korraldavad Tallinna muuseumid teevad suurt tööd õpilasekskursioonide läbiviimisel. Õpilasekskursioonide protsent on üle 80 Riiklikus Meremuuseumis ja "Tööliste Keldris". Oleks õigem, kui suhe teiste elanikkonna gruppidega oleks umbes 30-40%.

Süstemaatiline töö temaatiliste õpilasekskursioonide ettevalmistamisel ja koolide sellest informeerimisel on tehtud Riiklikus Ajaloomuuseumis. Riiklikus Vabaõhumuuseumis, kus elanikkonna kõigi gruppide huvi on võrdne ja ekskursioonide arv kogu aeg suureneb, on tehtud ära suur töö metoodiliste töötluste koostamisel erinevate nõudmistega gruppide ja õpilaste erinevate vanuseastmete jaoks.

Õpilasekskursioonide juhendamise metoodikaga ei ole tegeletud Riiklikus Meremuuseumis ja Tallinna Linnamuuseumis. Juhendatakse oma muuseumis saadud kogemuste põhjal, samuti kirjandusest saadud juhendite põhjal. Eesti keeles pole muuseumidele sobivat juhendit välja antud ekskursioonide kohta. Metoodilisi nõuandeid leiab artiklite kogumikest ja perioodikast, mille läbitöötamine on aeganõudev ega ole mõeldav muu töö kõrval. Metoodilise juhendi puudumine põhjustab ebakindlust, eriti algajate töös.

Rohkem oleks vaja korraldada kogemuste vahetamist teiste muuseumide töötajatega. Seminar-nõupidamisel selguks

nii mõnigi kitsaskoht, mis vajab lahendamist ja koordineerimist. Muuseumitöötajad ei ole huvitatud ekskursioonide juhendamisest. Nende üldise koormuse ja ekskursioonidega koormatuse vahel ei ole tasakaalu. Muuseumid on huvitatud ainult ekskursioonide arvust, kes neid juhendab - kas ajalooõpetaja või ekskursioonibüroo töötaja või koguni ilma juhendamiseta liigub iga grupp muuseumis, see muuseume ei huvita.

Anketeerimisel selgus, et Riia muuseumide töötajad rohkem valutavad südant ekskursioonide juhendamise taseme pärast, Tallinna muuseumide töötajad lisasid ettepanekuid enamasti oma töökoormuse reguleerimise osas. Selles osas tuleb põhjalikult uurida, kas on tõesti mõned töötajad liialt koormatud või on see lihtsalt selline hoiak.

Õpilasekskursioonide juhendamise tasemest oleneb tulevikus külastatavus. Õpilasekskursioon peab kasvatama tulevast muuseumikülastajat, kes täiskasvanuna juba omal algatusel muuseumi tuleb.

Р Е З Ю М Е

Экскурсий – важная часть и форма преподавания истории. На экскурсиях конкретизируются представления учеников об исторических процессах, о быте, об исторических местах, о памятниках материальной и духовной культуры. Развивается умственная деятельность. Экскурсии по истории приобретают огромную важность в развитии мировозрения учащихся.

Данная дипломная работа расматривает проблемы проведения ученических экскурсий на исторические темы в музеях Таллина. Методика проведения экскурсий рассматривается с точки зрения как учителя истории, так и работника музея. Проблемы, возникающие при этом у учителя и у работника музея различные (особенно в подготовительной работе, которую должны проделать учитель и музейный работник). Здесь определенно нужно сотрудничество. Работник музея должен при проведении экскурсии в музее исходить из требований учебно-воспитательной работы, считаться с программами по истории и возрастом учеников.

Связь таллинских музеев с местными школами стала хорошей традицией. Именно поэтому было бы целесооб-

разно, если бы некоторые научные сотрудники музея занимались методикой подготовки и проведения ученических экскурсий и специализировались бы в некоторой степени по разным возрастам. В таллинских музеях специальных экскурсоводов нет (кроме музея Балтийского флота), экскурсионную работу ведут все научные сотрудники по графику. Выбирать экскурсовода по его качествам вне графика сложно. Не всегда выпадает подходящий для учеников экскурсовод. Если заранее регистрировать в музее все данные группы учеников и их пожелания, случайность можно предотвратить.

Экскурсии по истории в Таллине можно организовать для ознакомления с экспозициями, выставками и филиалами следующих таллинских музеев: Государственный исторический музей Эстонской ССР (созданный в 1940 году), его филиалы: "Рабочий подвал" и Музей истории комсомола Эстонии; Эстонский Государственный парк-музей (первые экспонаты доставлены на территорию музея осенью 1958 года); Эстонский Государственный морской музей (основанный в 1961 году); Музей Дважды Краснознаменного Балтийского флота (открытый в 1959 году); Таллинский городской музей (основанный в 1937 году), его филиалы: оборонная башня "Кик-ин-де-Кёк", Музей доминиканского монастыря и дом-музей Петра I.

Статистические данные об экскурсионной работе таллинских музеев основываются на отчетах за 1971-1973 годы, представленные Министерству культуры ЭССР. Об экскурсионной работе с учениками и о связях со школами данные получены от заведующих массовых отделов названных музеев или от работников, занимающихся экскурсионной работой в музеях.

Сравнительный материал о том, как ведется методическая работа по ученическим экскурсиям и как относятся работники музеев к проведению ученических экскурсий, получен из анкет, на которые музейные работники ответили в феврале и марте 1973 года в Таллине и в апреле того-же года в Риге. Получено 58 заполненных анкетов.

Условия работы в музеях во многом одинаковы в обеих городах. Начинающие музейные работники нуждаются в подробной методической помощи. Лучшая работа ведется Эстонским парк-музеем.

Больше надо организовывать семинаров, опытным работникам - больше составлять методических разработок экскурсий для разных группов.

Kasutatud kirjandus.

Avalik kõne. Põhiteadmisi kõneoskusest. Tallinn, 1973.

Eesti nõukogude entsüklopeedia. Tallinn, 1970, kd. 2.

ENSV Haridusministeeriumi ja ENSV Kultuuriministeeriumi ühine ringkiri 23.II 1959 nr. 1 - 212/494.

ENSV Haridusministeeriumi juhend ajalooalase klassi- ja koolivälise töö korraldamise kohta. "Nõukogude Õpetaja", 14. jaanuar 1961.

ENSV Kultuuriministeeriumi kolleegiumi otsus 26.II 1974.

Eesti NSV muuseumid.Koostanud I.Rosenberg. Tallinn,1961.

Kaheksaklassilise kooli ja keskkooli programmid 1972/73 õ.a. Ajalugu. Tallinn, 1972.

Kodu-uurija käsiraamat. Tallinn, 1966.

Kodu-uurimise teateid nr.10. Tallinn, 1974.

Müürisepp,K.,Vilbaste,G. Kadriorg. Tallinn,1966.

Palamets,H. Ajaloo algkursuse õpetamisest. Tallinn,1973.

Palamets,H. Koduloolise materjali kasutamise teoreetilised alused ajaloo õpetamisel 4. klassis. Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised, vihik 123. Tartu, 1962.

Palamets,H. Näitlikkus ajaloo õpetamisel. Tartu, 1972.

Palamets,H. Uue aine esitamise metoodika ajaloo õpetamisel. Tartu, 1971.

Pedagoogika põhijooned. Tallinn, 1965.

Peeter I Majamuuseum. Koostanud H.Saha. Tallinn, 1973.

Programmid IV klassile 1971/72 õ.a. Tallinn, 1971.

Reinsalu,A. Tallinna juht. Tallinn, 1968.

Tallinna ajalugu. 1860-1965. Tallinn, 1969.

Tool-Marran, Elfr. Tallinna dominiiklaste klooster.Tallinn, 1971.

Белявский,М.Т.,Орлов,А.С. Методика работы в музее и с памятниками истории икультуры при изучении истории СССР. М., I968.

Вопросы массовой научно-просветительной работы музеев. Сб., М., I96I.

Вопросы массовой работы музеев. Сб., М., I972.

Вопросы научно-просветительной работы. Сб., М., I972.

Вопросы экскурсионной работы музеев. Сб., М., I965.

Гусаркина,А.В. За эффективность учебных экскурсии со школьниками. "Преподавание истории в школе", I964, № I.

Долженкова,А. О подготовке и повышении квалификации экскурсоводов. "Экскурсии.Организация и методика проведения." Сб., М., I970.

Есипов,Б.П. Основы дидактики. М., I967.

Зузыкина,Н.С. Из истории массовой научно-просветительной работы советских музеев (I9I7-I945 гг.). "Вопросы массовой научно-просветительной работы", Сб., М., I972.

Ионов,Б.П. Организация экскурсионной работы по советскому периоду в музее истории Ленинграда. "Вопросы массовой работы музеев". Сб., М., I972.

Курлат,Ф.Л.,Соколовский,Ю.Е. Экскурсии по памятникам истории и культуры (содержание и методы). "Вопросы научно-просветительной работы". Сб., М., I972.

Лурье,В.Г., Из истории массовой работы музеев I945-I967 гг. (Исторический очерк). "Вопросы массовой работы музеев," Сб., М., I972.

Музейное дело в СССР. М., I970.

Музейное дело в СССР. М., I97I.

Об использовании музеев в учебно-воспитальной работе школ. В помощь музейному работнику и педагогу. М., 1939.

Педагогический словарь, М., 1960 , т. 2.

Педагогическая энциклопедия. М., 1968, т. 4.

Помарнацкий,В.Ф. Организация учебных экскурсий. "Преподавание истории в школе", 1973, № 4.

Помарнацкий,В.Ф. Экскурсия как средство конкретизации и расширения исторических знаний. "Формы внеклассной работы по истории". Сб., М., 1965.

Рейнсалу,А. Таллин. Путеводитель. Таллин, 1973.

Родин,А.Ф, Соколовский,Ю.Е. Экскурсионная работа по истории. М., 1965.

Роль музеев в коммунистической воспитании трудящихся. Сб., М., 1966.

Следопыты ведут поиск. М., 1973.

Соколовский,Ю.Е. Об организации познавательной деятельности учащихся на экскурсиях. "Преподавание истории в школе", 1966, № 3.

Стражев,А.И. Методика преподавания истории. М., 1964.

Экскурсии. Организация и методика проведения. Сб., М., 1970.

S i s u k o r d .

Sissejuhatus..... 2

I peatükk. Ajaloo-alaste õpilasekskursioonide metoodika muuseumides..... 13

II peatükk. Tallinna muuseumide töö õpilastega aastatel 1971 - 1973..... 32

1. Ülevaade Tallinna muuseumidest..... 33

2. Sidemed koolidega, üritused õpilastele ja õpilasekskursioonide juhendamine..... 51

III peatükk. Muuseumitöötajate suhtumisest õpilasekskursioonide juhendamisesse..... 71

IV peatükk. IV klassi õppe-ekskursiooni näidiskava Tallinna Linnamuuseumi ekspositsiooni põhjal... 90

Kokkuvõte..... 101

Резюме..... 103

Kasutatud kirjandus..... 106

Lisa 1

Tallinna muuseumide ekspositsioonipindala võrdlev skeem

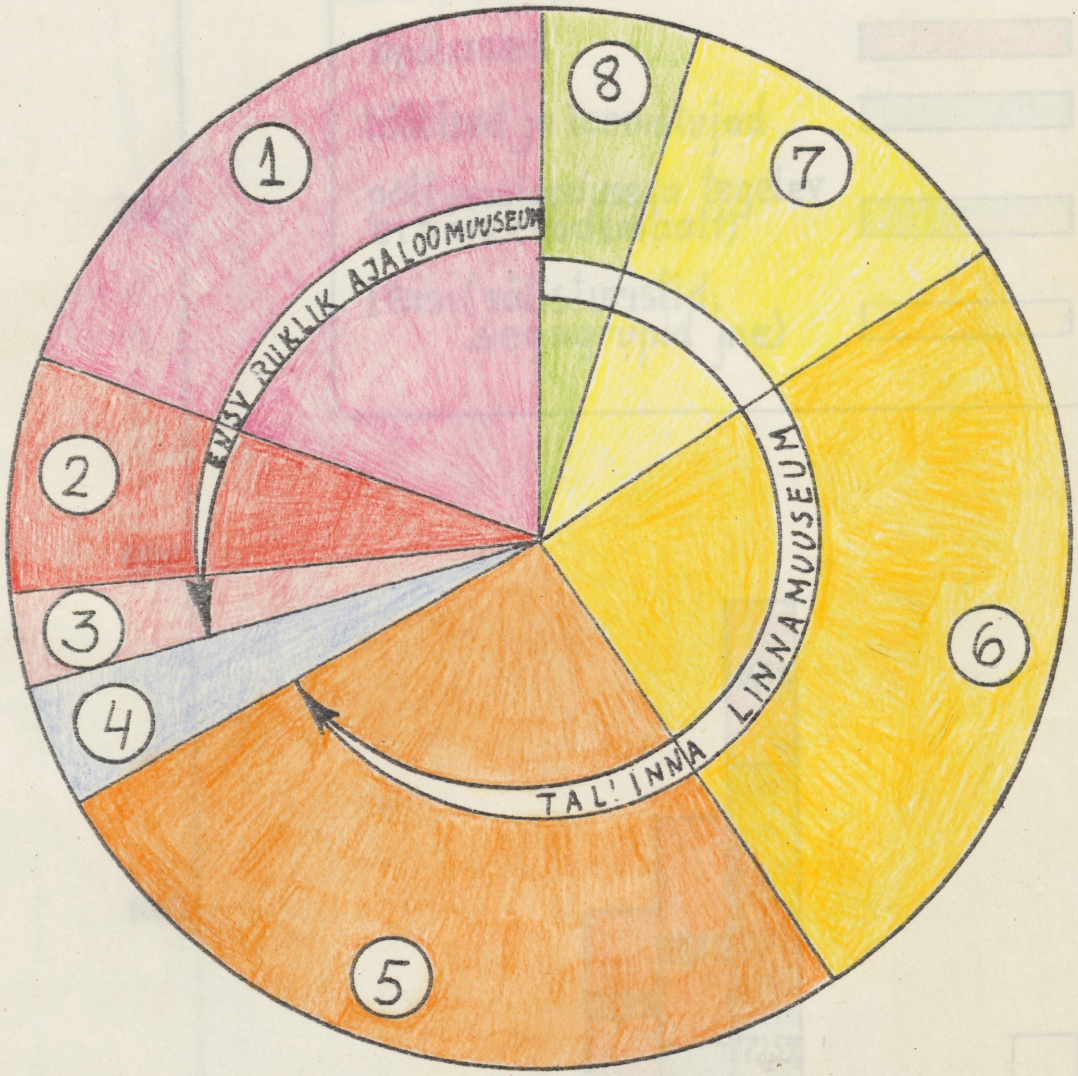

Tingmärkide seletus ja pindala m^2 :

1 - Ajaloomuuseum (528) ; 2 - Tööliste Kelder (203);
3 - Eesti komsomoli ajaloo muuseum (81);
4 - Meremuuseum (104); 5 - Tallinna Linnamuuseum (702);
6 - Kiek in de Kök (670); 7 - Dominiiklaste klooster (300);
8 - Peeter I Majamuuseum (130) .

Lisa 2

Ekskursioonide arv Tallinna muuseumides

Ajaloo-muuseum

Tööliste Kelder

Vabaõhu-muuseum

Mere-muuseum

Tallinna Linnamuuseum

Kiek in de Kök

Dominiiklaste klooster

Peeter I Majamuuseum

Balti Laevastiku Muuseum

õpilased

töölised ja teenistujad

põllumajandusega tegelev elanikkond (maalt)

teisi (välisturistid, segagrupid jne)

2500

2000

1500

1000

500

0

Aasta 1971 1972 1973

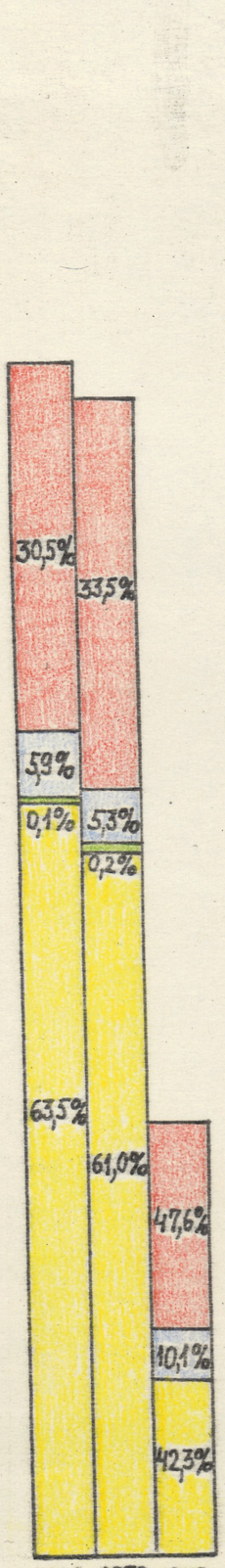

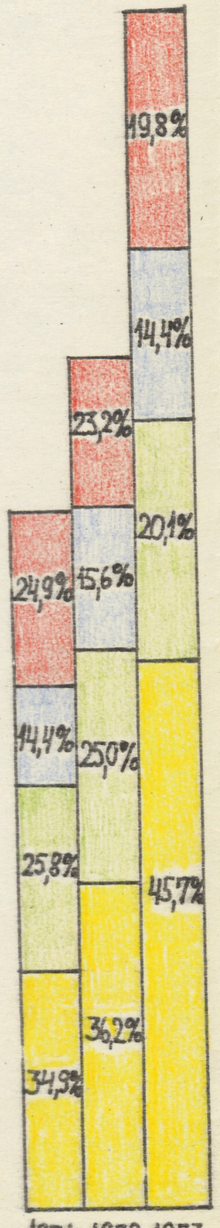

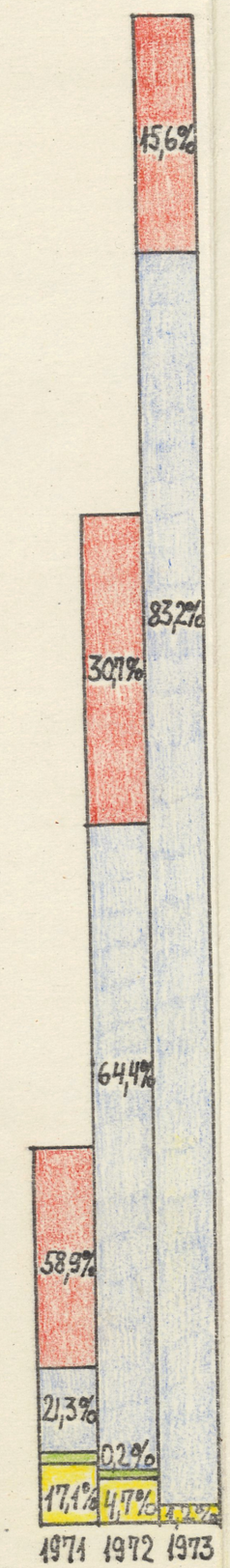

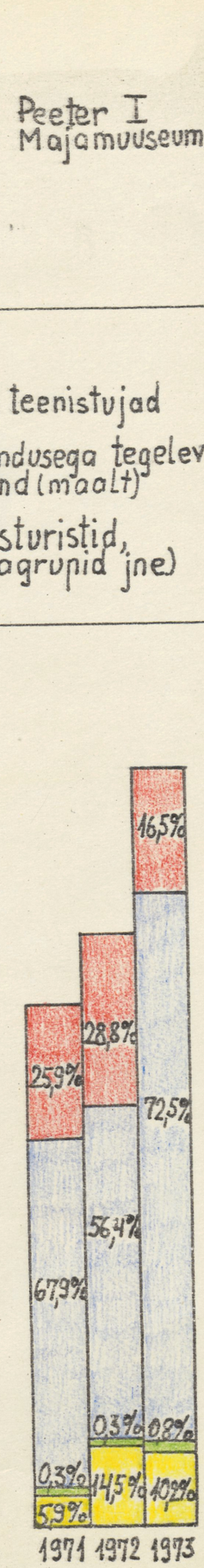

Lisa 3

Õpilaste arv tuhandetes ekskursioonidel muuseumides

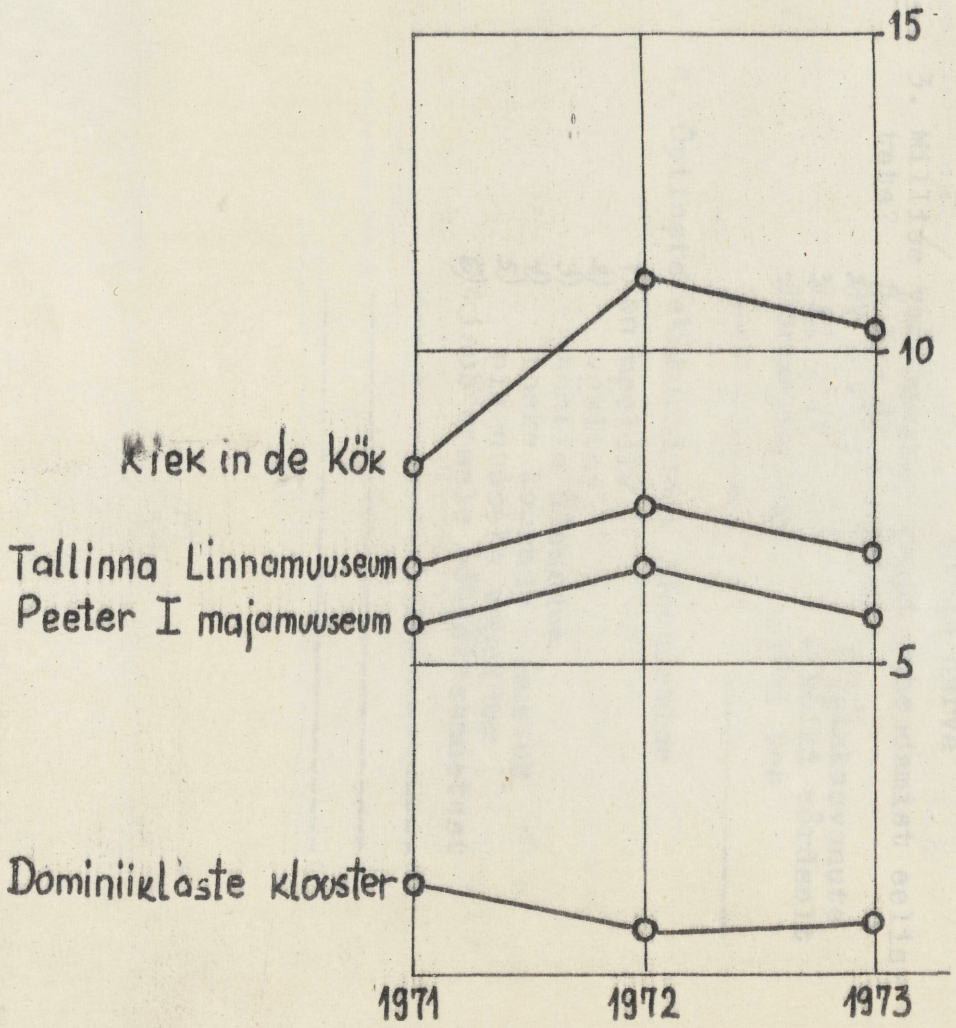

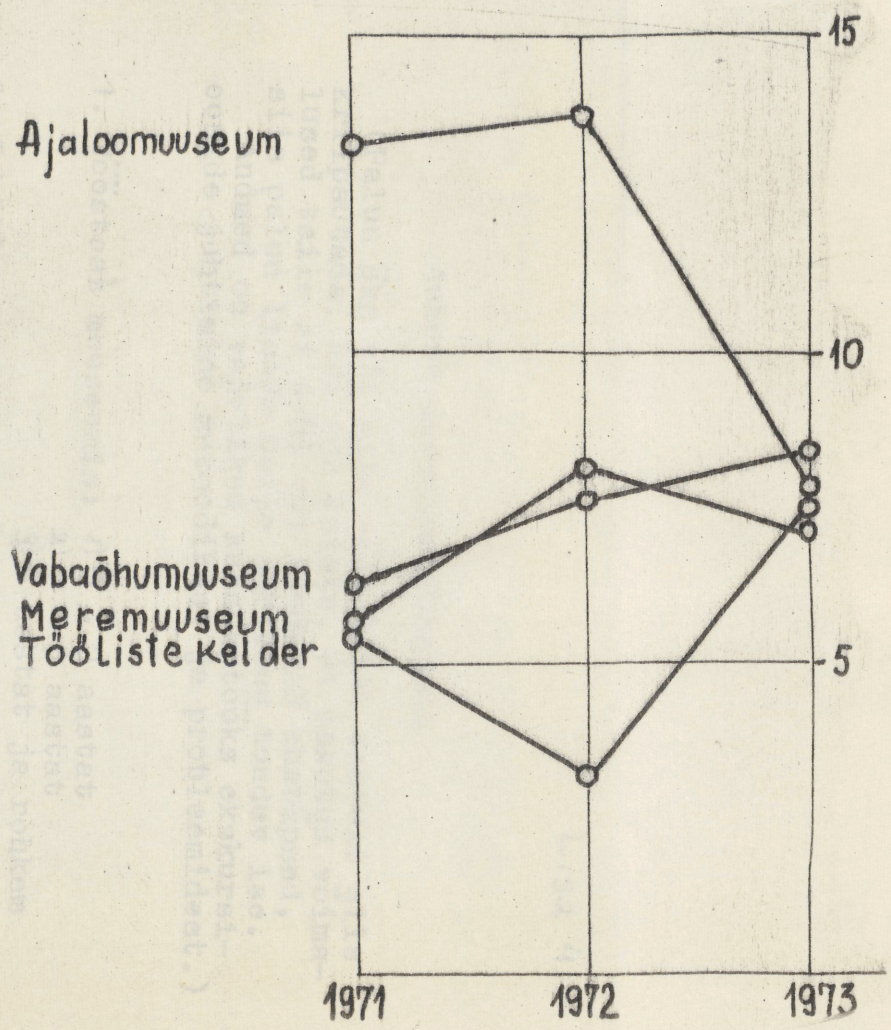

Lisa 4

Ankeet muuseumitöötajale

(Palun üks või mitu võimalikku vastust alla kriipsutada, kui aga leiate, et pakutud võimalused teile ei sobi või tunduvad ebatäpsed, siis palun lisada teile sobivana tunduv ise.
Andmed on vajalikud kursusetööks ekskursioonide juhtimise metoodikast ja probleemidest.)

1. Tööstaaž muuseumis: 1) 0 - 2 aastat
   2) 3 - 5 aastat
   3) 6 aastat ja rohkem

2. Juhendan ekskursioone 1) põhiülesandena
   2) vastavalt graafikule
   3) juhusliku kohustusena
   4) väga harva

3. Millise vanuseastme grupi juhendamist eelistate? 1) I - IV klassini
   2) V - VIII "
   3) IX - XI "
   4) kutsekoolide
   5) täiskasvanute
   6) kõiki võrdselt
   7) ei tea

4. Õpilaste ekskursiooni juhendamine
   1) on meeldiv
   2) väsitav
   3) tähtis ülesanne
   4) raske koormav kohustus
   5) pingutuseta vaheldus
   6) kisub eemale põhiülesannetest

_____

_____

_____

5. Juhendan meelsamini etteteatatud / teatamata ekskursioone.

6. Kas püüate eelnevalt vôi ekskursiooni käigus grupiga tutvuda, tasemest aru saada vôi kontakti saavutada?
   1) ja
   2) ei
   3) tingimata
   4) vôimalust mööda
   5) môni kord juhuslikult

   ---

7. Kas tutvustate meelsamini:
   1) kogu muuseumi
   2) pôhiekspositsiooni
   3) uut näitust
   4) kindlat teemat
   5) üksikuid lôike

8. Kust saate (olete saanud) juhendeid ekskursioonide juhtimiseks?
   1) direktsioonilt
   2) metoodikult
   3) kirjandusest
   4) töökaaslastelt
   5) ei ole saanud
   6) seminar-nôupidamiselt
   7) oma kogemustest

9. Kas analüüsite ekskursiooni ônnestumisi ja ebaônnestumisi?

KUIDAS?	MILLAL?
1) spontaanselt esimese ettesattunuga	1) kohe pärast ekskursiooni
2) töökaaslastega	2) hiljem
3) märkmetena iseendale	3) juhuslikult
4) mitte kuidagi	4) ei kunagi
---	---
---	---

10. Milliseid järgnevatest nôuetest peate vajalikuks muuseumitöötajale ôpilaste juhendamisel?
    1) esinemiskindlus
    2) hea diktsioon
    3) suured teadmised
    4) emotsionaalne esinemine
    5) ôppeprogrammide tundmine
    6) sisuline täpsus
    7) oskuslik materjali valik vastavalt vanusele
    8) tugev hääl

    ---

11. Mida peate enda vigadeks ôpilaste ekskursioonide juhendamisel:
    1) nôrk hääl
    2) halb diktsioon
    3) vähe emotsionaalsust
    4) ebakindlus
    5) ajaga ei tule toime
    6) aega jääb üle
    7) ei tunne vanuselisi erinevusi
    8) ükskôiksus
    9) vähe teadmisi
    10) ei tea vigu olevat

    ---

12. Kas olete rahul ekskursioonide juhendamise korraldamisega muuseumis?
    ja
    ei
    ei tea

    Teie ettepanekud: _____

    _____

    _____

Lisa 5

Muzeja darbinieka anketa.

Lūdzu pasvītrot vienu vai vairākas iespējamās atbildes.

1. Darba stāžs muzejā
   1) 0-2 gadi
   2) 3-5 gadi
   3) 6 un vairāk gadi

2. Vadu ekskursijas
   1) galvenais uzdevums
   2) pēc grafikas
   3) gadījuma pēc
   4) ļoti reti

3. Kādas vecuma grupas labprāt vadāt?
   1) I-IV klasi
   2) V-VIII klasi
   3) IX-XII klasi
   4) prof. tehn skolas
   5) pieaugušos
   6) 7) vienalga

4. Vai jums skolnieku ekskursiju vadīšana
   1) ir patīkama
   2) ir nogurdinoša
   3) svarīgs pienākums
   4) nepatīkams pienākums
   5) pārmaiņa darbā
   6) traucē jūsu galvenā darba veikšanu

5. Labprātāk vadu
   pieteiktas ekskursijas
   nepieteiktas "

6. Vai cenšaties rast kontaktu ar grupu ekskursijas laikā, iepazīties ar to?

1) jā
2) nē
3) noteikti
4) pēc iespējas
5) dažreiz, gadījuma pēc

7. Vai labprātāk iepazīstiniet grupu

1) ar visu muzeju
2) ar pamata ekspozīciju
3) ar jauno izstādi
4) ar noteiktu tēmu
5) fragmentāri

8. No kurienes esat saņēmuši padomus kā vadīt ekskursiju

1) no direktora
2) metodiķiem
3) literatūras
4) kolēģiem
5) semināriem
6) neesmu saņēmis
7) pašmācības ceļā

9. Vai analizējiet kā ekskursija izdevusies?

Kādā veidā?	Kad?
1) spontāni, ar pirmo iespēju	1) uzreiz pēc ekskursijas
2) ar darba kolēģiem	2) vēlāk
3) piezīmēju pats sev	3) gadījuma pēc
4) nemaz	4) nekad

10. Kādas īpašības nepieciešamas skolnieku ekskursiju vadīšanai?

1) pārliecība
2) laba dikcija
3) labas, plašas zināšanas
4) emocionāls priekšnesums
5) mācību programmas pārzināšana
6) satura precizitāte
7) prasmīga materiāla izvēle atbilstoši vecumam
8) spēcīga balss

11. Kādas ir Jūsu kļūdas vadot skolnieku ekskursijas?

1) klusa balss
2) slikta dikcija
3) maz emocionalitātes
4) nedrošība
5) nonāku laika trūkumā
6) laiks paliek pāri
7) nepazīstu vecuma īpatnības
8) vienaldzība
9) maz zināšanu
10) kļūdu nav

12. Vai apmierina ekskursiju vadīšanas organizācija muzejā?

jā
nē
nezinu

Jūsu priekšlikumi: